

IZZIVA OKOLJE ALI UMETNIK?

Komentar Pina Poggi-a ob mednarodni likovni razstavi Umetnik in urbano okolje, Slovenj Gradec 1997.

Ko je prof. Karel Pečko ob otvoritvi mednarodne likovne razstave povzel štiri-deset let delovanja galerije, sem takoj pomislil na to, da sem v teh letih skoraj vse sodoživljal. Ne samo z dr. Dragom Plešivčnikom, prof. Tonetom Turičnikom in arhitektom Mirom Zdovcem, ampak tudi z drugimi, naj omenim le Iva Čerčeta, Franca Razdevška, Jakoba Sokliča... in predvsem Karla Pečka. Vsak, ki je poznal prof. Karla Pečka, je vedel, da je že takrat ves svoj čas posvečal galeriji. Bil je kulturni motor Slovenj Gradca in veliki graditelj galerije, le on in nihče drug!

Čeprav sem v Slovenj Gradec prišel šele leta 1965, zelo dobro poznam takratne razmere in razvojni proces te čudovite ideje, saj sem vedno, ko sem se vračal s potovanj v Slovenj Gradec, redno o tem razpravljal s prof. Karlom Pečkom. Tudi on ve, kako sva veliko stvari načrtovala skupaj, jih razvijala in tudi rešila. Svoje zamisli sva podkrepila kar s skiciranjem na prtičke, in to zmeraj v drugi gostilni! Dolgo v noč sva govorila o umetnosti in kulturni politiki...

Z občudovanjem sem zrl v tega živahnega človeka s srebrno grivo, prav tak je še danes, in vedel sem, da je bilo to, o čemer sva govorila, koristno za razvoj »njegove« galerije.

Takrat sem v Slovenj Gradcu raje bival kot kjerkoli drugje (še sam ne vem, zakaj), saj sem z ženo živel v Nemčiji, v takratni ZRN. V začetku leta 1968 sem s pomočjo firme FECRO in z njenim direktorjem inženirjem Dušanom Stropnikom začel pripravljati osem metrov visoko skulpturo »S« (»S« je simbol Slovenije in Slovenj Gradca).

Potem sem jo podaril mestu, iz samega veselja, ker se je leta 1969 v Slovenj Gradcu rodila moja hči Brina. Rad sem imel to majhno kulturno mesto. Tudi različna čustva, kjer se prepletajo razočaranja in navdušenja, dejansko začetim le v Slovenj Gradcu...

Danes, ko veliko preveč avtomobilov moteče deluje v središču mesta in ko ni nobene cone za pešce, se predvsem počutim razočaranega, saj znotraj majhnega centra ostaja premalo prostora za komunikacijo, primanjkuje tudi prostorčkov za pogovore...

Peter Hergold, *Pericarežeracirep*, 1997

Zmeraj, ko poskušam ogovoriti odgovorne za kulturo (in to je nadaljnji vzrok za moje nezadovoljstvo), slišim na žalost le nepomembne, prazne besede in vedno iste laskave parole, ki se kot nekakšen perpetuum mobile neprestano vrtijo okrog mesta in njegove kulture... No, saj sam temu ne bi v ničemer ugovarjal, zakaj tudi? Je pa vredno razmisleka, saj te rutinske besede niso v pomoč mladi generaciji, kot tudi ne tistim, ki želijo naši državi Sloveniji višje mesto na

mednarodni lestvici. Povedati želim le, da moramo končno poskusiti poiskati nove oblike diskurza, ki bo vseboval večje približevanje drugim kulturam, izkazati je potrebno velikodušnejšo internacionalnost in tako omogočiti potrebno pozornost tej majhni kulturni deželi. S ponosom moramo namreč omeniti na primer mednarodno likovno razstavo leta 1979, na kateri je sodeloval tudi Enrico Crispolti (profesor za sodobno umetnostno zgodovino v Salermu in Rimu, avtor številnih mednarodnih razstav v Italiji in drugje, kot selektor je sodeloval na beneških bienalih) in vse mednarodno pomembne umetnike, ki so že razstavljali pri nas in katerih dela hrani v depojih naša galerija.

Če kot umetnik živim v Slovenj Gradcu, Münchnu, Aleksandriji, Genui in Agrigentu, je temu kulturnemu mestu Slovenj Gradcu očitno vseeno. Ampak pri tem sem sam še najmanj pomemben, tu gre za prihodnost ambicioznega majhnega mesta, ki do sedaj izven lastnih »zidov« ni razvilo nobene strategije za svojo prihodnost. In pri tem sem celemu svetu raztrobil svoje navdušenje za to mesto! Zakaj sem mu podaril veliko umetniških del in jih še bom, zakaj imam še vedno rad to mesto?! Tu se pač počutim kot doma... Da, zares, Slovenj Gradec je in bo ostal moj drugi dom.

Upam, da bo z novim vodstvom galerije postal Arte utile in delo s socialno estetiko še bolj zaznavno. Mesto mora zares začeti razmišljati in tudi razumeti, kaj je že pridobilo in kaj še bo z v sedanost naravnano umetnostjo. Čeprav je še čutiti sivo eminenco - Karla Pečka, pozdravljam novo vodstvo galerije, Mileno Zlatar. Predvidevam, da imajo mladi kuratorji (Jernej Kožar in Vanesa Cvahte) dovolj znanja in zavzetosti in da so ambiciozni ter dobro informirani o sodobni umetnosti.

Pino Poggi (desno) in George Graciansky - prvonagrajeni umetnik na mednarodni likovni razstavi Umetnik in urbano okolje, Slovenj Gradec 1997

Letošnja mednarodna likovna razstava Umetnik in urbano okolje je bila vredna pozornosti, zaradi določenih kompromisov pri izbiri umetnikov pa smo ji morali spregledati tudi nekaj slabosti. Upajmo, da zadnjič.

Na razstavi Umetnik in urbano okolje tokrat nisem bil razstavljaev (sodelujoči umetnik), kot na prejšnjih, temveč predsednik žirije. Ker je bila tema razstave zelo zahtevna, naše žirijsko telo (Fernando Castro Florez, Brane Kovič, Jernej Kožar, Pino Poggi) ni imelo lahkega dela. Opozoril bi na stvar, ki nam je pri večini umetnikov povzročala težave: umetniki so premalo razmišljali o temi razstave (le malokateri se je pri realizaciji ukvarjal z ozko specifično urbanega). Zato smo se člani žirije koncentrirali na umetnike, ki so bolj kot drugi v svojem delu tematizirali razstavno temo. Ravno na te bi rad opozoril. To so bili: Peter Hergold, Sašo Vrabič (slovenska skupina je bila zelo senzibilna), Katrin von Maltzahn, Valeska Peschke (obe s poudarjenim socialnim področjem), Ona B. (z rdečo meditacijsko instalacijo), španski umetniki Concha Garcia, Gonzalo Puch in Javier Tudela, japonski umetnik Seiichi Furuya z razburljivimi podobami vele-mestnega okolja in Poljak Robert Maciejuk s samosvojim sistemom označevanja ulic s slikovnimi znaki. Rad bi jih pohvalil in hkrati opozoril, da bi naslednjič svoje koncepte še jasneje in konkretnije pripravili in predstavili. Pri nekaterih avtorjih sem pogrešal prepričljivost in izžarevanje moči. Z veseljem pa sem kot umetnik, ki ga v umetnosti zanima predvsem socialna angažiranost (socialna estetika), ugotavljal, da so razstavljali tudi umetniki, za katere mislim, da tudi v prihodnosti ne bodo zanemarili socialne vloge umetnosti. Čeprav izven tematskega koncepta, so po kvaliteti še

posebej izstopali Giorgio Cattani, Fabio de Sanctis in Gorki Žuvela iz Splita.

Na splošno sem bil nad razstavo navdušen, saj je sodelovalo veliko mladih umetnikov, ki so senzibilni do okolja, v katerem živijo. Morali pa bi še bolje artikulirati svojo zamisel.

Žirija, ki je bila odgovorna za podelitev nagrad, je morala biti pogumna za dokončno odločitev. Odločili smo se podeliti prvo nagrado Georgeu Gracianskemu, za katerega smo menili, da je najbolj konkretno formuliral in realiziral svoje delo. Preprosto, problematiko vele-mesta je odlično predstavil. Osebnost sem se lahko identificiral z mestnimi občutji, ki sem jih tudi sam doživljal in kot jih je izrazil Graciansky. Za drugi dve nagradi je bila odločitev težka, ker je bilo več enakovrednih kandidatov. Odločili smo se za večinsko glasovanje. (Nagradi so podelili Petru Hergoldu in Gonzalu Puchu.)

V upanju na še mnoge uspele in kvalitetne razstave v galeriji (pot naj bo naravnana bolj v kvaliteto kot v kvantiteto), želim komentar zaokrožiti s Ciceronovim stavkom, ki je bistvo vsakega humanističnega početja: »Ne začni nehavati, ne nehaj začinjati.«

Pino Poggi

Pino Poggi je mednarodno priznan umetnik. Rodil se je leta 1939 v Genovi. Končal je študij kiparstva, kasneje pa se je ukvarjal predvsem s socializacijo umetnosti. Sodeloval je na mnogih mednarodnih likovnih razstavah, med njimi na Documenti 6 v Kaslu leta 1977. Kot gostujoči profesor predava na likovnih akademijah. Od leta 1965 živi (občasno) tudi v Slovenj Gradcu, njegova žena je Slovenjgradčanka Tanja Poggi, rojena Ferjan.

Večina latinskih izrekov, predvsem tistih, ki se kritično dotikajo človeških npravi, žal, še vedno drži in so danes, po tolikem obdobju bežanja časa uničevalca, še vedno aktualni. Kar nekaj modrosti in vrednot pa se je navidez spridilo ali pa so v zmedeni raznolikosti postmodernizma postale nerazpoznavne in nerazumljene.

Površni tok časa kar prehitro spreminja vatle in vrednostne lestvice. Kar se dogaja z estetskimi merili v umetnosti, je odslikava etičnih norm v duhovnem in družbenem življenju. V imenu avtorske poetike (za to popularno sintagmo se lahko skriva karkoli) in vsakršne svobode je vse že kar preveč relativno. Umetnost je bolj kot kdajkoli prej - proces, eksperiment, provokacija, iskanje...

Odprtost, izmuzljivost in/ali odsotnost absolutno veljavnih meril predstavlja izziv predvsem avtorjem, od kritikov pa zahteva dinamično spremljanje umetnosti, gibko prilagodljivost duha, norm in vrednostnih sistemov. Alternative ni, vse je alter.

Doslej je bolj ali manj veljalo, da je umetniško ustvarjanje nenehno približevanje idealu lepote in resnice, vztrajno potovanje v zenit... Kam naj potujemo zdaj, ko zenita ni in je svetloba razpršena po vsem horizontu?

Blaž Prapótnik

Pino Poggi, »S«, Slovenj Gradec 1968

NOVA ORGANIZIRANOST LJUBITELJSKE KULTURE

Sodobno kulturno ljubiteljstvo lahko opredelimo kot obliko množične kulture, ki temelji na prostočasnem aktivnem kulturnem delovanju. Na nekaterih področjih dosega izjemno visok nivo, včasih celo višji kot poklicna. Hkrati pa poklicno kulturno delovanje v Sloveniji ne pokriva vseh področij kulturnega ustvarjanja in poustvarjanja. Zato je delovanje kulturnih društev in skupin velika vrednota za posameznika in družbo. Bistvena sta vzgojni in kreativni element, za mnoge ustvarjalce in poustvarjalce pa je to tudi oblika individualne in družbene psihoterapije.

Svoboda duha na kulturnem področju je vedno presejala čas, v katerem se je porajala. Ozrmo se v našo zgodovino, v 19. in prvo polovico 20. stoletja, ko so imela društva bistveno vlogo v narodovem prebujanju in obrambi pred potujčevanjem. Leta 1946 se začnejo porajati delavsko-prosvetna društva Svoboda oz. Vzajemnost. Ta društva se leta 1959 povežejo v Zvezo Svobod in prosvetnih društev; ta se leta 1974 preimenuje v Zvezo kulturnih organizacij. Zveza kulturnih organizacij Slovenije temelji na občinskih ZKO, ki jih financirajo neposredno občine, drugi del so sredstva iz lastne dejavnosti. Zato ZKOS nima pravice do kadrovskega, finančnega in organizacijskega nadzora. Deluje kot koordinator, predvsem pa organizator izobraževanja za entuziaste v ljubiteljstvu.

V povojnih letih je bila ljubiteljska kultura bolj ali manj pod vplivom socialistične ideologije, kar se je izražalo predvsem v soglasju SZDL h kadrovskim rešitvam in v pripravah na pogoste praznične proslave.

V osemdesetih letih se začne proces osvobajanja in odpiranja ustvarjalnega prostora, leta 1991 pa je nadzor SZDL zakonsko ukinjen. Kmalu zatem skuša nova slovenska oblast (zlasti Ministrstvo za kulturo) ljubiteljsko kulturno dejavnost postaviti v izrazito desne ideološke okvire. Na srečo je ostalo pri poskusih, ki se jim je ZKOS odločno zoperstavila. Pričakujemo, da bo nova zakonodaja vzpostavila primerne pogoje za ohranjanje in razvoj vsega tega bogastva, ki je kljubovalo in raslo stoletja.

Temeljna elementa, ki sta zahtevala spremembo organizacijskega modela, sta Ustava RS in Zakon o lokalni samoupravi. Način organiziranosti v ZKO je postal nezdržljiv s splošnimi trendi. Zakon o lokalni samoupravi je bistveno skrčil proračun občin in jim dal možnost, da same odločajo, kaj bodo financirale. Posledica tega je bilo zmanjševanje sredstev za ljubiteljsko kulturo. Hkrati zaradi gospodarske situacije usihajo tudi sponzorska sredstva. V številnih občinah je grozil razpad strokovne mreže. ZKOS je preko Ministrstva za kulturo dosegla financiranje strokovnih delavcev, kar je precej pripomoglo, da se je vsaj približno ohranilo staro stanje.

Proces nastajanja novega modela organiziranosti in delovanja ljubiteljske kulture je bil sorazmerno dolg. Zavedati se moramo, da so številna področja življenja in dela še v fazi pričakovanja nove zakonske regulative. Leta 1991 je bil sprejet Zakon o zavodih in leta 1995 Zakon o društvih (v proceduri je bil cela štiri leta). Razmišljanja o preoblikovanju strokovnih služb ZKOS so tekla v dve smeri: ali državni zavod ali fondacija.

Sklad RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti je kompromis med omenjenima alternativama. Zakon o skladu za ljubiteljske kulturne dejavnosti RS je bil sprejet januarja 1996. Sklad ustanovi država. Njegova naloga je, da izvaja nacionalni kulturni program, ki pokriva ljubiteljske dejavnosti, ga financira in sofinancira, nadzoruje delo in porabo sredstev. V skladu s statutom sklada se na območju Slovenije ustanovijo območne izpostave, ki na terenu uresničujejo program. Te območne izpostave se v glavnem pokrivajo z dosedanjimi ZKO (delajo za eno ali več občin). Območna izpostava ima vodjo za mandatno obdobje petih let, vodjo na osnovi javnega razpisa imenuje upravni odbor sklada RS. Če lokalna skupnost zagotovi sredstva, je lahko na območni

izpostavi zaposlenih več ljudi. Vsaka območna izpostava ima svet, ki ga na predlog kulturnih društev in ZKD imenuje svet občine. Pri nas so trije člani iz občine Slovenj Gradec, dva pa iz Mislinje; območna izpostava je Slovenj Gradec in pokriva območje nekdanje občine. Pravico do svobodnega združevanja v Sloveniji zagotavlja Ustava RS in je uresničljiva neposredno. Vendar je tako združevanje posameznikov neformalno. Če pa želi biti pravna oseba, mora zadostiti zakonskim pogojem (Zakon o društvih, Uradni list RS, št. 60/95).

Christoph E. Exler, Fasada v Krakovu, 1996

V skladu s tem novim zakonom se je na področju naše ZKO registriralo šestnajst društev, trinajst iz občine Slovenj Gradec in tri iz občine Mislinja. Vsi predstavniki društev so na izredni konferenci 28. 10. 1997 sprejeli statut Zveze kulturnih društev in s tem izrazili pripravljenost za povezavo v Zvezo. Tako se Zveza kulturnih organizacij po novem imenuje Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec. Zveze kulturnih društev iz cele države pa se povezujejo v Zvezo kulturnih društev Slovenije (statut sprejela konferenca 22. 10. 1997).

Na podlagi zakona o društvih lahko zvezo ustanovita že dve društvi. Vendar to pomeni drobitev moči in vpliva zveze na občinsko upravo in sklad. Zato želimo delovati celovito in enotno in veseli nas, da so se v ZKD vključila vsa KD na našem območju.

Območna izpostava Sklada RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti in Zveza kulturnih društev sta dve različni stvari. Vodjo izpostave financira sklad, delavce na ZKD pa bo postavila lokalna skupnost, če bo imela interes in denar. Sicer bo vodja območne izpostave sklada še nadalje opravljal delo tudi za društva, kot je bilo to doslej.

Naj povzamem z obetavno ugotovitvijo: na področju ZKD Slovenj Gradec je registriranih šestnajst društev; želim, da bi vsi delali z veseljem in v veselje sebi in svoji publiki, hkrati pa dosegali čim višji kvalitetni nivo.

Helena Horvat

KRONIKA NAJPOMEMBNEJŠIH KULTURNIH DOGODKOV - od maja do (vključno) novembra 1997

MAJ

Ženski pevski zbor Jelka Slovenj Gradec je proslavil 20-letnico delovanja s koncertom v domu upokojencev; najzaslužnejšim pevkam so podelili Gallusove značke. Na Drugi osnovni šoli so se srečali otroški in mladinski pevski zbori iz Mislinjske doline, srečanje otroških in mladinskih plesnih skupin iz severo-vzhodne Slovenije pa je bilo v kulturnem domu. Revija odraslih pevskih zborov Koroška poje 1997 na II. OŠ je bil pregled dosežkov koroških zborov v tej sezoni. MPZ Kope je pripravil samostojni koncert v cerkvi sv. Jurija na Legnu (zborovodja Polona Krpač). V okviru praznovanja 890-letnice Šmartna so na Homcu nastopili cerkveni mešani mladinski pevski zbori (MPZ Fidelis Mislinja, MMPZ don Luxa Bertoki, MMPZ sv. Cecilije Šmartno, MMPZ Katrca Olševek ter ansambel Samarijan). Mednarodni simfonični pihalni orkester Mlada Evropa (sestavljajo ga študentje glasbenih in umetniški šol iz Avstrije, Češke, Italije, Nemčije in Slovenije) je organiziral koncert v Portorožu, Trstu in Slovenj Gradcu: ob tej priložnosti je izšla tudi kasetna. Dirigenti: Lothar Uth, Štefan Matunak, Sigrid Maria Stoeger in Branko Čepin. V Galeriji Krka v Ljubljani so odprli razstavo likovnih del Jožeta Tisnikarja z naslovom Svetloba iz teme (na prireditvi so sodelovali še umetnostni zgodovinar dr. Milček Komelj, slikar in mentor Karel Pečko, pesnik Dane Zajc in solist na trobenti Stanko Arnold), v Knjižnici Ksaverja Meška pa so predstavili lutke Agate Freyer Majaron z naslovom Upodobljena fantazija ter srečanje (v sodelovanju s I. OŠ) s pesnico Nežo Maurer in njeno hčerko Evo Škofič Maurer.

JUNIJ

V juniju so se začele poletne kulturne prireditve, nekatere so z občasnimi premori trajale do septembra. Najprej je gostovala v Slovenj Gradcu španska folklorna skupina Eidos, potem smo slišali koncert Štrajh tria in koncert etno glasbe skupine Kontrabant, v Galeriji likovnih umetnosti so odprli veliko mednarodno likovno razstavo Umetnik in urbano okolje, v okviru Odprtih vrat Slovenj Gradca se je zvrstilo več umetnostno/turističnih prireditev, ob 30-letnici likovnega ustvarjanja je predstavil svoja dela Jože Kramberger iz Slovenj Gradca v cerkvi sv. Vida v Dravogradu. Center za izobraževanje Slovenj Gradec (Korcis) in Mestna občina

Slovenj Gradec sta odprla Borzo znanja Slovenj Gradec, informacijsko središče, ki omogoča srečanja ljudi in sodelovanje ob pretoku najrazličnejšega znanja. Ob tej priložnosti so zaželeli uspešen razvoj novi obliki oz. ustanovi: Aleša Jordan, Bernarda Mori Rudolf, Janez Komljanec ter predstavniki šolstva.

Oktet Lesna Slovenj Gradec praznoval 20-letnico

JULIJ - AVGUST

V začetku julija so se vrnil domov z več ko tridenske turneje po Avstraliji člani Okteta Lesna (turnejo je organizirala Izseljenska matica Ljubljana na povabilo več avstralskih slovenskih kulturnih društev): na 19 koncertih v različnih mestih Avstralije so prepevali več kot 4000 poslušalcem; ob vrnitvi so pripravili multimedijško predstavitev uspešne poti (poročali so Janez Komljanec, ki je na potovanju posnel film, ter Tone Gašper in Franjo Murko, ki sta komentirala vzporeden prikaz diapozitivov). Na letališču v Turiški vasi je pripravil tradicionalni mladinski tabor in festival kulturni center MAKURC, na Graški gori so se srečali glasbeni ansambli, širok program si je zastavila mednarodna šola solopetja Hugo Wolf in ga uspešno izpeljala, v atriju gradu Rotenturn je bil koncert Simfoničnega orkestra RTV Ljubljana (dirigent Anton

Nanut), v kulturnem domu so predstavili lepo in pomembno knjigo avtorjev Anice Meh in Jožeta Leskovarja Pod košato lipico, pesmarico ljudskih pesmi iz Mislinjske doline, v Mladinski knjigi pa odprli razstavo likovnih del, ki so nastala v okviru 6. slikarske kolonije, ki je bila letos na Selah. Nastopil je MPZ Ksaver Meško s Sel, strokovno pa je dela ocenila Milena Zlatar, umetnostna zgodovinarica.

SEPTEMBER

V okviru Glasbenega septembra je v kulturnem domu nastopil Collegium musicum (Miloš Mlejnik - violončelo, Gorjan Košuta - violina, Clara Dent - oboa, Janko Šetinc - čembalo - in Gustavo Nunez - fagot) z Ireno Grafenauer (flavta) in izvajal dela skladateljev G. P. Telemanna, J. S. Bacha, J. M. Leclairja in A. Vivaldija. V okviru tega programa je bil tudi koncert baročne glasbe. Izvedli so ga: Carmina Slovenica pod vodstvom Karmine Šilec, Saška Kolarič (mezzosopran), Miljenka Grđan (sopran), Marija Graf (harfa), Aleš Kacjan (flavta), Marko Genero (viola), Igor Mitrovič (violončelo), Adriana Magdovski (celesta) in Oto Vrhovnik (saksofon). Društvo Hugo Wolf in Glasbena šola Slovenj Gradec sta pripravila zaključni koncert 5. mednarodne šole solopetja Hugo Wolf (šolo vodita prof. Breda Zakotnik in prof. Susanne Skov), in sicer koncert Wolfovih samospevov v dvorani glasbene šole Slovenj Gradec. Nastopili so mladi solopevci iz Nemčije, Avstrije, Švice in Slovenije ob spremljavi prof. Vladimirja Mlinariča.

Ob prazniku mestne občine Slovenj Gradec je bila v prostorih Galerije likovnih umetnosti slovesna seja Mestnega sveta Mestne občine Slovenj Gradec. Na seji so podelili letošnja občinska in Vrunčeva odličja, in sicer: slikarja Jožeta Tisnikarja iz Slovenj Gradca so razglasili za častnega občana mestne občine Slovenj Gradec, občinsko nagrado je dobila za kulturna prizadevanja Anica Meh iz Podgorja, upokojena učiteljica, plakete pa: Jože Črnič iz Šmartna, Anton Krevh z Gradišča, Miha Kavnik iz Podgorja, Hinko Murko iz Slovenj Gradca in Franc Krebs iz Slovenj Gradca. Vrunčevo nagrado je dobila Marija Geč, upokojena profesorica iz Slovenj Gradca, za prispevek k razvoju srednjega šolstva v Slovenj Gradcu, plakete pa: Mirko Ogrizek, Ivan Vošner in Agica Ogrizek (vsi) iz Slovenj Gradca. Odličja je podelil Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec. V

kulturnem sporedu so sodelovali Mešani komorni zbor Carinthia cantat (um. vodja Tone Gašper) ter učenci Glasbene šole Slovenj Gradec.

Pihalni orkester Slovenj Gradec je s slavnostnim koncertom proslavil 50-letnico nepretrganega delovanja pred polno športno dvorano v Slovenj Gradcu in požel navdušene aplavze. Najzaslužnejši člani so dobili Galussove značke in druga priznanja. Ob tej priložnosti je izšel tudi slikovno izredno bogat almanah 50 let Pihalnega orkestra Slovenj Gradec.

Oktet Lesna je v počastitev zaključka restavratorskih del na Gradu pripravil v tamkajšnjem kulturnem spomeniku (cerkvi sv. Pankracija) koncert kot prvo prireditev ob proslavljanju svoje 20-letnice. Ob tej priložnosti sta nagovorila občinstvo ravnatelj Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine v Mariboru in župan Mestne občine Slovenj Gradec.

Založba Leykam iz Gradca, Društvo avstrijsko-slovenskega prijateljstva ter Založba Cerdonis iz Slovenj Gradca so predstavili v dvorcu Meerscheinschlössl dvojezično pesniško zbirko Ernsta Golla V trpki deželi človeka.

V Knjižnici Ksaverja Meška je predavala mag. Jaglenka Leban o Sprehodih po parkih sveta in detajlih iz urbanega okolja s poudarkom na Slovenj Gradcu, Turistično društvo pa je pripravilo v prostorih Mestne občine okroglo mizo o uspehih hortikulturnega urejanja mesta v preteklosti. v Galeriji dr. Staneta Strnada v prostorih bolnišnice je razstavil svoja likovna dela Matevž Šumah, v kulturnem sporedu pa je sodeloval Lovski oktet iz Podgorja pod vodstvom Toneta Gašperja.

OKTOBER

V cerkvi sv. Duha je imel koncert Mariborski oktet. Koroški pokrajinski muzej je predstavil publikacijo Dr. Ljuba Prenner (1906-1977) ob 90-letnici rojstva in 20-letnici smrti pisateljice in pravnice dr. Ljube Prenner. O nastajanju knjige sta poročali avtorici Helena Horvat in Brigita Rapuc.

V Knjižnici Ksaverja Meška so odprli razstavo Esperanto - jezik miru. Ob tej priložnosti je o tematiki predaval esperantist mag. Vinko Ošlak, pogovor s predavateljem je vodila dr. Silvija Borovnik, pesmi v esperantskem jeziku je pela mag. Jadwiga Dziegelewska iz Krakova, pri klavirju je bil mag. Andrej Feinig iz Sveč na Koroškem. Hkrati je izšla tudi knjiga Vinka Ošlaka Pojasnilo prijateljem o esperantu, založila jo je Založba Voranc.

V počastitev dneva OZN so odprli razstavo otroških likovnih in literarnih del, ki so prispela na natečaj Mestne občine Slovenj Gradec (otvoritev je bila v prostorih galerije, razstava pa je postavljena v muzeju). Ob tej priložnosti so nagradili najboljša likovna in

literarna dela. Izšel je tudi lep katalog o natečaju in podatkih razstave oz. literarnih prispevkih.

V kulturnem domu je bila osrednja slovenska prireditev v počastitev praznika Združenih narodov. Neposredno jo je prenašala slovenska televizija. Slavnostni govornik je bil Milan Kučan, predsednik Republike Slovenije, v imenu Slovenj Gradca, mesta glasnik miru, pa je občinstvo v dvorani in pred TV sprejemniki nagovoril Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec. Nastopili so: Big band Ota Vrhovnika, Otroški pevski zbor I. in II. OŠ Slovenj Gradec ter Mešani komorni zbor Carinthia cantat. Prireditev je povezovala Darja Vrhovnik. Na gradu Wasserhofen ob Klopinskem jezeru so slovesno odprli

Daniel Buren, *Vrzeli v arhitekturi*, 1975

razstavo likovnih del priznanih slovenjgraških likovnih umetnikov Karla Pečka in Jožeta Tisnikarja.

V okviru gledališkega abonmaja je bila prva letošnja gledališka predstava, ki so si jo abonenti ogledali v celjskem gledališču. Na sporedu je bila W. Shakespeara komedija Ukročena trmoglavka. Režija: Januzs Kica.

Občinska konferenca Zveze kulturnih organizacij Slovenj Gradec je 28.10.1997 sprejela statut nove organizacije - Zveze kulturnih društev Slovenj Gradec, kakor se bo uradno imenovala krovna organizacija, v katero so vključena kulturna društva in posamezne kulturne skupine iz občin Mislinja in Slovenj Gradec.

NOVEMBER

Zveza kulturnih društev Slovenije in Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec sta organizirali seminar za godbenice in godbenike pihalnih orkestrrov iz Slovenije. Župan Mestne občine je priredil sprejem za nosilce programa slovesne prireditve ob dnevu

Združenih narodov: kot zahvalo so vsi dobili avdio kaseto o odmevni in lepi kulturni prireditvi. V okviru abonmajskih predstav je v Slovenj Gradcu gostovalo SNG Drama iz Ljubljane z dramo Davida Mameta Oleanna. Dramo sta odigrala Maja Sever in Ivo Ban. Režiser: Matjaž Zupančič.

V galeriji Kolar je najnovejša likovna dela razstavljal Janko Dolenc.

Župnijski urad Slovenj Gradec in župnik Peter Leskovar sta organizirala Sokličeve dneve v spomin na dekana in slovenjgraškega župnika Jakoba Sokliča, ki je umrl pred 25 leti. Nanj so obujali spomine strokovnjaki in domačini in skušali globlje spoznati njegovo zgodovinsko, zbirateljsko, publicistično, dušnopastirsko ter drugo njegovo kulturno delo. Oktet Lesna (umetniški vodja - Tone Gašper) je proslavil 20-letnico delovanja s slovesnim koncertom v športni dvorani v Slovenj Gradcu. Slovesnosti se je udeležil tudi Milan Kučan, predsednik Republike Slovenije, z ženo Štefko. Jubilejni koncert je spremljalo več ko 1000 poslušalcev. Razen okteta so nastopili še: gledališki igralec Ivo Ban, avtorja popevk in pevca Vlado Kreslin in Janez Kamnik, kronist Mitja Šipek, večer pa je povezovala napovedovalka Irena Fasfald. Oktet in posamezni člani so dobili priznanja - ZKDS, ZKD Slovenj Gradec in Mestne občine Slovenj Gradec. V počastitev 20-letnice je izšla spominska brošura, izdali pa so tudi zgoščenko in avdio kaseto.

Zavod za šolstvo RS je v Slovenj Gradcu organiziral seminar za zborovodje osnovnošolskih zborov; udeležilo se ga je okoli 300 zborovodij. V Knjižnici Ksaverja Meška je bil spominski večer ob 180-letnici rojstva Davorina Trstenjaka (o njem je govoril Marko Košan, umetnostni zgodovinar). Knjižnica je pripravila tudi predstavitev pesniške zbirke Berte Rupčič ter potopisno predavanje Bali, otok v naročju Indijskega oceana. Predavatelj: Brane Kobal, svetovni popotnik. V Galeriji dr. Staneta Strnada so razstavili dela udeleženci slikarske kolonije Šentanel in Uršlja gora '97: Andrej Grošelj, Bogomir Celcer, Niko Ribič, Jure Bricman, Srečko Fruehauf, Leander Fužir, Štefan Bobek in Stanislav Makuc.

Člani Literarnega kluba iz Slovenj Gradca so vrnili slovenskim koroškim pesnikom in pisateljem obisk: gostovali so v Pliberku. Na literarnem večeru so sodelovali: Franček Anželak, Mira Cajnko, Milena Cigler, Andrej Makuc, Marjan Mauko, Blaž Prapotnik, Vesna Roger, Tone Turičnik in Marijana Vončina. Litararno srečanje so glasbeno opremili: Valentina in Blaž Prapotnik, Marko Kristan ter Marko Merčnik. Prijateljskega dogodka se je udeležil tudi Franček Lasbaher, predstojnik slovenjgraške enote Zavoda za šolstvo; Lasbaher je prvi vzpostavil stike med obema pesniško-pisateljskimi organizacijama.

(Kronika zaključena 20. 11. 1997).

Andreja Gologranc - Fišer

OB 50-LETNICI PIHALNEGA ORKESTRA SLOVENJ GRADEC

Slovenj Gradec je dobil vse pravice srednjeveškega mesta pred 730 leti, t. j. leta 1267, in ga štejemo med najstarejša slovenska mesta. V vseh stoletjih je bil zdaj bolj, drugič manj vpet v evropski prostor. Kulturne vezi našega mesta so v preteklosti segale do krajev v severni Italiji in Celovca, Gradca in Dunaja.

Odličnost in kakovost sta prevladovali v slovenjgraških slikarskih, kiparskih in rezbarskih delavnicah. Tudi danes ustvarjajo v našem mestu zveneča imena likovnih in drugih umetnikov.

Tudi vokalna in instrumentalna glasba imata v Mislinjski dolini, predvsem pa v Slovenj Gradcu, dolgo tradicijo. Pomembno vlogo je imela Wolfova družina, iz katere je izšel svetovno znani skladatelj Hugo Wolf. V začetku tega stoletja so nastale vaške pihalne godbe (v Šentilju, pozneje v Podgorju, Trobljah in Starem trgu).

Posebno mesto je imel slovenjgraški Salonski orkester, ki je deloval od 1919 (s premolkom med vojno) do 1972. Več članov tega orkestra (Cajnko, Stropnik, Weiss, Krebl in I. Štumberger) je igralo v sindikalni godbi Tovarne meril. Pomembno vlogo v glasbenem življenju v našem mestu sta imela še SG jazz ansambel in Veliki zabavni orkester, v zadnjih letih pa ta prizadevanja nadaljuje Big band Ota Vrhovnika.

V letu 1934 je bila ustanovljena Mestna godba Slovenj Gradec. Nastopala je na raznih prireditvah do začetka 2. svetovne vojne. Po osvoboditvi so leta 1947 nekateri nekdanji godbeniki (zlasti Ciril Cajnko in Jože Stropnik) in sindikat Tovarne meril s predsednikom Franjem Jurjecem ustanovili

godbo Tovarne meril. Od leta 1960 do 1978 je delovala kot Delavska godba, od tedaj naprej pa kot Pihalni orkester Slovenj Gradec. Orkester se je v teh 50 letih številčno okrepil od 20 do današnjih 60 oz. z zunanjimi sodelavci na 70 godbenic in godbenikov. Umetniški vodje so bili: Jože Stropnik, Mirko Weiss, Darinko Krebl, Valentin Semeja, Rudi Pust, Marjan Valenti, Viktor Poplaz in Julijan Burdzi. Sedanji umetniški vodja Peter Valtl pa mu načeluje že skoraj deset let. V zadnjem desetletju predsednikuje Pihalnemu orkestru Rudi Verovnik, tajniške posle pa opravlja Tone Berdnik že 17 let. Orkester redno vadi: letno imajo 80 in več vaj ter prav toliko nastopov na različnih slovesnih prireditvah, samostojnih koncertih, tekmovanjih pihalnih orkestrrov ter ob drugih priložnostih. Pri pomlajevanju članstva ima pomembno vlogo naša glasbena šola, povprečna starost godbenikov in godbenic je 25 let (najstarejša sta Dominik Lorbek in Jože Smolčnik, ki igrata od ustanovitve, najmlajši Matija Šuler, učenec, ki še nima 12 let). Sicer pa igrajo učenci in dijaki, študentje in profesorji, delavci in upokojenci, trgovci in tehniki najrazličnejših poklicev in drugi. Dolga leta je godba gostovala v prostorih Tovarne meril, pozneje v dvorani Gradbenega podjetja, zatem v gasilskem domu, skoraj deset let pa vadijo v prostorih doma upokojencev (lastnik je mestna občina) v Šolski ulici 10.

Pihalni orkester je prejel ob jubilejih številna spominska darila, priznanja, nagrade, diplome in plakete. Posebno dragocena je občinska nagrada (1967). Zelo ponosni so na vse zlate plakete, ki so jih

dobili na tekmovanjih v III. (1985) in II. kakovostni skupini pihalnih godb (1989, 1993), velik uspeh pa pomenijo nastopi na festivalih slovenskih godb v zabavnem programu, kjer so štirikrat dosegli prvo mesto in pokal Ormoža (v zadnjih letih). Kakor je razvidno, je slovenjgraški pihalni orkester dosegel velike uspehe in ugled s trdim, požrtvovalnim in vztrajnim ter načrtnim delom, veliko ljubeznijo do glasbe in tovariškim sodelovanjem. Orkester igra vse zvrsti glasbe, od klasike do moderne glasbe in rocka. Odlikuje ga temperament in visoka umetniška raven. 50-letnico je proslavil z veličastnim koncertnim sporedom v športni dvorani (20. septembra) pred polnim auditorijem. Ob tej priložnosti je izšel tudi slikovno in podatkovno bogat almanah Ob 50-letnici Pihalnega orkestra Slovenj Gradec.

Ob tem naj poudarimo še naslednjo misel: vsem družbenim dejavnostim - kulturi, šolstvu, zdravstvu, športu, ekologiji, varstvu naravne in kulturne dediščine itd. - so ljudje Mislinjske doline tako v preteklosti (kot tudi danes) namenjali veliko pozornost, reševali skupaj gmotne probleme ob sodelovanju občine in domačih in drugih sponzorjev, saj so med drugim bili celo štirje samoprispevki (1972-1992) namenjeni največkrat reševanju razvojnih nalog in materialne osnove teh dejavnosti. V Odsevanjih že pred 17 leti beremo naslednjo misel: »Vsako sponzorstvo je pravzaprav trajno, plodno sodelovanje, vzajemna potreba. (...) Ob pomoči delovnih organizacij kot pokroviteljev smo lahko izvedli številne pomembne kulturne prireditve.« (T. Turičnik, Zgled, ki spodbuja, Odsevanja št. 5/5, str. 5). Zato ni nenavadno, da je - recimo - Pihalni orkester uspešno razvil posebno obliko sofinanciranja preko sindikalnih organizacij, in to tako, da so domala vsi zaposleni v občini namenjali na temelju samoupravnega sporazuma o združevanju sredstev 0,1% od neto prejemkov. Ta del zbranih sredstev (t.i. pomožna članarina) predstavlja okrog 60% vseh sredstev, ki jih z letnim proračunom zagotavlja Pihalni orkester za strokovno delo orkestra. Delovni kolektivi in njih vodstva, sindikati, obrtna dejavnost, trgovine, banke, zavarovalnice, upravne službe, občina in drugi so ves čas z velikim razumevanjem in naklonjenostjo spremljali rast in uspehe teh področij in delili odgovornost za njih razvoj in delovanje ter skupno podobo napredka kraja in vedno našli možnost gmotne podpore. Tako marsikdo zunaj našega prostora ugotavlja, da je Slovenj Gradec primer vzajemnega sodelovanja, sožitja in medsebojne soodvisnosti materialne in duhovne kulture, kajti v tem duhu pomeni vsak dosežek na kateremkoli področju večje bogastvo in kvalitetnejše življenje za vse. Želimo, da bi bilo tudi v prihodnje tako!

Pihalni orkester Slovenj Gradec ob svoji 50-letnici

Jože Potočnik

VTISI O JUBILEJNEM KONCERTU SLOVENJGRAŠKEGA PIHALNEGA ORKESTRA

Dne 20.9.1997 je Pihalni orkester Slovenj Gradec ob 50 - letnici neprekinjenega delovanja v tamkajšnji špotni dvorani priredil slavnostni koncert. Izvedba koncertnega programa je bila na visokem nivoju, kar je dokaz kvalitetne rasti tega orkestra.

Program je bil zanimiv in stilno raznolik. Pohvalno je, da so v slavnostni repertoar uvrstili tudi dela slovenskih skladateljev, prav tako pa je potrebno pohvaliti izbor skladb, saj so v množici priredb dali prednost originalnim skladbam.

Da so bile skladbe "pravilno" izbrane, je bilo čutiti tudi v igranju glasbenikov, ki so jih odigrali zelo doživeto.

Kakor pisana na kožo jim je bila Rock simphonie avtorja Manfreda Schneiderja. Čeprav je to zahtevna skladba, polna modernih ritmov, z vpletenimi liričnimi pasażami, so jo mladi glasbeniki s temperamentom mladosti odigrali kvalitetno, sproščeno in doživeto. Piko na "i" je dodal solist na sopran saksofonu Matjaž Isak, ki je solistične pasaže zaigral zelo prepričljivo. Med bisere jubilejnega koncertnega programa moramo uvrstiti skladbo slovenskega skladatelja Bojana Adamiča Sprenevedanja. Skladba je bila pred leti napisana na pobudo slovenskih pihalnih orkestrrov kot obvezna skladba za tekmovanja v prvi težavnostni skupini in velja za najtežjo skladbo tovrstne slovenske literature. Ob njenem izvajanju lahko tako orkester kakor dirigent pokazeta svoje zmogljivosti s tehnične, ritmične in muzikalne plati. Kljub zahtevni skladbi so

poslušalci ob njenem izvajanju gotovo dobili občutek lahne, tekoče ter ritmično in dinamično razgibane skladbe.

Homogen zvok orkestra, intonančna čistost in jasnost so dokaz, da je orkester v zadnjem obdobju kvalitetno še napredoval in rasel. Da pa je iz leta v leto bolj »zrel« in da deluje v dirigentovih rokah kot »pravi instrument«, ki se v celoti in svojih posameznih delih odziva na njegovo vodenje, dokazuje visoka raven muziciranja.

Ta vtis je poslušalce spremljal ves večer, najbolj pa je bil izražen ob poslušanju skladb skladateljice Rite Defort Trilogy for band in A scheld portrait.

Obe omenjeni skladbi ponujata orkestru ter dirigentu neomejene izrazne možnosti v vseh prvinah dobrega muziciranja; orkester jih je odlično izkoristil. Kljub razgibanemu programu sta večer še dodatno popestrila solista Marko Repnik in Miha Šuler.

Marko Repnik se je kot solist na trobenti predstavil v skladbi Teda Huggensa Concerto for pleasure. Skladba je, med drugim, zahtevna tudi zaradi svoje dolžine. Od solista zahteva še posebej dobro kondicijsko pripravljenost na instrumentu. Glede na to, da je solist še študent, lahko rečemo, da je svojo vlogo dobro opravil.

V skladbi Concert pour trombone skladatelja N. A. Rimskega - Korsakova (prir. Zurmüle) pa je kot solist na pozavni zaigral dijak srednje glasbene šole Miha Šuler in prav tako navdušil občinstvo. Tudi ta bo, glede na mladost, še imel veliko možnosti

nadgrajevati svoje znanje. Oba solista sta močno vpeta v ta orkester, saj sta v njem že od samega začetka svoje glasbene poti. K dobremu vtisu solističnih skladb je gotovo veliko prispevala kvalitetna spremljava orkestra.

Pihalni orkester Slovenj Gradec je na svojem jubilejnem koncertu ob 50 - letnici delovanja dokazal, da je v vseh teh letih veliko pridobil na področju kvalitete. Seveda to ni »vrh«, česar se zavedajo tudi glasbeniki sami, saj vedo, da je kvalitetno igranje pogojeno tudi z glasbeno izobrazbo članov orkestra. Le - ta lahko pripomore k nadaljnemu kvalitetnemu napredku orkestra. Glede na to, da je v slovenjgraškem pihalnem orkestru veliko mladih glasbenikov, ki pridobivajo znanje v glasbenih šolah, kvaliteta tega orkestra gotovo ne bo ostala na tem nivoju, ampak se bo dvigala.

Pri tem nikakor ne smemo spregledati »motorja« vsakega orkestra - dirigenta. Peter Valtl je s svojim prihodom in vodenjem orkestra dokazal, da je tudi tak orkester zmožen kvalitetno odigrati tako zahteven program, kot smo ga slišali na jubilejnem koncert. Dirigenta Petra Valtla lahko uvrstimo v sam vrh dirigentov slovenskih pihalnih orkestrrov, in če mu bodo vsi glasbeniki sledili, se bo v prihodnosti ta orkester lahko povzpел v sam slovenski vrh na tem področju.

Kot glasbenik sem po koncertu odhajal domov s pozitivnimi vtisi, ki sem jih v oceni tudi navedel, vendar pa to ne pomeni, da v njihovem igranju ni vrzeli, ki bi jih bilo potrebno zapolniti. Želim, da jim je ta ocena v spodbudo za delo v prihodnje, saj se pri glasbi pot nikoli ne konča - lahko le niha.

Upam in želim, da bo glasbena pot tega orkestra vodila samo še navzgor!

Oto Vrhovnik

Franček Anželak

Iz mesta

Ob zori dvojnosti
se brazdi imetje,
plastijo se mesta,
kocki padejo stranice,
odnašajo mi jutra,
izrezana iz pravljice.
Razpel bom jadra,
z metulji se sladkal.

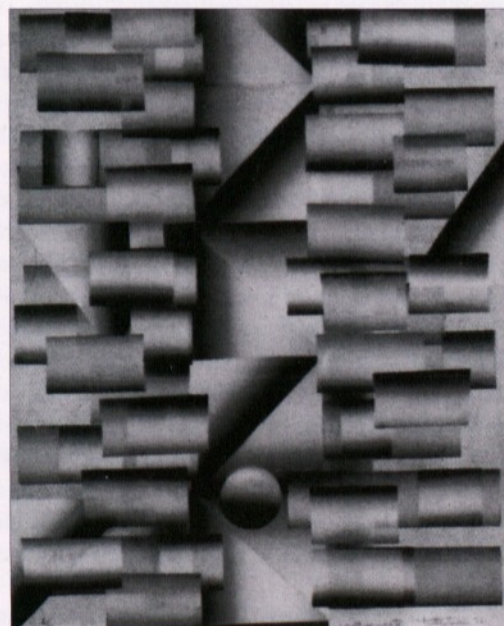
Prašne tipke

Pij vrtnica
iz rane penavo kri.
Ne bom pozabil spleta dlani
strnjenih vrst popkov
fantkov s kopicami
pokritih z mahovo odejo.

Na pokrovu klavirja
je prevleka iz prahu
s prstom povlečena sled
klicanega imena.

Razhlačal bi oblake
jim delil svetle obročke
zvezde vabil z neba
vejam bi slačil letnice.

Utihnil je klepec
popustile so strune
daleč odmeva klic imena
prašne so tipke na klavirju.

Tadeusz Lapinski, Kontinuiteta, 1976

ESPERANTO

- JEZIK MIRU

Beseda »mir« sodi med tiste skorajda nesrečne besede, vsaj v jezikih, ki so nam kolikor toliko znani, ki imajo toliko pomenov, tudi nasprotujočih si pomenov, da si je z njimi zelo težko pomagati. Za nameček pa to ni kakršna koli beseda, temveč nam pomeni nekaj osrednjega v življenju človeka in človeške družbe. Večinoma pomeni »mir« negibnost. Negibnost pa prav gotovo ni to, česar si človek želi, k čemur hrepeni. Mir pomeni tudi nasprotje vojni. Tudi ta pomen ni to, kar nas bi zadovoljilo. Sam celo menim, da vojna ni nasprotje miru, temveč je le eden od večinoma zgrešenih, včasih prav obupnih poskusov, da bi do miru prišlo. Cilj vsake vojne je pravzaprav priti do miru. Da ima vsaka od vojskujočih se strani lastne predstave, kakšen naj bi tak mir bil, je kajpada jasno.

A če mir ni gola negibnost; če ni niti nasprotje vojne in vsakršnih spopadov in sporov, kakor sicer v glavnem to besedo razumemo, kaj potem nazadnje mir je, namreč mir kot predmet najglobljega človeškega hrepenenja, kot pojav, ki bi bil vreden človekovega dostojanstva, njegove neizmerne globine in skrivnosti?

Če tvegam poskus lastne opredelitve miru, bi rekel, da je mir dobrohotno sprejemanje sebe, drugih in vsega bivajočega, vključno z zakrito, a vendar še dovolj razločno težnjo lastnega jaza, drugih ljudi v vseh njihovih odnosih, vseh živih bitij in vsega bivajočega nasploh, da bi manj popolno obliko postopoma zamenjali s popolnejšo. Mir torej ni le sprejemanje vsega obstoječega z lastnim jazom vred v smislu trenutnega stanja, temveč je to tudi sprejemanje naperjenosti vsega bivajočega in lastnega jaza k vedno večji popolnosti. Mir torej ni le sprejemanje stanja, temveč je tudi sprejemanje spremembe in razvoja; je potemtakem tudi pripravljenost odložiti manj popolno, se od njega posloviti, da bi dali mesto popolnejšemu.

Tako pojmovan mir je seveda vse kaj drugega, kakor "pacifikacija", kakršno lahko doseže zmagovita vojska, uspešna policija, kakršna koli oblika pravne ali nepravne prisile nad osebami, bitiji in stvarmi. Mir po taki definiciji ni "pax romana", kakor so ga lahko uveljavljale rimske kohorte na podjarmljenih ozemljih - in ki je postal sinonim za vsako nasilno pomiritev, ki v resnici ni pomiritev, temveč pričvrstitev v negibnost, tja do negibnosti človeških trupel.

Pravi mir je, če to misel povzamemo, tako človeško okolje, v katerem potovanje k vse večji popolnosti vseh oblik bivanja ni zaustavljeno v imenu brezkonfliktnosti kot vojaškega in policijskega "miru" - in kjer konfliktnosti ne razrešujemo tako, da bi bila izničena ali ogrožena človečnost, ki je smisel in cilj vsakršne teženje k popolnosti.

Prvo orodje in prva metoda za ustvarjanje miru sta ista, s katerima se je po judovskem verskem izročilu naš svet začel: izgovorjena beseda v aktu stvarjenja in pogovor s človekom v času poselitve zemlje z ljudmi. Z besedo se je svet začel, z besedo je rasel in z besedo se je kvaril.

Nikoli nam svetovna dogajanja niso tako jasna, kakor v našem času, pokazala, kako se nemir, posebej še krvavi nemir spočenja in začenja prav z besedo. Današnji oboroženi spopadi - tem barbarstvom nikakor ne moremo reči vojna, ki je kljub vsem grozodejstvom vendarle še civilno pravno stanje s strogimi omejitvami in pravili - se ne rojevajo več v glavah generalov, temveč v glavah pisateljev, družboslovcev, profesorjev filozofije, v kabinetih znanstvenih in umetnostnih akademij. Pred današnjimi barbarstvi ni več vojna napoved, kakršna je še bila v navadi v prvi svetovni vojni, temveč resolucija znanstvene akademije...

Če se začenja in raste z besedo vse, kar miru nasprotuje, potem bo tudi prvo orodje miru beseda. Govor, kakor se glasi pravilni prevod iz Janezovega evangelija. V začetku je bil govor. Tudi na začetku miru je govor.

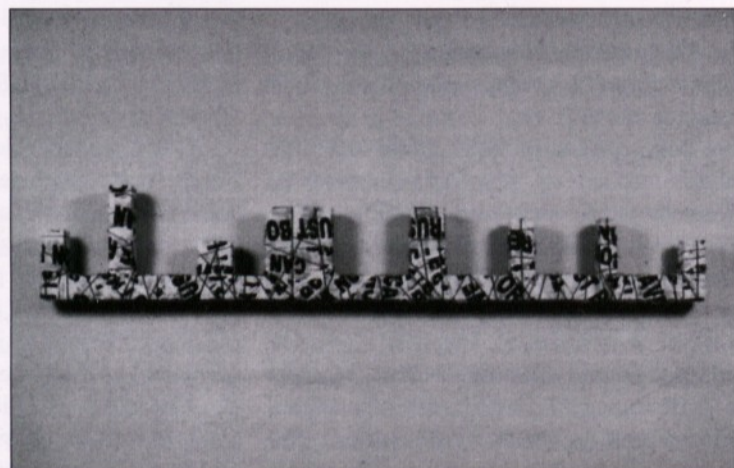
Govor, katerega kompletnejša oblika je jezik, pa mora za ustvarjanje in ohranjanje miru vsebovati tri zmožnosti: razumljivost, natančnost in

psihološko izravnost.

Oglejmo si vse tri lastnosti, ki jih mora izpolnjevati govor oz. jezik, da je z njim mogoče prispevati k miru, k pravemu miru.

Razumljivost pomeni, da je jezik vsem pogovornim partnerjem skupen. Tisti, ki je iz skupnosti razumevanja izločen, se ne more udeleževati ustvarjanja in ohranjanja miru. Sintagma o "skupnem jeziku" se razteza od pogovora v dvoje znotraj istega etničnega, socialnega, strokovnega in interesnega kroga pa vse do sporazumevanja na mednarodni ravni, ob upoštevanju vseh socialnih, verskih, nazorskih, strokovnih in žanrskih razlik

Natančnost v jeziku pomeni, da so pojmi vsaj toliko jasno določeni, da se pogovornim partnerjem ni treba ustavljati ob vsaki besedi in se sproti dogovarjati za njen pomen. Dokler razume del človeštva pojem "človekovih pravic" kot normo, ki presega meje nacionalne suverenosti in je zadeva vsega človeštva, drugi del pa razume ta pojem kot notranjo zadevo posamezne države, v katero se drugi nimajo pravice vmešavati, jezik ni dovolj natančen, da bi se bilo v njem mogoče učinkovito sporazumeti o stvareh, ki pogojujejo mir. Natančnost jezika sega od

Gorki Žuvela, *Sedmi stavek*, 1995

enoumnosti in doslednosti pojmov do logičnosti v gradnji stavkov in miselnih blokov. Za stvar miru lahko več stori jezik, ki je po svoji naravi natančnejši in jasnejši, kakor pa drugi, ki je manj vezan na logiko in bolj na kapriciozno tradicijo in lokalne posebnosti.

Psihološka izravnost pa pomeni pogovorno situacijo, v kateri ne obstaja med partnerji le vsem razumljiv skupni jezik, kjer ta jezik ni le natančen v distinkciji in logičen v izjavah, temveč kjer ta skupni jezik nikomur ne daje politične, gospodarske ali psihološke prednosti in nikogar pri tem ne zapostavlja. Psihološko izravnost je med pripadniki raznih narodov lahko samo tak pogovor, kjer skupni jezik ni materinščina nikogar od pogovornih partnerjev. Iluzorna je misel, da že odlično obvladanje tujega jezika ustvari psihološko izravnost med partnerji. Tudi dobro obvladan tuj jezik je še vedno tuj jezik. Pravi skupni jezik pa je lahko samo tak, ki ni last nikogar, ki je udeležen v pogovoru.

Jezika, ki bi bil glede razumljivosti dostopen vsem ljudem ne glede na nadarjenost in izobrazbo; ki bi bil zgrajen na načelih logike, ne da bi zato izgubil stik s tisočletnim razvojem nacionalnih jezikov; ki je vsem narodom enako blizu in enako daleč, takega jezika si nam ni treba šele izmišljati. Letos praznujemo, zelo skromno, kakor je za največje človeške ideje značilno, 110 - letnico obstoja in razvoja prav takega jezika. V mislih imam jezik, katerega ime je v vseh leksikonih sveta že davno postalo sinonim za skupni in mednarodni jezik sploh, v mislih imam eno največjih kulturnih stvaritev človeštva. Zamenhofov mednarodni jezik - esperanto.

Ta jezik ni brez jezikovne in kulturne tradicije, kakor mislijo nepoučeni, saj se v svojem besednem gradivu, v svoji slovnični strukturi in v svoji kratki, a vendar vsega občudovanja vredni literarni zgodovini enega stoletja naslanja na izročilo in razvoj predvsem petih jezikov, ki sodijo med kulturno in znanstveno najpomembnejše jezike sveta: francoščino, nemščino, angleščino, ruščino in poljščino.

Esperanto se je rodil pred natanko 110 leti v poljski prestolnici

Varšavi, kjer je živel in vodil okulistično prakso za revne prebivalce judovske četrti dr. Lazar Ludvik Zamenhof. Zamisel takega jezika pa se je rodila desetletje in več prej, v majhnem mestu Bialystok na severovzhodu Poljske, v zgodovinski Litvi. V tem mestu so poleg Judov, ki so sestavljali večino, živeli še Rusi, Nemci, Ukrajinci in Litvanci. Vsaka skupina govorila drug jezik in častila Boga z drugačnim obredom, med temi skupinami so vladale napetosti in so se dogajala grozodejstva, kakršna poznamo iz nedavnih poročil v Bosni in Hercegovini. Ideja nevtralnega mednarodnega jezika se je porodila iz želje, kako preprečiti medsebojno pobijanje, sovraštvo in nestrpnost in kako doseči, da se bodo ljudje začeli ocenjevati glede na osebni značaj in moralno ravnanje, ne pa glede na poreklo, jezik in veroizpoved.

Mesto, v katerem odpiramo razstavo ob 110-letnici esperanta, Slovenj Gradec, je mesto miru. In jezik, ki ga danes predstavljamo v tem mestu, je jezik miru. Kaj je bolj naravnega, kakor da si to mesto, kjer prizadevanje za mir res nikoli ni bilo konjiček odloženih politikov, temveč iskreno hrepenenje in prizadevanje posameznikov in skupin iz

sveta kulture, gospodarstva in nazadnje tudi politike, zada še eno pionirsko nalogo: da v svetu ponorele cinične moči in zunanje uspešnosti stavi na to, kar je dobro, lepo in resnično. Dobro, lepo in resnično v zadevi miru in jezika, v katerem bomo ta mir izposlovali, pa je prizadevanje za tako jezikovno ureditev sveta, v kateri slovenščina ne bo tolikokrat manjša in manj pomembna od angleščine, kolikor je Slovencev manj od tistih, katerih materinščina je angleški jezik. To pa je mogoče doseči samo s prizadevanjem za splošno sprejetje politično in nacionalno - ne pa tudi etično - nevtralnega mednarodnega jezika.

Naj sklenem to premišljanje z esperantskim prevodom tistih verzov, v katerih je naš Prešeren docela Zamenhofov dušni brat:

*Ke vivu ciuj gentoj
sopirantaj pri la hor'
ke trans la kontinentoj
disput' el l' mondo estos for...*

Vinko Ošlak

SLIKARSKA KOLONIJA SLOVENJ GRADEC '97

»Mestece med gorami - kakor otrok v materinem naročju počivaš v soteski med Pohorjem in Uršljo goro. Gore te varujejo, gorske vode, Mislinja in Suhodolnica, ti pojo pesem uspavanko.

Zmeraj si vedro, zmeraj si lepo. Stojim na hribu, nad teboj ob sončnem dnevu.«

Tako začne svojo kratko črtico Mestece med gorami Ksaver Meško, duhovnik, pesnik in pisatelj, človek, ki je mnogo let živel na Selah pod Uršljo goro. In prav tam, na Meškovih Selah, smo se letos zbrali udeleženci že šeste slikarske kolonije. Bilo nas je kar šestindvajset, različnih starosti, poklicev, različnih slikarskih usposobljenosti.

Kako smo mi videli Slovenj Gradec pod nami, Pohorje nad njim, Mislinjsko dolino, okolne hribe in pejsaže samih Sel? Ne vem. Nemara vsak po svoje. Nekateri bolj realistično, drugi bolj slikarsko, nekateri so bili tu prvič in jim je bilo vse novo, ta neznani in lepi del Slovenije, drugi smo pač uživali v zelenilu visokega poletja. Toda naslednji dan smo bili kljub dežju, ki je temeljito namočil vse, nekako vzneseni in ustvarjalno zagnani. Prepričan sem, da je temu prispevalo večerno srečanje s profesorjem Tonetom Turičnikom, ki nam je natresel toliko zgodovinskih dejstev, zanimivih trenutkov iz Meškovega življenja in svojih iskrih premislekov, da smo potem zvečer o tem, pod veliko smreko ob Poštarskem domu, klepetali še preko polnoči.

Organizatorji in vodstvo slikarske kolonije že po tradiciji nismo predpisali udeležencem niti tehnike niti formata in tudi ne motivov. Taka svoboda pa se je vendarle usmerila k ideji o Selah in Ksaverju Mešku. Zato je kar nekaj avtorjev ustvarilo slike cerkve sv. Roka, župnišča, v katerem je živel in ustvarjal Meško, pa slikarske zapise krajine in detajlov. Ko smo ob zaključku

pokazali svoja dela, je velika jedilnica na Poštarskem domu zares zažarela, zaživela.

Če smo bili pri slikanju raztreseni po okolici v manjših skupinah, nekateri celo sami zase, se je veliko število slik na tleh in po stenah jedilnice zlilo v nekakšen veličasten mozaik, kot da bi se kaplje zlile v jezero.

Nič lahko se ni bilo odločiti za po eno delo vsakega avtorja, za sliko, ki je bila podarjena prireditelju in namenjena tudi javni predstavitvi na razstavi.

Galerija v Mladinski knjigi v Slovenj Gradcu je zmogla ravno še dovolj sten in prostorov za predstavitev slik. Te so šele tukaj dobile pravi izraz. Opremljene z okvirji, paspatuji, pod steklom, primerno osvetljene so pokazale, kaj so ustvarili slikarji. In ko so na otvoritvi številnemu občinstvu prebrali tudi Meškovo črtico Mestece med gorami, je bil prostor izpolnjen v zliti celoti videnega in duhovnega. Bila je to lepa prireditev, prireditev, ki je sprožila tudi nekaj razmislekov. Gospa Zlatarjeva, ravnateljica Galerije likovnih umetnosti, in tudi nekateri drugi so ocenili, da so razstavljene slike boljše kot tiste iz prejšnjih kolonij, da predstavljajo tudi bolj zaokrožen opus. Koliko je k temu prispevala tokratna enoinpoldnevna prireditev, koliko že tradicionalno jedro skupine, ki se pozna, kritično tudi spodbuja pri delu, koliko kraj in spremljajoči programirani dogodki, bodo ocenili kdaj kasneje. Vsekakor pa je enodnevno slikanje obremenjeno s pritiskom časa, stresom po vožnji, prihodu, srečanjem z udeleženci in okoljem itd. Letošnja kolonija je bila v tem smislu ugodnejša, to pa žal zahteva dodatne gmotne in organizacijske napore prirediteljev. In hitro se zgodi, da preseže zmožnost volonterskega in ljubiteljskega pristopa. Naslednja dilema je tudi število in seveda »kvaliteta« udeležencev.

Kvaliteta sem zapisal v narekovajih zato, ker vedno ni možno misliti le na končne izdelke, na slike.

Verjetno se bomo morali kmalu odločiti za zaokroženo, po številu manjšo skupino. Koliko naj bo v tej skupini domačih, koliko pa povabljenih likovnikov, je težko opredeliti. Kaže, da se domači likovniki po pravilu odzivajo manj kot drugi. Gospa Zlatarjeva je znala pojasniti ta pojav: slikarju je nezanimiva domača pokrajina, motivi in mogoče tudi spoznavanje, da doma ne moreš biti opažen na enak način kot drugod.

V relativno manjšem okolju, kakršno je naše, in ob sicer veliki ponudbi in tudi ob pogostih slikarskih srečanjih tudi v okolici Slovenj Gradca, se hitro pojavi zasičenost. Leto je hitro naokrog. Tudi o tem smo razpravljali in ugotovili, da je mnogo likovnih prireditev pri nas in da je včasih dogodkom že težko slediti.

Ob vseh teh premislekih ostaja spoznanje vseh udeležencev vseh šestih dosedanjih slikarskih kolonij, da se radi družimo, da smo vedno tudi z veseljem podarili svoja dela za dobrodelne in za druge podobne namene. Ob prijavi je eden od kolegov likovnikov pripisal tudi teh nekaj stavkov: »Vaše povabilo na 6. srečanje likovnikov me je razveselilo in se prijavljam. Čeprav prvič, se tega srečanja veselim in istočasno prijavljam tudi kolega, ki bi nam rad delal družbo. Držim pesti za lepo vreme, sicer pa slutim, da nikomur ne bo žal.«

Res je, nikomur ni bilo žal. Ne slikarjem ne prirediteljem ne ljubiteljem lepih umetnosti, ki so bili na otvoritvi razstave ali so si dela ogledali pozneje.

»Zmeraj si vedro, zmeraj si lepo.« Tako je vzneseno zapisal o Slovenj Gradcu Ksaver Meško. Letošnja slikarska kolonija je dala primeren prispevek vedrosti in lepoti našega mesta. To pa je seveda več, kot je le srečevanje prijateljev, razstava slik in potem njihovo mesto na steni.

Vredno je bilo o tem razmišljati in nekaj misli tudi napisati!

Peter Petrovič

»MLADA EVROPA« NA CD PLOŠČI

Že vrsto let v Slovenj Gradcu, mestu glasnik miru, dopolnjuje bogato in dokaj razvejano prosvetno in kulturno dejavnost tudi Glasbena šola, ki v rojstni hiši skladatelja Huga Wolfa nepretrgoma vzgaja in izobražuje že od leta 1953. Njena zahtevna in vztrajna pedagoška pot glasbene vzgoje in izobraževanja mladih nadarjenih glasbenikov se je pričela - tako rekoč - že v prejšnjem stoletju, v družinskem orkestru Wolfovih, v katerem je igral violino danes veliki skladatelj, Hugo Wolf.

V letošnjem jubilejnim zborniku ob 50-letnici Pihalnega orkestra Slovenj Gradec lahko ob prebiranju zapisov zgodovinarja, prof. Jožeta Potočnika, ki je z veliko mero poglobljenega strokovnega dela vzorno predstavil gradivo o dejavnosti inštrumentalnih skupin, ansamblov, godb in orkestrrov, ki so v Slovenj Gradcu in bližnji okolici že koncem prejšnjega stoletja sooblikovali kulturno podobo kraja in dežele, spoznamo, da je bila inštrumentalno-glasbena dejavnost iz leta v leto bogatejša in pestrejša. Poleg tamburaških ansamblov in vaških godb, ki so se formirale in delovale v različnih manjših krajih v Mislinjski dolini, so nastali poleg šolskega orkestra meščanske šole med obema vojnoma še odlični Salonski orkester, ki je deloval nad 50 let in je nazadnje prerasel celo v simfonični orkester, Slovenjgraški Jazz ansambel, ki se je v sedemdesetih letih razvil v Veliki zabavni orkester, ter odlični Pihalni orkester, ki letos praznuje svojo 50-letnico delovanja. Vse te orkestre so vodili dobri in strokovno odlično usposobljeni dirigenti.

Potrebno je omeniti, da so v ansamblih in orkestrih sodelovali tudi naši učenci glasbene šole. Glasbena šola pa je imela ves čas tudi svoje dobre šolske instrumentalne skupine, ansamble in orkestre s prizadevnimi pedagogi in dirigenti. Podobno je še danes, ko Glasbena šola vzgaja in izobražuje okoli tristo otrok slovenjgraške in mislinjske občine. Sedanji in naši nekdanji učenci s profesorji sodelujejo kar v treh večjih orkestrih Mislinjske doline, v Pihalnem orkestru Slovenj Gradec, Babnikovi godbi v Mislinji in Big bandu Ota Vrhovnika. Tako kot v preteklosti, se učitelji in učenci še danes pogosto povezujejo in pomagajo pri nastopih in koncertih v številnih ansamblih in orkestrih v bližnjih krajih, v Velenju, na Ravnah na Koroškem, v Radljah in drugod, kar kaže na njihovo dobro strokovno usposobljenost.

Glasbena šola že dvajset let uspešno sodeluje s slovensko glasbeno šolo v Celovcu, pa tudi s tržaško Glasbeno matico, s katerima prirejamo vsakoletna srečanja in koncerte. V lanskem šolskem letu smo sodelovanje pričeli še z glasbeno šolo iz Češkega Krumlova. V vsakem šolskem letu se učenci z učitelji tako povprečno predstavijo na štirideset različnih priložnostnih nastopih, revijah, tekmovanjih in koncertih.

Dolgoletna tradicija, bogata kulturna dejavnost, radoživa snovanje, tvorna in uspešna sodelovanja, predvsem pa odprtost za nove ideje nas zavezujejo, da v okviru svojih možnosti uresničujemo visoko zastavljene cilje, ki jih Mestna občina Slovenj Gradec in mesto glasnik miru pričakujeta tudi na glasbeno-pedagoškem področju. Glasbena šola bo še naprej, čeprav je bila njena odprtost doslej doma in v tujini vedno prisotna, stopala po poti svoje vizije, ki ji bo omogočala afirmacijo in realizacijo novih idej sodobnega časa in sveta. Naše največje možnosti vidimo v sodelovanju in povezovanju z glasbeniki širšega evropskega in svetovnega prostora, kjer bo naša priložnost oblikovati in uresničevati ideje, ki jih nam, spričo kakovostne glasbene izobrazbe naših nadarjenih in sposobnih učencev, ne bo težko izpolniti.

Velik uspeh, ki pa v našem dolgoletnem delovanju ni prvi, je

nedvomno sodelovanje naših učencev in učiteljev v Mednarodnem mladinskem simfoničnem pihalnem orkestru, ki je bil ustanovljen meseca maja 1996 v Češkem Krumlovu. Ta mednarodni orkester združuje 110 mladih in nadarjenih glasbenikov iz Češke, Nemčije, Avstrije, Italije in Slovenije. V orkestru aktivno sodeluje petnajst učencev, študentov in učiteljev naše glasbene šole. Kmalu se nam bodo pridružili še mladi glasbeniki iz Madžarske. Srednjeevropski prostor je tako dobil prezentančni mladinski simfonični pihalni orkester, ki bo imel enkrat letno študijske priprave in koncerte v različnih krajih in deželah Evrope in sveta. Letos je bila gostiteljica Slovenija in organizator Glasbena šola Slovenj Gradec. Enotedenski seminar 110-članskega orkestra je potekal v Portorožu in je odlično uspel. S celovečernimi revialnimi koncerti se je orkester predstavil v Portorožu, Trstu in Slovenj Gradcu. Prav slovenjgraški koncert pa je bil na predlog vseh štirih dirigentov, ki so pripravili in vodili orkester, tudi tonsko posnet. Na CD plošči smo predstavili sedem skladb.

Uvodno prikupno skladbo Teda Huggensa z naslovom New baroq suite ter s stavki Overture, Air in Fugueing tune je dirigirala Ana-

V Mednarodnem mladinskem simfoničnem pihalnem orkestru »Mlada Evropa«, ustanovljenem meseca maja 1996 v Češkem Krumlovu, igra 110 mladih glasbenikov. Posnetek je s koncerta v Portorožu.

Maria Stoger iz Avstrije. Sledi ji ritmična skladba Gustava Holsta Prva suita v Es-duru s stavki Chaconne, Intermezzo in March ter spевна J. S. Bacha Air pod taktirko češkega dirigenta Štefana Matunaka. Pod vodstvom dirigenta Branka Čepina je orkester izvedel dve živahni slovenski plesni deli, najprej skladbo za solo saksofon Vinka Štrucla Rad igram saksofon in skladbo s folklornimi motivi Rada Simonitija v priredbi Jožka Hermana Potrkan ples. Spored zaključujeta dve skladbi pod vodstvom Lotharja Utha iz Nemčije, in to popularno delo Michaela Kamena simfonično suito Robin Hood in sodobno skladbo s pretresljivo vsebino skladatelja Jaya Chattawaya - Mazamma, ki poje o usodi "pozabljenih" ameriških Indijancev, o njihovem bivanju, življenju in preživetju.

Snemanje in nadaljnja obdelava posnetkov je bila v rokah slovenjgraškega studia Royal in njenega tonskega mojstra Rudija Jeseničnika. Odlično izveden koncertni program 110 mladih glasbenikov, med katerimi igra naš obetavni solist na saksofonu Matjaž Dobnik v skladbi V. Štrucla Rad igram saksofon, je na CD plošči z naslovom JUNIOR EUROPA - KONCERT v nakladi tisoč izvodov založila založba GEC iz Slovenj Gradca in poskrbela, da so CD plošče dobili vsi člani orkestra iz omenjenih sodelujočih držav.

Vsekakor pomemben glasbeni dogodek, ki se je zgodil maja letos v Slovenj Gradcu in je trajno zabeležen na CD plošči, ima zato tudi velik promocijski pomen za Slovenijo in Slovenj Gradec.

V naslednjem letu bo gostiteljica orkestra Češka. Orkester pa je že dobil nekaj koncertnih povabil, med drugim Evropskega parlamenta v Strasbourgu (Francija).

Branko Čepin

SOKLIČEV MUZEJ SLOVENJ GRADEC

Jakob Soklič (1893 - 1972) je s skoraj petdesetletno prisotnostjo v mestu Slovenj Gradec (kot mestni župnik je, razen med 2. svetovno vojno, ko je bil pregnan v Stično, deloval od 1933. do 1972. leta) vidno zaznamoval lokalno kulturno zgodovino.

Poleg dobro vodenega pastoralnega dela znotraj župnije je aktivno sodeloval tudi v javnem dogajanju, bil je član različnih odborov (npr. gradbenega odbora za gradnjo Mestne hranilnice), bil pobudnik različnih kulturnih prireditev (tako je npr. sodeloval pri ustanovitvi Galerije likovnih umetnosti).

Kot ljubiteljski zbiralec je ustvaril velik fond muzejskih predmetov. Tako je že leta 1937 ustanovil Sokličev muzej, kot ga je sam poimenoval.

Dobro se je zavedal, da je prvi, ki se javno ukvarja z urejanjem muzeja in da je njegova zbirka lokalno pomembna. Imel je tudi vizijo razvoja muzejske stroke, saj si je zamislil, da naj bi njegova zbirka predstavljala osnovo za razvoj splošnega mestnega muzeja. Razmere niso bile naklonjene njegovim idejam. Tako je v oporoki izrazil svojo zadnjo voljo, da naj njegova zbirka ostane takšna kakršna je, v prostorih župnišča in v lasti župnije.

Njegov naslednik g. Albert Bohorč je njegovo željo dosledno spoštoval. Hkrati pa je z obdelavo muzejskih predmetov, z razstavno dejavnostjo, posojanjem gradiva drugim ustanovam, z restavriranjem in nadaljnjim zbiranjem »muzej« prerasel v institucijo.

Pred približno dvema letoma pa se je zaradi prostorske stiske v župnišču, zastavilo vprašanje: »Kaj z zbirko?«

Koroški pokrajinski muzej, kot najbližja tovrstna strokovna ustanova naj bi ponudil pomoč pri reševanju nastalih problemov.

Sokličev muzej kaže rahlo zanemarjeno situacijo. Kljub različnim popisom v preteklosti je dokumentacija o predmetih pomanjkljiva in manjkajoča, zato sva septembra 1996 zastavili najino delo tako, da izdelava osnovni popis vseh muzealij, kot osnovo za popolno inventarizacijo. Skupaj je popisanih okrog 700 predmetov.

Pri urejanju Sokličeve zapuščine se je nadalje izkazalo, da je za celostno ureditev muzeja nujno potrebno urediti tudi arhivsko gradivo. Gradivo, raztreseno po predalih, sva uredili v 22 arhivskih škatel. (Register celotnega gradiva bo objavljen v naslednji številki Koroškega zbornika). Tako urejeno gradivo je že uporabno za nadaljnje raziskovalno delo.

Z vpogledom v arhiv Jakoba Sokliča so nam postale relacije in pozicije različnih institucij bolj jasne.

Škofija je izrazila pripravljenost, da bo prepustila odločitev o usodi zbirke in muzeja pastoralnemu svetu župnije in dekanijskemu svetu.

Glede na arhivsko dokumentacijo in stanje muzeja govore strokovni razlogi za to, naj zbirka ostane v celoti na sedanjem mestu. To utemeljujemo z:

- v oporoki izraženo zadnjo voljo g. Jakoba Sokliča;

Jakob Soklič (1893 - 1972)

- v primeru, da bi se zbirka prestavila in prenesla na drugo lokacijo, bi izgubila svojevrsten čar, »dušo«, posebno »patino«, ki jo ima. V današnji postavitvi ima vsak predmet svoje določeno mesto in ustrezno dopolnjuje celotno podobo muzeja.

Muzej je izrazito osebno naravnano. Soklič je prostore, v katerih je živel in delal, spontano in sproti polnil z muzejskimi predmeti. Podatek, da predmeti niso razvrščeni glede na vsebino, daje zbirki posebno vrednost. V zgodovini muzejske stroke so takšne zakladnice predmetov nastajale od 16. stol. dalje. Sokličev muzej je zagotovo realiteta.

V sklopu muzeja izstopa Sokličeva spalnica, ki daje s pohištvom, narejenim posebej zanj, vtis njegove prisotnosti in je dokument brez primere o določenem času in določeni osebi.

Kurt Schneider je v knjigi vtisov dne 28. decembra 1996 zapisal naslednje:

»Das Soklič Museum ist wie die Eremitage in St. Petersburg - nur kleiner aber wunderschön.«

Pohvalni zapisi potrjujejo, da so turisti, ki prihajajo v mesto, nad muzejem navdušeni. To nas spodbuja, da zavzeto rešujemo situacijo, saj predstavlja muzej redkost v domačem in tudi v širšem prostoru.

Muzej je zanimiv tako za specializirano strokovno javnost, hkrati pa privablja tudi širšo publiko. V celostni turistični ponudbi mesta Slovenj Gradec, Mislinjske doline in Koroške predstavlja Sokličev muzej še posebej atraktivno točko, ki bo zanimiva za ljudi v slovenskem in širšem okviru.

Tega se zaveda tudi mestna občina, ki s svojo pripravljenostjo in poslušom za kulturna vprašanja aktivno sodeluje pri reševanju problematike Sokličevega muzeja.

Valerija Grabner, Brigita Rapuc

Soklič je svoje bivalne in delovne prostore opremljal z muzejskimi predmeti. Tako je živel s svojo zbirko. Fotografija je iz obdobja okrog leta 1960.

PRAVLJICE SO NJEN PRAVI SVET

Pogovor z Miro Cajnko, profesorico angleškega jezika in avtorico pravljic za otroke

Mira Cajnko je po osnovni šoli v Slovenj Gradcu končala gimnazijo na Ravnah in diplomirala na Filozofski fakulteti v Ljubljani iz angleškega in italijanskega jezika. Tri leta je učila na slovenjgraški osnovni šoli, dvajset let pa je na Šolskem centru v Slovenj Gradcu profesorica angleškega jezika. V Šolskem epicentru DZS Ljubljana vodi tekmovanje za bralno značko iz angleškega jezika - EPI Reading Badge. Za učno-vzgojne dosežke ji je Ministrstvo za šolstvo in šport podelilo naziv svetovalka. A ob vsem je pisanje pravljic njen najljubši svet!

Najprej so njena besedila našla pot med mlade radijske poslušalce, nato v Ciciban in Kurirček, zatem sta izšli knjigi Frč v Frčiloniji (Amalietti, 1989) in Pinkaponka (DZS, 1995), letos je pravkar izšla (pri Cerdonisu) knjiga In vendar je sreča, če si Mavriček. Knjiga Pinkaponka je bila predstavljena tudi na sejmu otroške knjige v Bologni (1995).

Vitan Mal je (v Slovincu 1992) zapisal v članku Mira Cajnko, pravljíčarka iz Slovenj Gradca, tudi naslednje misli: »Že pred leti je (...) poslala svoje prve pravljíce na radijski naslov. Močno so se razlikovale od poizkusov drugih začetnikov; stavki so bili tekoči, pridevniki redki, zato pa izbrani in posrečeni. Nobena beseda ni bila odveč, nobena ni manjkala. Nikjer poizkusov nagovarjanja z malčki in malčicami in podobnih osladnih podcenjevanj mladih poslušalcev. Niti enkrat ni privzdignila pedagoškega palca, svoje bralce uči in zabava med vrsticami, nevsiljivo in neopazno.«

- Ugotovitve, ki veljajo še danes! A kdaj in kako se je zasejalo prvo seme, kako si stopila v svet pravljíčarstva?

- Ja, temeljne ugotovitve veljajo še danes, a marsikaj sem poglobila in nadgradila. Začetki: to je že zelo daleč. Prva pravljíca je bila zgodba o nergaški gosenici Lizi, ki se ji nazadnje le uresniči želja, da postane metulj. Pravzaprav to ni samo moje delo - zgodbo sva sooblikovali skupaj s hčerko: izmišljali sva si različne prizore, jih ilustrirali in znali na pamet cele odlomke. Otroški svet mi je bil vedno blizu, samo pol koraka pa sem že tam. Seveda sem morala premagati vse začetniške težave in ovire: a če te spremljata volja in veselje, je vsekakor lažje. Strokovno sta mi svetovala in me spodbujala Ela Peroci, mladinska pisateljica, pesnica in urednica, in Vitan Mal, mladinski pisatelj, filmski snemalec in urednik, predvsem, kako

zasnovati zgodbo zanimivo in privlačno in jo pripovedno zaokrožiti. Oba sta mi pomagala utreti pot v javnost - najprej v otroških radijskih oddajah: odzivi so bili prijazni, kar pomeni za avtorja priznanje in nov vzgon energij. Pri tisku je bilo težje: Ciciban in Kurirček sta kar naklonjeno sprejela pravljíce (Gosenica Liza, Švigahop in Švigasmuk, Pinkaponka), a izid knjige je posebna usoda. Morda je s Frčem v Frčiloniji bilo še najmanj težav, več s Pinkaponko, celo odisejado pa doživlja knjiga In vendar je sreča, če si Mavriček. Veliko postaj, veliko dogovarjanja, veliko čakanja! Neprijetno je, a verjamem v svoje delo, zato vztrajam.

- In »močne« drugačnosti tvoje literarne pisave?

- To boste najlažje povedali drugi, a trudim se uveljaviti nekatere značilnosti, ki oznamujejo osebne rokopis.

Naj začnem z zgodbo! Zgodbo sestavljajo utrinki, je nekakšna nanizanka, saj otroci ne zmorejo časa in sil za dolgo branje. Glavno osebo - lik, ki zapleta in razpleta dejanja - postavljam v drugačno optiko in tedaj se odpre nov svet, ki je vreden čudenja, je zabaven, nenavaden, »junak« se mora znajti v njem, se mu prilagoditi in delovati. Prvine pravljíčnosti razpostavljam nekoliko drugače, izhajajo iz realističnih razmerij in otroške fantazije in se zrcalijo v ogledalu med dobrim in slabim v vsakdanjem svetu. Recimo: škrtata z »bombicami« sejeta prijaznost, Frč se znajde v vlogi odraslega človeka, se udeležuje roditeljskih sestankov, spremlja uspeh staršev, ki hodijo v šolo, Pinkaponka se pomanjša in stopi v svet šolskih potrebščin, Mavriček je posebljeno hrepenenje - žalostna deklica nariše Mavrička, ki ji nudi toplino in postaja vse bolj človeški; potem dobi zgodba nenavaden zasuk. Ne, več pa ne smem povedati!

Pretehtano izbiram imena, s katerimi poimenujem otroke, ki se sicer gibljejo v pravljíčnem dogajanju. Zvočno ime je blizu mlademu bralcu, lahko si ga zapomni, pa tudi neposredno učinkuje, vzbuja pozornost, celo posamezne lastnosti zmore predstavljati (Frč je razigran, Pinkaponka radovedna, Švigahop in Švigasmuk sta razposajena škrtata). Le prikupne stvari osvojijo srca in otroško radovednost, sprožijo fantazijo, razvijajo nežnost, veselje. Otroci se morajo poistovetiti z nastopajočimi. Zapleteni dialogi in dogodki razvodenijo zbranost. Prepričajo le enostavne podobe: kako se to

Mira Cajnko

naredi, ni receptov. Po občutku! Podobno velja za stavke! Ko jih zapisujem, jih slišim: zvok je nenadomestljiva prvina otrokovega čutenja. Še posebej, če je interpretacija le zvočna, radijska. Prava melodija in ritem se morata ujeti. Moja besedila odlično interpretira igralec Jurij Souček. Res je, kakor pravi Vitan Mal, epitetov ni veliko, a jih zato skrbno izbiram in postavljam na poudarjena mesta. Veliko moč imajo glagoli, še posebej, če vnašajo humorno razsežnost. Vsakomur - še bolj pa otroku - so blizu personificirane stvari, kar je pot do poistovetenja in preraščanja dogajalnega ozračja v imaginarno, pravljíčno. Moram tiho prišepniti: dogodki in prizori so postavljeni v Slovenj Gradec, a posamezne lokacije niso zemljepisno podrobno prepoznavne, toda z nekaj domišljije jih je mogoče poiskati (ulice, travnik, ki ga je presekala obvoznica, šolski prostori, dvorišča). In druge jezikovne posebnosti?! Poiskati skušam domiselne in humorne primere in besede. Zato nekateri znani slengizmi (hujših uredniki ne marajo), nekaj je splošnih ljudskih rekel, tudi poskusov skovati kakšno novo besedo. Morda je zelo viden premik glede pripovednega časa. Zgodbe vse bolj obvladuje sedanji čas: ta ima moč dramatičnosti, verjetnosti, napetosti, bralca popelje v središče dogodkov, ki so zdaj, preteklost pa je tako vedno pretekla. No, misel glede poučnosti: ta je ena izmed prvin tega pisanja. Trudim se, da podukov ni preveč, logično in humorno jih vpletam v dogajanje in pazim, da ne bi štrleli iz sobesedila oziroma pripovedi in delovali vsiljivo in odbijajoče. Privzdignjeni kazalec pa mi je zoprni tudi v šoli!

Na veselje do branja vplivajo tudi črke: morajo biti velike in lepe, otroke spodbujajo še posebej.

Obzorja besedil in predstav razširjajo in razpoložensko poglajljajo ilustracije:

prizore iz mojih pravljic je odlično ujel v dinamične in sugestivne podobe ilustrator Daniel Demšar.

- In kaj se v tvoji pravljicaški delavnici dogaja zdaj?

- Pravzaprav nič pretresljivega. Nekaj načrtov je; a moram povedati, da pišem zelo počasi. Pišem tedaj, ko me zamisel prevzame, omreži, ko čutim, da je stvar dozorela. Kadar sem obremenjena z drugim delom, ne zmorem zbrati ne toliko volje ne moči, da bi se igrala s svojimi liki, pravljичnimi junaki, snovala z njimi podvige, se veselila in zabavala. Biti moram sproščena, vsebina in dogodki me morajo »zgrabiti«.

Pravljico pišem vedno le zase, nikoli ne razmišljam, ali bo všeč tudi drugim. Ko snujem besedilo, ne koketiram z otroki, nisem preračunljiva, ne skušam jih podkupiti s humornostjo za vsako ceno. Začaranega sveta ne opazujem skozi veliko okno, pač pa sem tam, sredi samega dogajanja. Kar zapišem, naredim spontano, zato je to najlepša faza rojevanja pravljice. Vse, kar sledi - popravljanje, črtanje, piljenje besedila, je seveda zamudno in dolgotrajno opravilo.

Naslovnica nove knjige Mire Cajnko In vendar je sreča, če si Mavriček

Seveda mi ne bi verjeli, če bi trdila, da mi je vseeno, kako mladi bralci sprejemajo moja besedila. Zelo pozorno jih opazujem, kadar me povabijo, da jim kaj preberem. Nemalokrat nanese, da jih zagrabi natančno tisto mesto v tekstu, ki je tudi mene, da se zabavajo tam, kjer sem se tudi jaz zabavala. In če jim podtaknem kaj v razmislek in opazim, da se jih je zamisel dotaknila, sem seveda zadovoljna. Potem si rečem - hopla, pa le sedimo na isti veji.

Čisto na koncu naj še povem, da je knjižica o rahločutnem Mavričku že izšla. To je praznik posebne sorte in seveda se ga veselim.

Tone Turičnik

Mira Cajnko

**ENA FIGA JE BITI MAVRIČEK, ČE SI NAPIHNJENA
IZOLDA DOMIŠLJA, DA SE VES SVET VRTI LE OKOLI NJE**
(Poglavje iz knjige In vendar je sreča, če si Mavriček)

Mavriček je prespal hladno noč pod rožnim grmičkom. Vse je bilo mokro od jutranje rose in zeblo ga je v nos in v pete. Malo je zlezal vase, da bi mu bilo topleje in skozi priprta vrtna vrata smuknil v širni svet.

Pridrobila jo je pudlica z visoko dvignjenim smrčkom in rdečo pentljo na črnem kodru. Po petih korakih se je ustavila, nagnila glavo postrani in ozko pogledala, kakor da bi jo bil Mavriček ugriznil v rep.

"Ti, živalca, če sem ti všeč, še ne pomeni, da lahko zijaš vame, kot da sem afriška opica."

Mavriček je bil nekoliko zaspan in nekoliko zmeden.

"Pardon, gospa, saj nisem..." je s težavo vlekel iz sebe.

"Gospodična, vendar," je očitačje pogledala pudlica.

"Pardon, gospodična," je bleknil pajacek, čeprav sploh ni vedel, čemu se je opravičil.

"Sicer sem pa Izolda," je zavrtela žive oči pudlica in dvignila desno tace.

Ker se Mavriček ni niti za mišjo dlako premaknil, je pasja dama nestrpno pozvonila z dvignjeno desnico in se očitačje zapičila vanj:

"Noooooo?"

"Prosim, kaj 'no'?" je šepnil pajacek nevedno.

"Živalca, živalca," je pudlica ogorčeno otresala črne kodre, da je pentlja poskakovala, "kje je vendar tvoja izobrazba? Če ti pasja gospodična ponudi tace, jo moraš poljubiti. To je dunajska šola, pasji oddelek, če tega ne veš."

Mavriček je seveda ubogal, kaj pa drugega. Pudlica pa spet ni bila zadovoljna. "Cencencen," je odkimavala z glavo in repom hkrati. "Zdaj moraš vendar povedati svoje ime, živalca."

"Mavriček sem," je tiho rekel. V grlu se mu je že nabiral cmok.

"Mavriček?" je pudlica na široko odprla oči. "Si pa res zmišljujejo nemogoča imena. Uboga živalca!"

"Nisem živalca," je še tiše povedal Mavriček, pudlica pa je kar nakladala svoje.

"Moje ime je zelo imenitno, veš. Nekoč je živila Izolda, prekrasna punca. Debele knjige so napisali o njej." Skozi na pol priprte oči je vrgla pogled navzdol na nebogljenega Mavrička in se odločila:

"Veš kaj, živalca, zame boš Mavricij. To se že bolje sliši. Pridi, greva se sprehajati!"

Pa je stopical Mavriček ob Izoldi in sestavljal besede, da ga zopet ne bi kaj polomil.

"Poznate morda Pegonosko?" je bojzljivo vprašal. Izolda jo je v lahnem teku drobila dalje in malomarno rekla:

"Ne, Mavricij, nobene pudlice ne poznam s tako špasnim imenom."

"Oprostite, Izolda, Pegonoska je punčka," si je Mavriček še kar upal vztrajati.

Pudlica se je mahoma ustavila in strogo pogledala:

"Gospodična Izolda, Mavricij! In nobene Pegonoske ne poznam, pravim."

Mavriček je obmolnil, kot bi si z vročim kakavom opekel jezik.

Na pločniku je mehanik menjaval kolo na rdeči stoenki. Niti pogleda ni dvignil, ko sta onadva koračila mimo.

"Je pa že od sile," se je razburila Izolda. "Ljudje so nemogoči. Nепrestano zijajo vame." Mavriček si ni upal ničesar reči. "In veš, Mavricij, zakaj sem zdajle tukaj in ne na svoji mehki svileni blazini?" je pudlica zopet visoko dvignila smrček. "Že teden dni mi gospodična Alfonzina ni zamenjala okrhnjene skodelice. Že teden dni! Pogled me v oči in mi povej, če sem po vsej pravici užaljena?" je bila Izolda silno huda.

"Seveda ja, oziroma seveda ne," je raztreseno čeknil Mavriček in pogledal svojo novo znanko naravnost v oči.

Tacala sta mimo plakata, ki je vabil na pasjo razstavo. V desnem kotu je bila okorno narisana pudlica.

"Poglej no, Mavricij," se je sladko nasmehnila Izolda, "gospodična Alfonzina me že išče..."

Mavriček je zamomljal, kar bi lahko pomenilo ja ali ne ali pa bonbon ali pa gnilo jajce.

Postala sta ob odprtem oknu stare sive hiše. Iz radia je prihajala poskočna glasba. Nenadoma so jo prekinili in moški glas je povedal, da je cesta na Trojanskem klancu zaprta.

"Si slišal?" je Izolda zmagoslavno dregnila Mavrička. "Tudi v radio je že dala obvestilo. Gospodična Alfonzina se najbrž blazno sekira."

Mama je mimo sladoledarja vlekla kričečega otročka. "Ne pred kosilom," je potrpežljivo dopovedovala, fantič pa je tulil kot zverinica.

"Kaj morem," je zopet dvignila smrček Izolda, "če fantu nočejo kupiti pudlice, kot sem jaz."

Znenada je oba oblilo nekaj milnato hladnega, kot da bi se nad mestom utrgal oblak. Domišljava Izolda je bila v trenutku nesrečni polulan kužek. Milnica je v potokih tekla po njenih krasnih črnih kodrih in rdeča pentlja je spominjala na gnili paradižnik.

"Gremo, pasji potepini, gremo," je zarobantila frizerska vajenka, ki je tisti hip še enkrat fljocnila vedro umazanije na pločnik. Mokra nesrečnika sta stresala s sebe lepljivo nesnago. Izolda bi se sicer morala raztogotiti, da bi vajenki od samega strahu padlo vedro iz rok. Pa se ni!

"Veš kaj, Mavricij," je polito rekla in tudi smrčka ni stegovala tako pokonci kot prej. "mislim, da je gospodična Alfonzina v hudih skrbih. Pa še slabo srce ima. Najbrž bo prav, če grem pogledat."

Zasukala se je in odtacala proti domu.

DAVORIN TRSTENJAK

Ob 180-letnici rojstva

Slovenski biografski leksikon piše, da je bil Davorin Trstenjak leposlovec, mitolog, etimolog, zgodovinar in liberalnokatoliški publicist. V župniji sv. Radegunde v Starem trgu pri Slovenj Gradcu je živel zadnjih enajst let pred smrtjo, ko je po letih intenzivnega sodelovanja v javnem življenju takratne Štajerske in Kranjske v odmaknjeni provinci užival zaslužen slavo in še vedno živahno dopisoval v celovško revijo *Kres*, katere pobudnik je bil. Kljub temu je spomin nanj pri domačinih v zadnjih desetletjih v precejšnji meri obledel, čeravno bi lahko rekli, da je s svojo blagohotno prisotnostjo na nek način predhodil in utrl pot obema znamenitima duhovnikoma, ki sta svoj pečat Slovenj Gradcu in okolici zapustila v času med obema velikima vojnama in tudi še kasneje. Franca Ksaverja Meška smo počastili pred tremi leti, ko smo dobročudnemu pisatelju in župniku pri sv. Roku na Selah ob obletnicah rojstva in smrti postavili spomenik, ki stoji pred špitalsko cerkvijo v Slovenj Gradcu; Jakoba Sokliča, ki je brez dvoma še vedno živo prisoten v zavesti slehernega, le malo starejšega Slovenjgradčana, pa se ob petindvajsetletnici smrti spominjamo prav letos.

Preden se podamo na kratek ekskurz v leta Trstenjakovega otroštva in do prvih postaj šolanja ter začetkov mladostno navdušenega proučevanja slovenščine, ki je bila v tistem času le jezik hlapcev in dekel (kot se je reklo), si naslikajmo zunanjo podobo tega klenega narodnjaka, kakršnega je v svojih spominih ohranil dr. Josip Vošnjak, znameniti liberalni politik in od šestdesetih let preteklega stoletja dalje Trstenjakov dober prijatelj:

"Nad mojo pisalno mizo visi podoba Davorina in njegove rjave oči gledajo resno, skoro osorno pred se. V življenju je navadno rahel smehljaj mu krožil okoli ustnic. Visoko čelo sicer okrogle glave je zaznamovalo globokega mislilca, krepki nos in okrogli krepki podbradek odločen značaj. Davorin je bil visoke rasti, močnega telesa in v starejših letih dobro rejen. Bil je prototip panonskega Slovenca, ki so večinoma visoke rasti in imajo bolj razvite podočne kosti, v tem ko smo mi korotanski Slovenci bolj čokate postave."¹

Davorin (Martin) Trstenjak se je rodil 8. novembra 1817 v Kraljevcih pri Sv. Juriju ob Ščavnici (kasnejši Videm ob Ščavnici, nedavno pa zopet poimenovan kot Sv. Jurij) kmetoma Antonu in Mariji, rojeni Korošak. Osnovno šolo je v letih 1825 - 27 najprej obiskoval pri Sv. Juriju (že v teh zgodnjih letih ga je

tamkajšnji učitelj menda navdušil za zapisovanje ljudskih pesmi), od 1827 - 29 je nadaljeval šolo v nemški Radgoni (Radkesburg), kjer ga je s prvimi pojmi o slovenski slovnici seznanil znameniti Peter Dajnko, izumitelj t. i. dajničice, črkopisa za zapisovanje slovenskih besed, ki je bil v dvajsetih in tridesetih letih 19. stoletja v rabi zlasti na vzhodnem Štajerskem. 3. razred ljudske šole je Trstenjak naslednje leto dokončal v Mariboru. Tamkaj je bil v letih 1830 - 36 dijak šestrazredne gimnazije, nato pa postal licealec v Gradcu, kjer je študiral filozofijo.

Prav leto 1836 in nekaj naslednjih je bržkone usodno zaznamovalo Trstenjakove svetovnonazorske opredelitve, ki jim je kot svobodomiselnemu intelektualec sledil celo življenje. Pridružil se je krogu štajerskih Slovencev, "visokošolcev in dijakov ter peščici mlajših prosvetnih in cerkvenih izobražencev, ki so v predmarčnem romantičnem zanosu s pesniškimi teksti, jezikoslovnimi spisi in zgodovinskimi članki budili zavest inteligence, da bi se bojevala za narodne in družbene pravice svojih očetov, vzhodnoštajerskih kmetov".² Osrednja osebnost tega graškega krožka je bil Stanko Vraz, ob njem pa še Fran Miklošič, tretji iz slovenskogoriškega konca Štajerske in kasnejša velika jezikoslovna avtoriteta. Zlasti Vraz je svoje kolege navdušil za ilirizem in panslovanske ideje Slovaka Jana Kollarja ter jih usmeril k Ljudevitu Gaju in njegovi ideji poenotenja slovenskega in hrvaškega jezika oz. pismenstva s tem, da bi prevzeli češko pisavo in oblikovali enovito slovnico. Literarni navdušenec Trstenjak je že leta 1836 začel pisati slovensko tridejanko *Nevesta z otoka Cypros*; sprva v dajničici, vendar jo je od drugega dejanja naprej po Vrazovem nasvetu nadaljeval v ilirščini, t. j. gajici, ter na koncu v ta umetni jezik prelil tudi začetek. Dokončano igro je Trstenjak poslal v Zagreb, vendar so mu jo nekje pri Brežicah zapravili carinski uradniki in se je izgubila.³ Leta 1838 je pod vplivom Kačiča, enega izmed voditeljev ilirskega gibanja, pisal novo ilirsko igro z naslovom *Marula*. V tem času je tudi intenzivno skladal domoljubne in ljubezenske verze. Zlasti prvih je nekaj objavil v časopisih *Danica Ilirski* in *Zori Dalmatinski*, preostale pa naj bi kot tipični romantik v navalu melanholije, ko se je odločal za študij bogoslovja, sežgal. O tem je kasneje podvomil Joža Glonar, saj je nekaj podobnega o svoji poeziji govoril tudi Stanko Vraz, a je kasneje le

Davorin Trstenjak (1817-1890)

ugledala luč sveta; Trstenjak pa je tudi pozneje, menda leta 1869, urednikom nekega literarnega lista ponujal objavo svojih mladostnih pesmi.⁴ Izšle niso nikoli in bog ve, če so še kje.

Leta 1838 so Trstenjaku v časopisu *Der Aufmerksame*⁵ natisnili sicer nemški sestavek, v katerem si želi več poročil o slovenski literaturi in kjer priporoča češki črkopis, ob njem pa tudi njegove verze, ki so prvi slovenski tisk v gajici sploh! Krožek ilircev si je nadvse prizadeval, da bi izdajal izvirno slovensko poezijo in prevode (Trstenjak je v gajico - denimo - prevajal Schillerja), zato so ustanavljali različne revije, ki pa so bile kratkega daha: *Vrazove Cvetlice* z vrtov, *Metuljček*, *Novi vedež* in druge. Skratka, Trstenjakovo navdušenje za ilirizem je bilo v tem času tolikšno, da je študij filozofije leta 1840 dokončal v Zagrebu. A pristni odnosi s Stankom Vrazom so se v tem času že ohladili, saj naj bi mu vneti ilirec, ki je medtem tudi že zapustil Gradec, zameril malomarno upravljanje svoje graške slovanske knjižnice.⁶

Davorin Trstenjak je bil po mislih gotovo posvetnjak in svobodnjak in tudi kasneje je gledal na duhovništvo z liberalnimi očmi; ker pa je bil brez podpore, se je nazadnje le moral odločiti za študij teologije. Že v prvem letu bogoslovja v Gradcu, jeseni 1840. leta, pa se je začel odmikati od ilirizma. V tem času so se v strahu, da bi se slovenščina utegnila v celoti utopiti v ilirizmu, od njega začeli odvracati tudi domala vsi nekoč navdušeni slovenski Gajevi privrženci. Do konca zvest ideji panslavizma je ostal le Vraz, ki ga je Miklošič označil celo za izdajalca slovenstva.

Trstenjakov obrat k izvorni ideji slovenstva najbolje pokaže njegov zapis iz leta 1845, v katerem hvali Slomškovo knjigo *Blaže* in *Nežica* v nedeljski šoli, saj pravi: "V naših

krajih čutijo le redki duhovniki visoko vrednost te knjige, preprosto ljudstvo pa sega s poželenjem po njej, kar delo zaradi svojega jedrnatega in v resnici slovanskega jezika tudi zasluži. Baš nad tem jezikom se spotikajo razni ljudje, ki ne pomislijo, komu je knjiga namenjena. Pravijo, da je v njenem jeziku vse polno lokalizmov! Smešno pa je, pri nas zahtevati knjige za ljudstvo, ki bi jih naj razumeli n. pr. Dalmatinci! Tukaj bi svetovali Hrvatom, naj vendar enkrat začno resno misliti na takozvano preprosto ljudstvo; kaj pomagajo vse geografije, zgodovine, pesmice in druge take reči, če ostane velika večina naroda še vedno v nekdanji temi.⁷ Ne glede na to hvalo pa je bil Trstenjakov odnos do Slomška precej ambivalenten. V letih 1856 - 61, ko je bil profesor na mariborski gimnaziji, ga je pogosto srečeval in o njem tudi kasneje večinoma zapisal spoštljive besede, vendar je v zasebnem dopisovanju pogosto izražal odpor do rigoroznosti slovenske duhovščine, na Štajerskem predvsem Slomškovega kova. Že v času svojega drugega študija v Gradcu je namreč pripadal duhovnemu krogu tako imenovanih "liberalnih katolikov" Güntherja in Veitha, ki sta delovala na Dunaju.⁸ Sicer pa je bil Trstenjak v letih 1868 - 79 župnik na Ponikvi, v rojstnem kraju Antona Martina Slomška, kjer je dal na pročelje rojstne hiše vzdati škofu spominsko ploščo.

Razen Vraza so se torej vsi preostali ilirski navdušenci po letu 1843 odvrnili od ortodoksne panslovanstva in se vklenili v trdni jarem Bleiweisovih Novic - in v njih vsak iz svojega narečja gradili vseslovenski knjižni jezik.⁹ Za to obdobje je bila značilna polemika okrog novih oblik v enotnem slovenskem jeziku, ko so nekateri jezikoslovci še vedno v smislu panslovanstva ideje zagovarjali ilirske oblike z mnogimi hrvatizmi, spoštovani profesor Luka Svetec pa je prav v Novicah zagovarjal pragmatično pot postopnega izoblikovanja slovenščine. Podprl ga je tudi Trstenjak, ki je v listu Slovenija 15. januarja 1850 zapisal: "Poslednjič še Vam dopisovatelj Slovenie! Ne naglite z reformami slovenskega jezika. Stojte na praktični polji! - Stari greh Slovencev je zmirom ta, da so preveč idealisti. Po malo z iliriziranjem, nevedte kakoršnega neprijatelja za nami in pred nami imamo. Oblike om, ega, ev, oma¹⁰, sklanjanje komparativa itd., zadosti je to dozdej. Ne kujmo si jezika, kterege neti Hrvat, neti Slovenec ne govori. Jaz sem prej ilirski, ko slovenski pisal, pa tudi skušil, kaj je mogoče, kaj ne."¹¹ Pred tem je leta 1849 v isti Sloveniji priobčil članek, ki je vseboval tisti znameniti stavek "Uzdaj se u se i u svoje kljuse!", ki je od takrat dalje veljal tudi kot njegov politični moto. Preden se je Trstenjak dokončno priključil Bleiweisovim Novicam, je sodeloval pri časopisu Styria, ki je nadomestil Der Aufmerksame, in prav tako povezoval nemške in slovenske Štajerce. Trstenjak je bil urednik slovenskih strani. Tukaj je 1844 izšla njegova novela Slikar, sicer v nemščini, šele kasneje,

leta 1854, pa na drugem mestu tudi v slovenščini.

Od leta 1850, ko je postal najprej kaplan, potem pa učitelj verouka na mariborski gimnaziji, je Trstenjak pisal samo slovensko. Odslej tudi ni bilo nobenega slovenskega lista, v katerega ne bi dopisoval; zategadelj je število njegovih člankov domala nepregledno. Najbolj se je proslavil z raziskovanjem slovanske mitologije, filologije in stare zgodovine. Tem raziskavam je posvetil cela desetletja, po njih ga je širši krog rojakov tudi najbolj poznal, pa vendar so razen razprav iz mitologije, ki jih še dandanašnji s pridom uporabljajo slovenski etnologi, utonile v pozabo. "Znanost je mirno šla mimo in preko njih na dnevni red", je zapisal leta 1917 Joža Glonar. Seveda je temu v prvi vrsti botroval nekritični značaj Trstenjakovih člankov, kar je posledica pomanjkljive znanstvene izobrazbe; vedel je neizmerno mnogo, vse njegovo raziskovanje pa je bilo brez prave metodologije in sistema. Kakršenkoli resnejši znanstveni diskurz pa je v mnogočem ovirala tudi njegova romantična vznesenost. Simptomatično je že njegovo izhodišče, ki ga slutimo v vrsticah, ki jih je zapisal leta 1853 v Novicah: "Gre za brambo stare naše in vtrdenje nove Slave. V slavni historični uspomeni bodete dobili novo navdušenje in ponosito bodete kazali na stari čas in rekli. Kar se je dolgo drugim prilastovalo, to je naše, plod in sad slovenskega duha."¹² Ideje o avtohtonem poreklu Slovencev, ki tudi v našem času znova burijo domišljijo v nacionalno domačijskost zazrtih "raziskovalcev", je Trstenjak bržkone povzel po Antonu Kremplu, narodnemu buditelju, cerkvenemu piscu in zgodovinarju, s katerim si je veliko dopisoval že v času študija teologije in ga med počitnicami tudi obiskoval. Zlasti pomemben je bil vpliv Kremplove knjige Dogodivšine Štajerske zemle, ki je izšla 1845, eno leto po avtorjevi smrti. Prve Trstenjakove zapise v tej smeri je v Novicah sprva še zavračal Kopitar, vendar pa je imel kasneje veliko oporo v Bleiweisu, ki je njegovim "imenoslovnim" in "starinoslovnim" razpravam po letu 1857 posvečal nenavadno veliko prostora. Ob svojih zapisih je Trstenjak veliko in strastno polemiziral z nasprotniki, drzne argumente pa je običajno podprl z naslonitvijo na indologijo in mitologijo, jih obogatil z etimološkimi razlagami različnih starih napisov ipd.¹³ Pod vplivom neusmiljene kritike in neutrudnega iskanja se je Trstenjak iz golega fantasta sčasoma sicer razvil v bolj ali manj upoštevanja vrednega znanstvenega diletanta, vendar večina njegovega dela kljub vsemu počiva na tako trhljih nogah, da ga je kasnejše zgodovinopisje zavrglo. Kljub temu pa se večkrat poudarja, da je ne glede na diletantsko nestrokovnost obsežno delo zaslužno zaradi širjenja laične kulturne zavesti v času, ki slovenstvu na formalni politični ravni ni bil naklonjen, in zaradi izpodrivanja konzervativnega nabožnega in legitimističnega pismenstva iz prvih vrst domače literature.

Navzlic temu pa bi lahko zopet pritegnili tudi Joži Glonarju, ko v večkrat citiranem zapisu ob stoletnici Trstenjakovega rojstva ugotavlja, da je njegovo znanstveno prizadevanje "navduševalo samo one, ki so bili za narodnost itak že pridobljeni; pri teh pa je še premnogokrat ustvarjalo ono poetično razpoloženje, ki se zadovolji samo s sentimentalnimi sanjami o slavni preteklosti in baš zaradi tega ne dobi smisla za bridke potrebe sedanosti." Pa tudi slavni Fran Miklošič je ob koncu že omenjene razprave o novih oblikah slovenskega jezika leta 1857 zapisal, da nekateri brez potrebe rijejo po prazgodovini Slovencev, o kateri ne moremo izreči nobene kompetentne sodbe, namesto da bi raziskovali tisto zgodovino naroda, ki je dostopna, denimo, v obliki ljudskega izročila.¹⁴ Pri tem je nedvoumno mislil na svojega tovariša iz mladosti. Vsemu povedanemu navkljub pa je treba reči tudi to, da je čaščen, čeprav nekritični etimolog in prehistorik Davorin Trstenjak, s šaljivimi potopisi in samovoljnimi obnavljanjem folklornih motivov v *Novicah* prvi odprl pot povestim in humoreskam (pisal jih je pod psevdonimoma Vicko Dragan in Vitomer). Leta 1859 je celo napisal epsko delo *Slovenski Leander*¹⁵, a je bilo natisnjeno že po izidu Levstikovega Martina Krpana (1858) in zato ni moglo vzbuditi zaslužene pozornosti.¹⁶ Znano pa je, da je Bleiweis v času, ko je bil pri Novicah in Matici absoluten gospodar, poleg sebe trpel samo še dva človeka: Jovana Vesela Koseskega in Trstenjaka, ki je svojemu uredniku vračal prijaznost tudi na ta način, da se je v znameniti polemiki leta 1858 med Bleiweisom in "staroslovinci" na eni strani in Levstikom ter "mladoslovinci" na drugi strani z zbadljivim in duhovitim tekstom postavil izrazito na stran prvega.

1861 je Trstenjak zapustil Maribor in do 1868. leta župnikoval v Šentjurju pri Celju, nato do leta 1879 na Ponikvi, preden je istega leta prišel na svojo zadnjo postajo v Stari trg pri Slovenj Gradcu. To je bil čas, ki ga je v širšem slovenskem literarnem obzorju zaznamoval zlasti Stritarjev časopis Zvon. Trstenjak je imel literarne ambicije, zato je Stritarju ponujal sodelovanje, vendar je ob njegovem molku (ali zavrnitvi - to ni jasno) v Mariboru leta 1872 ustanovil svojo literarno revijo Zora z znanstveno prilogo Vestnik. Za obe publikaciji je večino člankov napisal kar sam. Po nekaj letih je list oddal Janku Pakju, s katerim sta kasneje še sodelovala.

Istega leta je v Zori objavil tudi pobudo za ustanovitev Slovenskega literarnega društva: "...v katerem bi bili združeni vsi slovenski pisatelji, in katero bi nabiralo fond v podporo ubožnejšim pisateljem". Nekateri mlajši so se nasveta oprijeli in dr. Josip Vošnjak¹⁷ je sestavil pravila. Ko jih je odobril tudi Trstenjak, je bil 21. aprila 1872 v Ljubljani ustanovni shod, na katerem so pobudnika izvolili tudi za predsednika. Prva velika akcija Pisateljskega društva, kot se je uradno poimenovalo, je bila

Prešernova slavnost 15. septembra isto jesen, ki je neznansko uspela, saj se je v Vrbi pri pesnikovi rojstni hiši zbralo več deset tisoč navdušencev, iz Ljubljane pa so se pripeljali s posebnimi vlaki.

Ob koncu sedmega desetletja, ko je že župnikoval v Starem trgu, je v času krize Stritarjevega *Zvona* Trstenjak napovedal ustanovitev nove revije, s katero je kanil organizirati boj zoper "stritarijsko smer ali pisarstvo svojat", kot je zapisal v nekem pismu. Pridružil se je skupini pisateljev, ki so bili nezadovoljni s Stritarjevim ter Levstikovim in Jurčičevim literarnim programom, saj naj bi dajal premalo poudarka znanosti in narodni vzgoji. Uredniška trojica Gregor Krek, Trstenjak in celovski gimnazijski profesor Jakob Sket je v Celovcu leta 1880 začela izdajati "leposlovni in znanstveni list Kres". V pozivu k sodelovanju in naročanju so zapisali, da se bliža konec Stritarjevega *Zvona*, zato bo novi časopis poslej edino zatočišče domačega leposlovja. Trstenjak je ustanovitev lista nekoliko romantično opisal v pismu Josipu Vošnjaku z dne 7. avgusta 1880: "Bili so te dni nekteri prijatelji pri meni, jaz sem jih vodil po prijetni okolici, splazili smo se tudi na bližnji visoki breg, v večernem mraku užgali kres in krstili nov časopis, kateri bode nosil ime: Kres. Ti se boš smejal, a verjemi mi, vsi ki smo bili na našem Rütli sebrani, bili smo čvrsti Švajcarji, ne več otroci ali fantastični mladenci, nego izkušeni rodoljubi."¹⁸

Popoln uspeh *Kresa* pa je preprečila hkratna ustanovitev *Ljubljanskega Zvona* Frana Levca, saj sta bila oba lista poslej rivalska. Kakšno je bilo njuno razmerje, najbolje ponazorila naslednja anekdota.

Glavni sodelavec *Ljubljanskega Zvona* je bil Simon Gregorčič, vendar je njegova poezija doživela ostro kritiko v *Kresu*. Spisal jo je Janko Pajk, nekdanji urednik *Zore*, so-ustanovitelj *Kresa* in hud nasprotnik Stritarja in ljubljanskega kroga literatov. Gregorčičev biograf France Koblar je kasneje dokazoval, da je bil glavni organizator *Kresove* kritike stari Davorin Trstenjak, ki je že leta 1858 odigral podobno vlogo v Bleiweisovi gonji zoper Levstika. Trstenjak naj bi iz neke čudne domišljavosti ali iz nepremišljenega spletkarstva nahujskal razdvojenega in nervoznega Pajka zoper pesnika, kakor je tudi skušal pridobiti Mahničiča, da bi 1883 nadaljeval v *Kresu* boj zoper novejšo slovensko slovstvo.¹⁹ Levec po nasvetu Frana Erjavca odgovor v bran Gregorčiča ni objavil v *Zvonu*, temveč v posebni brošuri z naslovom Gregorčičevim kritikom v odgovor in poduk, kot založnika pa je na naslovnici označil nekega ljubljanskega tiskarja in stavca Janka Pajka, ki se je pisal enako kot vehementni kritik. Pajkove trditve je Levec povsem zavrnil kot "...neslano brbljanje z nerazumljeno nemško filozofijo napitega doktrinarnarja in v svojo domišljeno modrost in učenost zaljubljenega šolskega filistra", zaključil pa je celo z besedami, da je "...ta Pajkov napad na Gregorčiča atentat na ves

narod slovenski!"²⁰ Jakob Sket pa Pajka ni branil in *Kres* je v polemiki umolknil.

Oba časopisa sta še izhajala drug ob drugem, ostareli Trstenjak pa je sedaj objavljajl večinoma samo še v *Kresu*. Med temi članki je za nas posebno zanimiv niz Zgodovinskih črtic o nekdanji provinciji Windischgraz, ki so izhajale v kar sedemindvajsetih nadaljevanjih. Iz tega gradiva je leta 1884 izdal v samozaložbi tudi knjižico z naslovom *Weriand de Graz: Zgodovinska rodoslovna razprava*.

V zadnjih letih življenja v Starem trgu je Trstenjak precej bolehal, umrl je 2. februarja 1890. Ob njegovem grobu je govoril dr. Vošnjak, v svojih spominih pa je napisal tudi naslednje: "V jedi in pijači je Trstenjak bil zmeren in živel uprav preprosto. Poštene vinske kaplje, da bi jo človek rad srkal, je malokedaj imel v svoji kleti... Tudi pri jedi ni bil izbirčen. Ko sem se enkrat na potu iz Celovca v Ljubljano pri njem zglasil v Starem trgu pri Slovenj Gradcu, so prišli zvečer na mizo kisani blekci in dejal je, da je ta večerja že pripravljena bila za njega in kaplana, naj se tudi jaz ž njo zadovoljim. Toda kedo se je v njegovi družbi menil za jed in pijačo? Vse omizje je bilo kmalu v živem razgovoru, v katerega je vpletal Davorin opazke, polne zdravega humorja in spet resne in izpodbudne. Kdor je kedaj bil v njegovi družbi, se je moral klanjati sili njegove individualnosti, ga spoštovati in ljubiti ... Še dva predmeta sta se ponavljala skoro v vsakem pismu: tožbe o slabem zdravju in o slabem gospodarstvu. Ni se mu videlo, da bi bil slabega zdravja, pač pa se ga je lotila dostikrat, kar je sam priznaval, neka melanholija, izvirajoča iz spoznanja, da ne more v vednostih tega dosežati, kar bi lahko, ko bi živel v drugih okoliščinah."²¹

Z Davorinom Trstenjakom je bil v otroških in mladostnih letih povezan tudi kipar Franc Berneker. Njegova mati je bila namreč v starotrškem farovžu za perico in dekle, župnik Trstenjak pa se je za mladega Bernekerja zavzel. V enem izmed svojih življenjepisov se ga kipar spominja takole: "Župnik Trstenjak je zadnja leta svojega življenja mnogo bolehal in poležaval v postelji. Potreboval je nekoga, da mu je dajal zdravila ali postregel s knjigami na posteljo. Tako je trpelo moje delovanje pri Trstenjaku kakih pet let. Pozimi sem bil vse dni pri njem, spal sem v bližnji sobi, da sem na klicanje slišal, stregel z zdravili in donašal knjige na posteljo. Kedaj mi ni bilo treba streči, so mi bile na razpolago raznovrstne knjige, ki sem jih lahko prebiral in našel mnogo zanimivih slik."²² Berneker je ob desetletnici smrti svojega dobrotnika izdelal portret v glini, si zelo prizadeval, da bi našel sredstva in ga mogel izklesati v kamen, a mu žal ni uspelo; pa tudi glinasti model se je izgubil, ohranila se je samo fotografija.

Davorin Trstenjak je bil velika avtoriteta za slovenske izobražence tedanjega časa. V memoarskih zapisih se ga zato spominjajo mnogi. Med njimi je tudi Matija Murko, slavni literarni in kulturni zgodovinar ter etnolog, ki

navaja tole zanimivo podrobnost z obiska pri starem, že nekoliko zagrenjenem znamenitem narodnjaku: "...bil sem osupel, da je bil mož s takšno demokratično tradicijo proti izobrazbi služabništva, češ da dekle, ki se nauči brati in pisati, ne bo marala biti gospodinjska pomočnica. Pri njem se je še ohranila stara navada, da so njegovi kaplani in sleherni gost dobivali pol bokala vina za obed in za večerjo. Vendar so se morali gostje podvreči strogi disciplini ter biti ob 9. uri doma, kar ni ugajalo predvsem mladim ljudem, ki so hoteli zvečer pogledati v mesto Slovenj Gradec."²³ Matija Murko je imel 6. septembra 1896 tudi slavnostni nagovor pri odkritju spominske plošče na rojstni hiši Davorina Trstenjaka v Kraljevcih pri Sv. Juriju ob Ščavnici, medtem ko se njegov nagrobnik stiska ob zid prezbitarija cerkve sv. Radegunde v Starem trgu. Napis na njem je popolnoma obledel in ga ni več mogoče brati. Naj ta prispevek pripomore, da bo spomin na velikega narodnega buditelja skupaj z napisom na epitafu znova zasijal v svetli luči, kakršno si brez dvoma zasluži.

Marko Košan

Opombe:

- 1 Josip Vošnjak, Spomini, Slovenska matica, Ljubljana 1982, str. 127.
- 2 Slovenski biografski leksikon, dvanajsti zvezek, SAZU Ljubljana 1980; geslo Trstenjak, str. 196.
- 3 Zgodovina slovenskega slovstva II (Romantika in realizem I), Slovenska matica, Ljubljana 1959, str. 152.
- 4 Joža Glonar, Davorin Trstenjak (1817-1890): Ob stoletnici njegovega rojstva, Slovan, 1908, str. 266-278.
- 5 To je bil časopis, ki je naklonjen Slovincem takrat izhajal s prispevki v nemškem in slovenskem, t. j. ilirskem jeziku.
- 6 Slovenski biografski leksikon, str. 196.
- 7 Trstenjakova ocena Slomškove knjige je izšla v Jordanovih "Jahrbücher"; tukajšnji citat je povzet po Glonarjevem sestavku v Slovanu leta 1917, str. 271 in 272.
- 8 Na te "güntherjance" (in seveda tudi Trstenjaka) so se mnogo kasneje naslonili t. i. "mladoslovenci", saj so, čeprav liberlaci, koketirali s to duhovniško strujo.
- 9 Joža Glonar, ibidem, str. 271.
- 10 Trstenjak misli na hrvatizme v smislu "dobroga" namesto "dobrega" ipd.
- 11 Ivan Prijatelj, Borba za individualnost slovenskega knjižnega jezika v letih 1848-1857, Slavistično društvo, Ljubljana 1937, str. 73.
- 12 Joža Glonar, ibidem., str. 275.
- 13 Kako so bili ti "znanstveni" članki, si lahko ogledamo tudi v lanskoletni prvi številki Koroškega zbornika, kjer je v izvirni obliki eden izmed teh ponatisnenj.
- 14 po Ivan Prijatelj, Borba..., Mikošičev citat v nemščini, str. 126.
- 15 V njem gre za novelistično obdelavo antičnega motiva s prenosom v svet slovenske folklore.
- 16 Zgodovina slovenskega slovstva II, 1959, str. 214-215.
- 17 Dr. Josip Vošnjak (rojen 1834 v Šoštanju - umrl 1911 na Visolah pri Slov. Bistrici), zdravnik, gonilna sila mladoslovencev in liberalni politik, ki je v Davorinu Trstenjaku videl svojega duhovnega očeta. Ohranila se je njuna obširna korespondenca. Vošnjak je organiziral tudi dve svečanosti v Trstenjakovo čast: leta 1879 na Ponikvi za štiridesetletnico pisateljevanja (poklonili so mu zlato tobačnico, ker je Trstenjak njuhal tobak) in leta 1887 v Starem trgu za sedemdesetletnico.
- 18 Zgodovina slovenskega slovstva III (Realizem II), Slovenska matica, Ljubljana 1961, str. 346 (opomba 191).
- 19 Anton Slodnjak, Slovensko slovstvo (Ob tisočletnici Brižinskih spomenikov), Mladinska knjiga, Ljubljana 1968, str. 230 (opomba 165).
- 20 ibidem.
- 21 Josip Vošnjak, Spomini, str. 132-133.
- 22 Alenka Glazer, Dve avtobiografiji Franca Bernekerja, 4. nad., Večer, XXX, št. 217, 18. september 1974, str. 7.
- 23 Matija Murko, Spomini, Slovenska matica, Ljubljana 1951, str. 53.

Jani Rifel

TREPET

*»Zgodovina je preprežena od trepeta,
odkar je v njej Jezus postal oseba, ki deluje.«*

Gozd je nemo sopihal, ko mu je sonce jemalo zadnje kapljice dežja, ki jih je to noč nasula nevihta. Iz mokre zemlje se je ponekod še kadilo.

Matej, ki se je že navsezgodaj pomujal za gobami, teh je kljub mokroti bilo manj, kakor zadnja leta, je začofotal med šibovjem, ki ga je ujelo v svoje lovke. Komaj se je izkobacal iz njih. Moker do kolen je stopil na suho gozdno pot. Po nekaj čmokavih korakih se je ustavil. Pogledal je okoli sebe, da bi videl, če je vse v redu; vsa drevesa so bila na svojem mestu, in ko ni opazil kake druge sledi, ki bi mu lahko izdala spremembo, se je počasi podal naprej.

Ta pot se je že več let vdajala tudi njegovim stopalom; travnata, listnata, mokra, poledenela, zasnežena.

Na poti in ob njej, je poznal skoraj vsako podrobnost; kamenje, korenine, celo pesek in prst, kjer je včasih prepoznal odtise svojih stopal od prejšnjih pohodov.

Kmalu se je ustavil na jasi. Sedel je pod smreko in si z rokavom obrisal potno čelo. Veter je zapihljajl v njegovo ogreto telo, ki se je takoj vdalo blagodejnemu občutju.

S petjem ptic in brenčanjem žuželk se je oglasilo tudi žuborenje potočka, ki se je skrival v grmovju in travi.

Prisluhnil je pesmi slapičev. Zdaj enemu, zdaj drugemu; tistemu s postrvjo in rakom ter onemu brez postrvi. Te vodne živali si je udomačil. Včasih je katero postrv ali raka ujel in jih, ko si jih je ogledal in zapomnil, spustil nazaj. To leto je udomačil devet postrvi in dvanajst rakov. Dve ribi sta medtem izginili, raki pa so bili še vsi.

Pogledal je v nebo. Bilo je sivomodro. Sonce je najbrž stalo za smreko. Šumljanje potočka je utihnilo.

Obšle so ga misli. Sprva nejasne, potem vse bolj urejene in globlje. Umolknili so tudi murni in čmrliji ter utihnile ptice. Oči so mu zasijale v zeleno tišino.

»Tudi, če sprejemem stanje, v katerega sem se zapletel, ga s tem ne bom presešel, še manj spremenil.

Pravzaprav se sploh nisem zapletel, le prepustil sem se večeru. Nekaj steklenic piva in jezik mi je nekoliko ušel; če mi je sploh ušel. Saj ga ne morem imeti privezanega, ko kakega sužnja na galeji. Pač iz sebe sem izpustil nekaj pare. Zdaj pa se ta spet nabira v meni. Pritisk je najbrž ponovno enak kakor pred izpustom.

Torej, nič mi ni ušlo. Vse sem dobil nazaj in zdaj lahko moja lokomotiva drvi naprej, skozi predore, čez mostove, dokler je spet kaj ne ustavi.

Tako je življenje. Ne gre vedno vse ko namazano, brez okvar in popravil. Vse to, tudi streznitev sodi v to večno uganko, ki jo vsakdo najbolje reši sam.

Ja, zato sem tu, pod to smreko, da rešim del te uganke, da vase vstavim rezervni del ali pa se sprejemem tak, kakor sem.«

Spet zasliši glasove živali in žuborenje potočka. Na nebo se priklatijo oblaki. Sonce ugasne. V gozd zleze mrak.

Nekajkrat si pomane zaspane oči in skuša preišljevati. Nejasne misli mu utonejo v drevež. Naenkrat se mu zazdi, da sliši korake. V hipu se zbistri in se ozre v tisto smer. Zagleda dekle.

Bilo je že blizu. Dolgi temni lasje so se ji mršili na obraz, ki je zabledikal v senci. Matej se ni ganil. Nekaj trenutkov je zrl v njene gibe, ki se mu niso zdeli ne človeški ne živalski.

Ni ga opazila.

Zdaj je bila že mimo. Lasje so ji padli na ramena. Obraz je izginil.

Za hip je skozi oblake posijalo sonce. Takrat se je spomnil. Enkrat jo je videl v družbi sosede Jasne.

»Jasna,« je skoraj vzkliknil.

Obstala je, ko da bi bila zadeta. Vendar ni padla in obležala, temveč se je drhte obrnila za glasom.

»Jasna,« je še enkrat sprožil Matej in vstal.

»Kdo si, saj nisem Jasna,« je spregovorila.

»Oprostite, zamenjal sem vas za Jasno,« se je opravičil Matej.

»Tako ste me prestrašili, vsa trepetam.«

»Nisem vas želel vznemirjati, sploh ne. Kako naj se opravičim?«

»Zdaj je že dobro. Ne poznam vas.«

»Matej sem.«

»Jaz sem Mija,« se je predstavila in pristopila.

Vstal je in ji segel v roko.

Sij njunih oči se je za hip združil in razblinil meglice.

Sonce ju je obarvalo.

»Sredi gozda ni ravno običajno srečati dekleta brez družbe,« je pripomnil Matej. »Res je. Še sama ne vem, kako sem zašla sem. Hvala Bogu, da se je vse dobro izteklo. Še malo prej, morda pred uro ali dvema, mi ne bi prišlo na misel, da me bo zaneslo v gozd. Zdaj sem tu in veseli me, da sem vas spoznala.«

»Hvala, hvala vam. Tudi jaz sem vas vesel, samo še vedno ne razumem, kako ste našli pot v to samoto.«

»Povedala vam bom, ko bom sama razumela dogajanje, ki me je pripeljalo do vas.«

»Prav. Pustiva skrivnosti. Prosim, se lahko tikava?« jo je vprašal.

»Lahko, če želite,« mu je odvrnila.

»Oba. Saj je med nama kvečjemu desetletje in prosim te, da se ne oziraš na leta,« je dejal. »Ne bom se. Te smem vprašati; je tudi tebe sem prignalo naključje?«

»Ne. Včeraj sem se malo preveč poglobil v kozarec. Pa namesto v postelji odganjam mačka v gozdu. Zjutraj sem gobaril, ko pa je postalo prevroče, sem šel sem ter se skrili soncu pod smreko. Zdaj, ko sem se zbrihtal, moram še pogledati, kako je z ribami in raki,« ji je odvrnil.

»Katerimi ribami, kakšnimi raki?« se je začudila Mija.

»Pokazal ti bom. Najprej bova šla k spodnjemu slapu. Ga slišiš?« jo je vprašal.

»Ne, slišim le šumljanje potočka in nič več,« mu odvrne.

»Sliši se tudi šumenje slapov. Le prisluhni. Kakor zvonovi donijo šumi slapičev,« jo je spodbudil.

Obstala sta sredi jase. Tišina je kmalu odgnala pesem potočka. Vse glasneje so peli večglasno pesem njegovi srebrni zvoki.

Miji se je zazdelo, da je za hip slišala spodnji slapič. Spet ga je ujela v uho in mu prisluhnila.

Ostali glasovi so utihnili.

»Zdaj ga slišim. Lep glas ima. Nekoliko globlji od drugih,« mu je rekla.

»Res je globlji. Takoj si ga ujela. Ko da bi bil na radijskih valovih. Greva k njemu,« jo je povabil. Ni bil zelo dolg. Njegov padec je meril približno dva metra. Tolmun, v katerega je padal, je bil globok, na eni strani omejen z mogočno skalo.

»Pod to skalo domuje staruha. Ne bom ji kvaril opoldanskega počitka. V naslednjem tolmunu sta še dva zaspanca. Tam, v blatnem delu, je rak, pod skalo pa majhna postrv.

»Ujel ju bom, da ju boš spoznala,« ji reče.

Zmočil si je skoraj ves rokav in kavbojke do kolen, preden mu je uspelo izpolniti obljubo.

»Vidi se, da smo včeraj lumpali. Tako me že dolgo ni katera namučila,« se je izmotaval, ko mu je postrv nekajkrat spolzela iz rok, preden jo je ujel.

»Pokažem ti še druge, ki sem jih udomačil.«

»Če bi jih udomačil, bi se ti pustile prijeti,« mu je odvrnila.

»Niso udomačene na enak način kakor domače živali. Pokazal ti bom dolginko.«

Kmalu jo je privlekel izpod koreninja in jo pomolil Miji. Odskočila je.

»Ne, prosim, ne. Rib sem vajena le na krožniku. Najraje imam postrvi. Samo ne živih,« se je branila in z očmi obsijala Matejev resnobni obraz.

Spustil je dolginko v vodo. Ni takoj odplavala. Smeje je pomignil Miji. Ko se je ta nagnila proti njemu, je pobožal dolginko po hrtu. Postrv se, ko da bi bila tega vajena, ni zmenila za dotik rok, šele ko je Matej vstal, je počasi odplavala globlje v tolmun.

»Tudi v potoku niso slabe, kaj praviš?« je dejal in se obrnil k njej.

»Kako si jo udomačil?« ga je vprašala in se sklonila k Mateju, ki je stal nekoliko nižje. »Pogosto se z ribo na tak način posloviva. V mislih jo potem še večkrat obiščem. Morda se tudi ona, kadar ji je dolgčas, spomni name in se želi malo poigrati,« ji je pojasnil.

Odšla sta naprej. Pokazal ji je raka brez ene klešče, potem še dva z obema. Ni se jih upala prijeti, čeprav ji je Matej večkrat ponovil, da so čisti in prijazni.

»V ribji restavraciji sem jih že jedla, morske, bili so rdeči, še lepši od teh in mrtvi. Živih se bojim,« je zavračala poskuse, da bi ji odgnal predsodek.

»Vidiš lepoticico. Ta je največja in najlepša, med temi mojimi prijatelji. Je kraljica. Ponavadi ne zbeži, ko me zagleda. Počaka me v plitvini, saj me je vajena. Ha, že gre. Začutila te je. Tujka si zanjo. Nič ne de. Se bom pa malo okopal, da boš lahko spoznala še to krasotico,« ji je rekel in se sezul, si slekel srajco ter si zavihal kavbojke čez kolena, potem pa zabrodil v najgloblji tolmun.

Vedel je, kam mora seči. Ko je začudil njeno sluzavost, jo je počasi obkrožil s prsti, jo z njimi objel ter jo dvignil iz vode.

Ni se ganila. Položil jo je na travo.

»Res je lepa,« je rekla Mija ter odskočila, ko se je postrv zganila in pričela migetati.

Spet jo je prijel in jo spustil v vodo. Takoj je izginila v tolmunu.

»Jezna je, predolgo sem jo pustil zunaj,« je dejal Matej.

»Jaz se tudi že predolgo zadržujem v gozdu. Odititi moram. Hvala za dobro družbo,« je rekla.

»Počakaj. Počakaj še malo. Nekaj imam zate,« ji je dejal in spet stopil v tolmun.

Tokrat ribe ni bilo na običajnem mestu. Otipal jo je nekoliko nižje v skalni razpoki.

Prijel jo je za glavo in ji s palcem zlomil tilnik. Njeno trepetajoče telo je vrgel na travnik. Ozrl se je za Mijo. Ni je bilo.

»Mija!« je vzkliknil. Še nekajkrat so odjeknili vzkliki. Potem je nastala tišina. Potoček je utihnil. Umolknile so žuželke in ptice. Zgoraj je ugasnilo sonce.

Matej se je spet ozrl. Tam je bila postrv. Negibna. Položil jo je v tolmun in nanjo zvalil kamenje.

Oblekel si je mokro srajco in odšel. Na gozdni poti ni zaznal kake sledi, drevesa in drugo rastlinje ob njej je bilo tuje. Ko je stopil iz mračnega gozda, si je pred sončnimi žarki, ki so šinili izza oblakov, s trepetajočimi rokami, za hip, pokril obraz in odhitel naprej.

Milena Gregorin

*Dragi, spet me muči nizek pritisk,
kri v žilah tako počasi leze,
da jo moram vzpodbuditi in zato pomislim
nate, na tisti tvoj delček, ki je poleg
možganov najbolj živahen, saj veš,
prsti mi trepetajo, ker ne morem dovolj
hitro do njega, o, kar naprej rabim tvoje
pike, moj čmrlj, to je čmrljoterapija za nizek
pritisk, saj sem vendar tudi seznanjena
z drugimi metodami, npr. da se postavim
na glavo, hvala bogu, saj vem,
a ti si ti, moja zver.*

*Ko se zjutraj oblačiš v resnega,
moža,
me v mislih slačiš,
počasi, kar se da, potegneš blazine
s kavča, stokrat premečkane in preznojene
in jih poljubljaš, sladostrastno, vroče,
ampak, seve,
v resnici potrgava vse petlje in zanke
prevleke in šive, preluknjava rjuhe,
preznojiva tapetniško blago, katerega je
neki Folti tako skrbno tapeciral,
kajti našla sva se dva norca.*

*Moja zverina, spravi me na rob,
prestavlja me po robovih tvoje potrpežljivosti,
zgrizi moj odpor in ga izpljuni skupaj z
modrozeleno barvo žolča,
moj morski pes, daj, da ti odgriznem plavut,
naj se skopam v tvojem urinu,
strup tvojega poželenja naj nevtraliziram
s peskom, ki se vali iz peščene valine,
poljubljana se mečem po obrežju spominov
kot grbasti kiti in vseeno je, če ne bom
nikoli več zadihala s škrigami,
če ne boš več pljusnil v moje sipine...*

Jerica Smolčnik

*V tvojih dlaneh bi se
kakor snežinka stopila.*

*Potem bi čakala,
da bi spet
me druga zima vrnila!*

*

*Soncu sem obljubila
da ga jutri pozdravim.
Danes sem sivi oblak,
poln dežja.*

*Do jutri se bom
IZLILA.*

*Da sem noč,
vame bi legel,
po čarih
mojih segel.
Pa sem dan,
zato odhajaš
daleč, daleč stran.*

*

*Bil si noč,
ko sem se vate zavila.
Bil si dan,
ko sem vate stopila.
Bila sem njiva,
kjer so tvoja semena
v meni vzkllila!*

Gonzalo Puch, Brez naslova, fotografija, 1996

Tone Turičnik

NATOČIMO ČISTEGA VINA!

1

Gospod Vito Hren je bil v prejšnjih časih pomembna krajevna beseda. Tako rekoč, na domala vseh ravneh je vodil lok prve violine do zadnjih tonov.

Ta politični gospod/tovariš tudi tokrat zmagovito potegne glavo v pokončnost, v pomembnost obarva glas in se požene v že nekajkrat pogreto zgodbo o tovarišu v oblakih, fantastu, o umetniku; zdi se mu celo ugledno kratko pomolčati, zatem trdo pobobnati po mizi - podoba šolnika, ki v razredu licitira za disciplino - čeprav so že vsi v radovedno napeti drži; zatem od dramatične zvočnosti poskoči v skoraj šepetajočo zaupnost, oprezujoč, ali njegov glas lovijo vsa ušesa in mu topogledno sledijo.

- Dragi tovariši in tovarišice, tovariš, o katerem govorim, je v oblakih, je nerealen fantast, je umetnik! To pove vse! Same sanje! Fantazije! Spet fantazije o nekakšni novi mednarodni kulturni prireditvi, nekakšnem sumljivem peresarskem zboru! Kaj veš, kakšen eksploziv tiči v tistih glavah? Zato moramo biti mi, tovarišice in tovariši, stvarni! Naj prenašamo neumne, neuresničljive, cvetoče oraklje domišljije, kaj zmore naš mali kraj napraviti velikega, kulturno pomembnega - same blodnje, ovenčani gradovi v oblakih! Ljudstvu moramo natočiti čistega vina, tovarišice in tovariši! Da, čistega, zlatega, rujnega vinca! Ha, umetniki v oblakih: nevarne ideje se motajo tudi v tej razgreti glavi - recimo, kam meri z novo puhlico: velika nesreča je, če je neznanje aktivno, tovariši in tovarišice? Strela lahko nenadoma udari. Sovražnik je povsod! Oblast, se pravi, mi, mora mračne sile naslutiti, videti, slišati! In ukrepati: odpirati socialističnemu delovnemu človeku oči! Ga voditi v svetlo prihodnost! Našega v nevarnih individualističnih in svobodnjaških domišljijah frfotajočega umetnika - moramo zdaj spet budno spremljati: prvi korak opozorilo, seveda, ne naravnost, naslednji - če ne bo zaleglo - stop! Smodnik je smodnik! Ste slišali: stop! Zunaj teh sten nič besed! Se strinjamo, spoštovane tovarišice in tovariši?!

2

Tri mesece pozneje!

Gospod Vito Hren spet vrtinči veter in posvečeni glas na stopnički višje, kamor so medtem umestili njegovo pomembnost in plačo, o tovarišu v oblakih, nergaškem umetniku, a bolj spravljivo in z rešpektom: iz bele Ljubljane je namreč pod nujno privršala dolga depeša, ki je nedvoumno povzdignila fantastovo kulturno neugnanost.

- Tovariši in tovarišice, tri mesece je minilo in zdaj moramo po navodilih od zgoraj spet obravnavati primer prijatelja in ljubitelja domišljij, umetnika. Ja, vse tovariše tam v beli Ljubljani je fantastično panal: zdaj so podoblačne izmišljije prave, nič sovražne in nevarne. S povzdignjenim kazalcem nas rotijo, naj tovariša umetnika in nekakšen zbor polno podpremo! Poslušajte dobro in slišite: zaradi najvišjega državnega interesa! Namigujejo celo, da bo dobil državno kolajno. In priporočajo budnost! A kaj je ta sfantazirani najvišji peresarskozborni interes?! Tega seveda, prijatelji, ne sprašujem jaz, sprašujemo vsi! Le kaj žro ti proizvajalci domišljij, da imajo njih krotovičenja omamno moč in jih tam postavljajo med veličine? Jih proizvajajo tudi pri tistem možko/ženskem opraviču? Kaj misliš ti, mlada tovarišica, ki te reči z novopečenim možem zdaj z novimi prijemi topogledno preizkušaš?

3

Tri tedne pozneje.

Gospod Vito Hren išče veličastne besede o tovarišu umetniku, čeprav ga pekli, da bi grmel drugače. A zgoraj že vedo, zakaj toliko kadila!

Pa spet ob podaljšanem molku pobobna po mizi, počaka in še čaka, zatem igralsko polepša barvo glasov in o tovarišu umetniku zloži v začudenje vseh domala hvalno resolucijo:

- Kdo, tovarišice in tovariši, bo našemu častitemu tovarišu, umetniku, našemu ljubemu prijatelju, ki ga je odlikovala država, izročil zlatega

priznanja sijaj. Ta visoka čast je nagrada, dragi moji, nam vsem, ki smo se ves čas trudili ob njem in z njim in mu nesebično pomagali, povsod utirali pota njegovim naprednim kulturnim zamislim, prireditvam in delu. Dragi tovariši in drage tovarišice, o požrtvovalnem in zavednem in socializmu predanem prijatelju našem bo treba ognjevito povedati kaj v srce segajočega, globoko spoštljivega, natočiti ljudstvu čistega vina! On in ljudstvo to zaslužita!

Poglejmo, komu naj topogledno pripade čast stopiti v to častno navezo in mu izročiti kolajno!?

4

Tri dni pozneje!

Gospod Vito Hren se na bučni in z godbo ozaljšani in recitacijami nadobudnih najstnic ovenčani slovesnosti, poudarjeni s sivečimi in sivimi glavami iz bele Ljubljane, nadvse prepričljivo in v potu svojega obraza trudi pred novinarskimi beležnicami in mikrofoni in kamerami v venček splesti povest - kajpak, zaradi prave linije - o nevenljivih in velikanskih in zgodovinskih zaslugah nadvse uglednega tovariša umetnika, prijatelja in spoštovanega občana, in v prostem ritmu sadi rožice, kako lavreat pokončno brani stvarna in socialistična načela in kako je ljudstvu treba natočiti čistega vina, še posebej, ko se slavi mož, ki je nepogrešljiv motor napredka in ugleda kraja našega, prelepe Mislinjske doline in zmagovitega socializma! - Resnično, drage tovarišice in dragi tovariši, spoštovani gostje iz bele Ljubljane, tako je treba biti stvaren, ustvarjaljen na svojem delovnem področju, biti luč, biti dosleden, vztrajen, biti v prvih vrstah boja za procvit in dobrobit našega mesta in občine, socialističnega delovnega človeka in slovenskega naroda, kakor je naš dragi in priljubljeni tovariš umetnik! Doletela me je čast, da opravim to časti vredno dejanje in mu izročim s plemenitim delom za zmeraj zaslužno odličje!

5

Tri ure pozneje!

Gospod Vito Hren na sprejemu v čast odlikovanca in že iz vinskih hlapov trepetajočega ozračja potisne glas v globoko ginjenost - kakor nikoli ne bi bilo tovariša v oblakih, frfotajočega nevarnega individualista, sumljivega proizvajalec domišljij - in uspe vzplameneti v opazno govorniško pojavnost:

- Čestitam še enkrat! V svojem imenu, imenu nas vseh, v imenu visokih gostov iz bele Ljubljane! Radi te imamo, naš umetnik, resnično te imamo radi, naša kulturna zvezda, naš ambasador! Skupaj vse to dosegamo! O tvojem delu smo se vedno trudili točiti ljudstvu čistega vina! Ti si naša duhovna in idejna luč!

Prijatelj, naj te pristrčno objamem in potrdim neminljivo spoštovanje!

Umetnik se kislo nasmehne in dostojanstveno preživi izbruh sentimentalnega čaščenja!

6

Trikrat po tri leta pozneje.

Gospod Vito Hren se medtem še v prejšnjem času upokoji, a v boj še vseeno pošilja prave besede za pravo stvar, pozorno sledi zgodovini, v novem času se trudi dejavno častiti novo oblast in zeleni od jeze, ker različnim ponudbam navkljub ni povabljen sestri na kak stolček ali v fotelj.

Končno ga dohiti pomiritev!

A pred dnevi pordi sivopantersko lice njegovo, oživi ga življenjski praznik - sedemdesetletnica!

- Pristrčna vam hvala, gospe in gospodje! Kakšno darilo: moj portret! Hvala! Hvala! In ustvaril ga je naš umetnik! Lepo, zelo lepo! Vedno sem ga spoštoval! To je mož! Vabim vas, prijatelji in sodelavci, da nazdravimo!

A ko slavilni zbor po dolgem veseljačenju potone v noč, si gospod Vito Hren šele dodobra utegne ogledati podobo. Tehta jo, budi mu spomine in iz globin se kakor črni dvom priplazi strah:

- Zakaj ta prazen lesk, zagoneten pogled, udar otenkov rdečega? Pomeni posmeh, senco senc, povzpetniško brezobzirno in noro obsedenost?

Ja, prekleto, dobro si me našel, dvakrat molče me grabiš za besedo in vest, gospod fantast v oblakih! In neusmiljeno točiš v veliko čašo sijaj čistega vina, angel hudičev!

Vrag te pocitraj!

George Graciansky, Zgodba o dveh mestih, 1997 (1. nagrada na razstavi Umetnik in urbano okolje)

Vesna Roger

*zjutraj v postelji
spremlja me fantast*

*goreče poka
v spremstvu komplementarnih barv
pred očmi gorijo
zaselki starih fotografij
sled človeštva*

*ko berem naravo
in se napajam
iz nedrij gore*

*potujem skozi puščavo
in
za sabo puščam dolge sledi*

*

*Ujeta sem med dvema mejama
naj stojim v zakleti večnosti
se mi že vrti od stalne budnosti
nemara sem sama sebi jama*

*David spomin se že veže med nama
ko ne bi bilo prezgodaj za slabosti
saj se da živeti pravi Lama
preplavila bi vse stvari s skrivnostmi*

*moje roke duša in cvetlice
zaman kličejo boga mrliča
zdaj tudi ni več moje mamice*

*ne slišijo pojoče prošnje ptičice
naj bitka se med mejama konča
žandarji natakните mi lisice*

*

*pogled žarilen
žari me
kot sonce skale
kot žaromet*

*ko žarkook fantinec
predira zvočni zid
njegova moč prehaja
globoko v kri in um*

*ko žakovit govornik
bruha znanje
goltam ga
z vsem svojim bitjem*

*oko se od veselja razžari
in obraz
sama misel že kipi*

*še nebo uživa žarke
njegovoga smehljaja*

*tako nočno obsijana
ždim pred njim*

*žarišče kraj je kjer stojim
globina požira
jemlje vse*

*postajam žarja
večerna žarjava
ki osvetljuje vrhove*

*čudovita zarja na obzorju
žarni blisk razsvetljuječega neba*

*v vsem čaru je le slepeča svetloba
žarkasta*

*žarečina sem
ni vode
ni hladnega pogleda*

Peter Petrovič

Ne vem (črna vdova)

*Ne vem, katera simfonija po vrsti,
simfonija smrti in oda prostoru
padla je v moje srce.*

*Ne vem, katera po vrsti
v črno ometa vdova ob grobu
s solzami zaliva blede lice.*

*Ne vem, kam s koso spet hiti,
kje žrtve nove izbrati želi.*

*Ne vem, koliko časa še
te črne vdove bom prešteval
in kdaj končno vzame me.*

Iz dneva v dan

*So dnevi,
ko minil bi ta svet,
ko bi z vrha gore odrinil oblak,
ko bi odpihnil morje od obal
in pozlatil vsa človeška srca.*

*So noči,
ki rad bi jih sanjal spet,
ko bi z večnim soncem pregnal mrak,
ko bi še ognja v plamen dal
in bi iz slovarja izginila brca.*

*So jutra,
ko oči tiščim globoko za veke,
ko žareča pobočja silijo v nebo
in mrzla rosa ubija up.*

*So večeri,
ko govorijo vse le za neke,
ko v vetru nazaj se suče kolo
in v kaosu padlo je vse na kup.*

*So dnevi, ko jutra ni,
so večeri brez noči.*

Blodnje

*To so le blodnje
so strašni prividi,
vsa naša hotenja,
naše želje in upi.*

*Čas in črna praznina,
dve hitri puščici
goltata vse.*

*Še so sanje
so srčni utripi,
hrepenenja, iskanja...*

Končno bodo le še zemlje kupi.

Utrinek

*Čudna je noč,
ki sem v njej.*

*Utrinek seka nebo,
utripa, zasveti, zaletava.*

*Kaka dolgo še,
kdaj izgorel bo?*

*Dolga je noč,
ki smo v njej.*

Franček Anželak

Čez lisičje pasti

Do gosjega praga te bom spremljal, čez lisičje pasti si sam poišči pot. Sanj nočem deliti z nikomer, še najmanj pa s tabo, Alfred.

Janez se je vsedel v naslanjač: kožna prevleka ga je vsesala, kakor bi se vlegel v puščavski pesek. In počasi nadaljeval z besedami. Okostnjak ti je par za umazano kvartopirsko igro in vedno bolj ličiš na čuka. Škoda, da nimaš dovolj mesa, vanj bi vsadili perje. Na goli peči mah ne raste, tudi zajčje noge tokrat ne bodo v pomoč. Moj gost boš, jaz tvoj gostitelj. Kako zabavno bo. Če bi imel brata, ga ne bi pustil igrati se z beliči zaradi veselja iz dobička.

Boš zdaj zgrabil ta kos mesa ali pa ti ga še bolj oblatim?

Po tvojih besedah še trava ne raste, do vrabičjega plesa je daleč, tudi ostali imajo ušesa in manj smrada za nohti. Spremljal me boš do lisičjih pasti, je zagrozil Alfred. Janez se je z roko prijel za lica in jih obradil do ušesa in počasi začel izmetavati komaj razločne besede. Za pričo bom vzel kuharja Ninota, saj zna dobro polže restati, tudi odreti mušico, ji oprati čreva in napolniti z mesom mlade uši.

Preveč si naslonjen na črni svet, pazi, da ne bova gosta na ledeni svadbi in skupaj na mesečevi oporoki. Nekaj besed bom vzel nazaj zaradi Ninota; preveč ve. Podeli karte, usodo si naj vsak sam šloga. Tvoja kravata mi vedno bolj kri pije in me spominja na dihurje, katerih samice že tretje leto zapored kotijo samo samce, grozi jim iztrebitev. Krvni davek se vedno plača.

Okno naj ostane odprto vse dotlej, da nanj pride graguliti čopasti golob. V prejšnjem veku nisem slišal kaj takega. Mar se bo s hišo noč sprla? Ne stoj za mojimi sanjami, ampak svoje delo opravi. Dovolj mi je kalnice in starih ponatisov.

Pri izpovedi si se uštel. Iz pisanice je moč prebrati, kaj uči pravo, zatiska oči in tehtnica potegne izven njega.

Klicaji so opozorila, nerešeni ostajajo vprašaji, le nekoliko pik so jim odstranili. Nasadil bi marelice, z njimi se sladkal, za kratek čas božal bi trebušček. Še zdaj ne vem, katere glave se drži rep in katera sol je bolj slana in sladkor slajši. Toliko vode steče v morje, koliko veselih obrazov, ko mali priveka na svet, koliko žalostnih, ko nekdo mora zapustiti svoj obed.

Nauči se molčati in se nehaj pretvarjati. Mar verjameš, da bodo marsovci okupirali naš planet? Če se boš v naprej tako vedel, bi ta misel utegnila biti med zadnjimi tvojimi. Spet se praskaš za ušesom. To je koristno le za mizarja, ko išče pogrešani svinčnik.

Moral bom na zrak. Vedno bolj se mi riga po špagetih. V prihodnje bom sestavil nov jedilnik in kuharju pometal stran vse nabrane omake. Ali se spomniš, kdaj je bila zadnjikrat solata? Ravno takrat so ukinili mestni tramvaj. Zaradi tebe, ker si vedno godrnjal. S kravami se ne bom tepel za travo. Tako blizu je morje, rib pa nikoli na krožniku zaradi tebe. Vsak je za nekaj prikrajšan.

Že dolgo nisem zadel v črno in silil vrane, naj bruhajo. Tudi njim je stvarnik dodelil košček mozga, da se umaknejo prej, preden bi posejal polje z ukradeno pšenico.

Na zloženko je vklesal znake in se pobotal z usodo.

Dolgo se mi že tlači v nos smrad, ti pa še vedno hvališ ta zrak, ki je raztegnil že množico pljuč in omedel vse prostore v klavnici teh smrdljivih, pokozlanih kokoši. Metal boš na koš, zate bom bolj natlačil žogo in prestavil obroč, zgrabiti jo moraš z golimi rokami, pri metu ne smeš odlepiti pet s tal, če hočeš gostovati v igri.

Tvoj bo predel, v katerem je več kač. Jezen sem na takšne, ki mi valijo kamne pod noge in rušijo mostove, preden so zgrajeni. Po obtožnici sodeč bi bil največji prevarant na obronku teme. Še nikoli nisem bil tako globoko vpet med plasti.

Si slišal zgodbo o Rabuzini? Tako nedolžna, čeprav pravi, da spi pod eno streho in ne pozna Pegatovih prijateljev. Zaenkrat se je lepo izkopal iz labirinta. Stave na kokco so ga potegnile iz kalnice. Odločil se je sam nadaljevati igro.

Marijana Vončina

Moj koledar

Moj koledar
razpenja liste
med dneve sanj,
doživetij
in spoznanj.

V hlad odet
PROSINEC
odtaja led
z obraza
s toplim
stiskom rok.

Tajajoči
SVEČAN
sveče upanja
prižiga.

SUŠEC
zbuja
rast novih
misl
v spletu korenin.

MALI TRAVEN
z deževno solzo
mlado rast zalije.

VELIKI TRAVEN
cvetoče sanje
prebudi.

In ROŽNIK
v srce
cvet spomina
posadi.

Poletni
MALI SRPAN
čutenja
mehkobo oživi.

VELIKI SRPAN
porajajoče
želje prebudi.

KIMAVEC
z bleščečo svetlobo
sence osvetli.

V VINOTOKU
časa vročih se želja
popije.

Je LISTOPAD
čas žalosti
in rojstnega
spomina.

In GRUDEN
obrača
pred očmi
podobe
preživetih in
bežečih dni.

Travnik želja

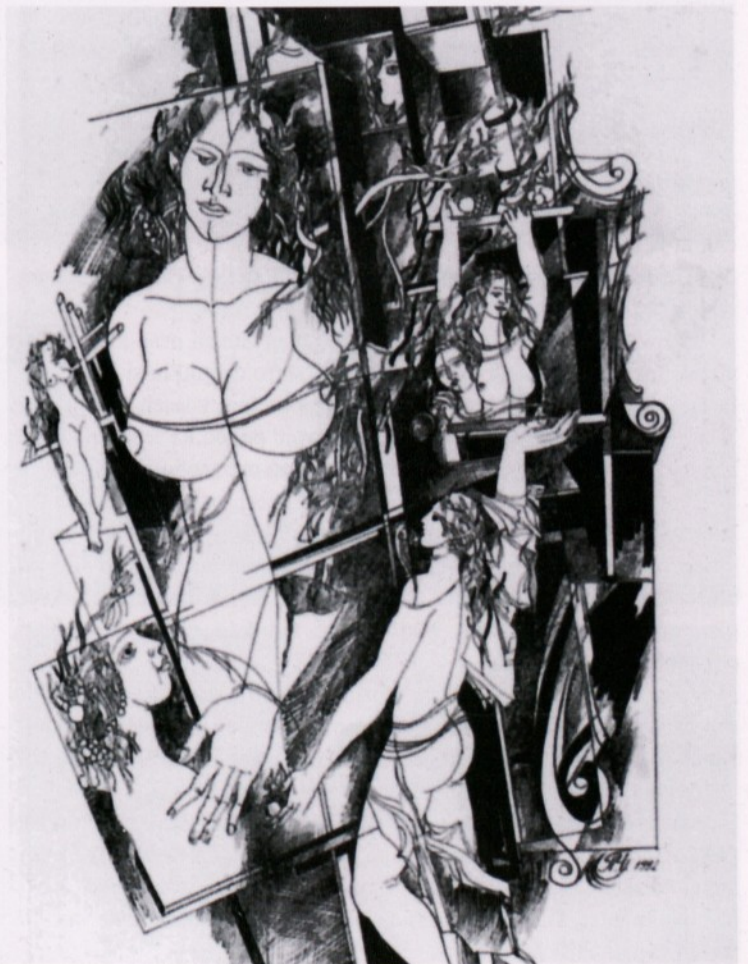
Pojdiva in poveživa
na travniku želja
cvetje vseh letnih
časov
v šopke najinih želja.

V pomladnem
za svežino spomina
naj lepi jeglič kraljuje.

V poletnem
naj šentjanževka
zdravje telesa neguje.

V jesenskega
naj jerebika
zrelih plodov nasuje.

Naj zimski
ne bo leden,
le večno zeleneči
zimzelen
naj se oklepa
najinih dlani.

Pjotr Chaplgin, Potovanje v vesolje, 1992

Blaž Prapótnik

Samotni rob konca

Bend je vzel konec in odpravil se je po bas kitaro. Bil je pogrebne volje, a se ni odpeljal s »trugo na kolesih«. Smešni mali avto je stal na parkirišču, pokvarjen. Bil je star in izrabljen, izkoriščen. Zdaj ni bil vreden niti toliko kot dva kompleta novih strun za bas z dolgim vratom. Šel je peš in spotoma premišljeval o neizpoljenih sanjah, o pesmih, ki jih niso posneli, ne na kasetofon in ne v studiu. Razmišljal, kje bi dobil drugo čistilko za bend, pač nekoga, ki bi znal z metlicami... Mora nadaljevati, drugače nikoli ne bo uspešen.

»Ne moreš kar tako nehati!« se je jezil na Roka, skušal bobnarja razumeti in se spet jezil. Toliko truda, vaj, časa in kreativne energije gre v nič. Človek se lahko zanese samo še na sebe. Kar delaš sam, je odvisno samo od tvoje volje, tvoje zavzetosti, vztrajnosti in zagnanosti. Če bi lahko prenesel navdušenje, ki ga je imel pri delu z bendom, na učenje in študij, bi bil zdaj že inženir, kot si je vedno želel - oče. »Zato smo hodili v šole!« Odgnal je misel kot sitno muho. Najbolj ga je zaskrbelo, kako bo zapolnil luknje v času.

Družine nimam, še sreča, ker nimam službe; ženske pridejo, ostanejo nekaj časa, in gredo, bend je v razsulu pa še avto je crknil.

Pripešačil je do velikih prašnih vrat in izginil v lobanjasti notranjosti veže.

Šel je naravnost v vadbeni prostor in zaprl vrata. Z ojačevalca je vzel kitararski kabel in ga zvil. Odprl je kovček in zložil vanj poleg kabla še nekaj malenkosti. Pogledal je po sobi, pomislil in zaprl pokrov. Klak, klak. Zravnal se je. Ni še nameraval oditi. Sprehodil se je do kitararskega ojačevalca, ki ga je uporabljal Luka, in pobrskal po drobnariji na njem. Strgane strune, list z besedilom in akordi, vrečke s posameznimi strunami, baterijski vložek za efekt, papirčki, komplet strun za kitaro, tri cigarete, prazna škatlica vžigalic... Obrnil se je, ni brskal dalje. Na stojalu činele je visel spisek pesmi. Majhen list karirastega papirja. S členkom prsta je trčil po čineli. Zazvenela je. Poslušal je njen polni zven; še dolgo je brnela... na koncu komaj slišno.

Pobasal je svoj kovček z basom. Ko je odprl vrata, se je z nasmeškom spomnil, da so to zdaj izhodna vrata. Pomislil je na posluš in na umetnika. Stopil je k njegovim vratom in potrkal. Nič. Tišina. Še enkrat je potrkal in vstopil.

Arti je bil zdoma, ni ga bilo v sobi in tudi atelje je sameval prazen, vsaj kar se tiče živih bitij.

Frenk je postavil kovček v sobi na tla, prestopil prag kaosa in se počasi sprehodil med skicami, tu in tam katero dvignil in si jo ogledal. Dvignil je papir z risbo temnolase ženske s cvetom v laseh. Pomislil je: »Da, Rok je prenesel vso navdušenje na svojo punco.« Predstavljal si je Lili z rožo in zdelo se mu je, da jo vidi na listu pred seboj.

Pod risbo je ležala odprta velika enciklopedija umetnosti z barvnimi reprodukcijami. Umni umetnik je študiral slikarstvo svojih modernih kolegov. Frenk je s pogledom preletel barve in like na bleščečem papirju razkošne knjige. Pod sliko, natisnjeno na vrhu pisane strani, je prebral: »Kdo smo? Od kod prihajamo? Kam odhajamo?«

Zamišljeno je položil list papirja nazaj in prekril besede. »Kdo smo? Od kod prihajamo? Kam odhajamo?« mu je skrivnostno zvenelo v mislih. Ozrl se je po sobi in na mizi opazil kavno skodelico in knjigo.

Misel mu je zvrtnčila tri vprašaje. Iskal je odgovore. Knjiga, knjige skrivajo med potiskanimi listi mnogo odgovorov; in hkrati odkrivajo še več vprašanj. Zapletena past, a tako na lahko se zapleteš. Stopil je do mize. Skodelica prazna. Posušena usedlina. Knjiga poleg nje, ovita v bel ovojni papir, ki je prekril naslov, je bila zaprta. Odprl jo je, sedel na stol in knjigo na slepo polistal. Ustavil se ob citatu in začel brati, počasi je žvečil besede:

Kdor se bo nagnil čez rob, se ugledal, prepoznal in do potankosti poistovetil s katerim izmed likov v tem zrcalu, se bo moral v tistem hipu sprijazniti z dejstvom, da v resnici ne obstaja, da ne biva, da ga sploh ni!

Povezave z izmišljenim svetom, ki je plod domišljije, so popolnoma nesmiselne. To so halucinacije, ki jih rodi boleščna želja po idealni resničnosti, oplojena z refleksijami na tukaj in zdaj.

Beg v katerokoli namišljeno stvarnost ni svoboda, je umik, je poraz.

V trenutku, ko vam bo oseba iz literature rekla: »Jaz sem v resnici ti,« in boste to verjeli, bosta oba prenehala biti, to, kar sta bila, ne bosta nikoli več. Zato ne silite čez rob!

Hladno ga je spreletelo ob teh besedah in znova jih je pogoltnil. Z desnico je držal list s temi vrsticami, z levico pa je prekril sosednjo stran in polglasno bral: »...bosta oba prenehala biti to, kar sta bila...« Ni silil čez rob. Ustavil se je pri klicaju.

Iz razprtih strani je puhtel suh sladkoben vonj in se mešal z blago aromo kavne usedline, posušene v izpiti skodelici.

V ateljeju je bilo tiho, le črne veje so - kakor koščeni prsti z dolgimi nohti - praskale po zunanjem okenskem steklu. Listje je odpadlo z drevesa in prazne veje so žalobno nihale v jesenskem vetru. Frenk se je zagledal skozi okno v črne skrivenčene črte na modrosivi podlagi... Nekaj neslišnih trenutkov ni niti trenil s črnimi črtami trepalnic svojih modrosivih oči. Negibno je sedel in kakor da jih hoče skriti pred samim seboj, z obema rokama prekrival besede v knjigi. Sporočila so mu polzela med prsti razuma, ki so jih hoteli ustaviti in zadržati, da se ne bi razlezla in poniknila v podzavest. Od tam jih zlahka ne spraviš več ven.

Ven, si je rekel in odšel.

Pred prašnimi vrati je obstal, se še enkrat ozrl nazaj v mrak obokane veže, zaloputnil duri in se odpravil.

Hodil je s spuščnim pogledom, kakor gre utrujeni popotnik, tujec skozi neznane kraje. Pod črnimi okostji golih dreves, ki se niso zmenila ne zanj ne za oblačno sivino, ki je svinčeno lezla čez obzorje, je stopal z enakomernimi, neslišnimi koraki. Nekaj nerazumljivega, težkega je viselo v zraku, tlačilo, stiskalo, zadrževalo dih in dušilo. Globoko je vdihnil in zajel sapo: vonj vlažnega gnijočega listja, ki je z mokro težo ležalo pod razgaljenimi skeleti, mu je vdrl v zavest. Hladen veter mu je mršil lase in trije vprašaji so poplesavali v vrtincu njegovih misli. Oblaki so se zgrinjali in pršiti je začel hladen novembrski dež. Na črno površino kovčka so rosile kot upanje drobne kaplje. Upanje je še ostalo.

Žive duše ni srečal in nikogar prehitel, ko je hitel čez uvelo listje. Zaželel si je, da ga dež hladnih misli izpod sivih oblakov ne bi nikoli več premočil do živenga. Stopal je naravnost skozi zaveso poševnih kapelj in drgetaje prenašal težo svoje črne skrinjice.

Teža ga je vlekla k tlom. Nikogar ni bilo, ki bi ga vprašal, kaj nosi. Preblisk, da so mu podtaknili Pandorino skrinjico, je švignil čez modrosivi lesk v očeh. Ne. To nima smisla. Pomislil je na samomor.

Ah ne, ne na svojega. Kar tako... Ni razloga za romantično smrt. Ne takoj, ne mudi se, počasi izpijmo sladki strup življenja. Odložimo slovo in ne priganjajmo časa. Posvetilo se mu je in spoznanje je treščilo kot grom. Čas ima ritem in usoda vodi svojo bas linijo, polno sinkopiranih udarcev.

Nič več ne more storiti in kovček je odprl že zdavnaj! Prilagoditi se mora udarcem. Vsak kontra ritem, vsaka sinkopa te utruji in izčrpa. In vendar se samo po njih prepoznaš. Samo kadar dodaš veličastni glasbi svoj odtenek, veš, da sodeluješ in bogatiš veliko improvizacijo. Začutiš, da sodeluješ v tem jam sessionu življenja. Včasih res narediš napako, zgrešiš akord, padeš iz ritma, ne ujameš prehoda... a komu mar, vse to je vaja.

Dober postaneš, ko se naučiš poslušati druge, ko začutiš njihove glasove in občutja. Bližaš se dojemanju, ko znaš nevsiljivo in pravočasno vtakati igro svoje improvizacije, svoj delček, v celotno harmonijo. Ne hiti. Odigraj svoje, ko si na vrsti, ko spremljava potihne, da bi poudarila tvoj solo. Takrat naredi to lahkotno, enostavno in brez krčovitosti. Čeprav pozno in kratko - odigraj z navdušenjem, z občutkom. Odigraj po svoje, nikogar ne posnemaj! Do tedaj pa spremljaj druge... In vadi v svoji samoti do konca.

Marijan Mauko

Zakaj so zvezde na nebu in ne v moji postelji?

*Na vrtu nabrala si za dražestni pest
Dišečih nageljnov
In pridišala skozi vrata dnevne sobe
V jedilnico.*

*Nalila v kristalno vazo
Sveže vode. Potem pa kot golobica
Prhnila na rob škarpe
In utrgala še vejo sivke.*

*Tvoje noge
že dolgo tekajo
Po moji puščavi,
Da se je zapečaten
Studenec napolnil
Z vodo in rosa se mi
Iskri na dlakah moje kože.*

*Tvoji lasje
Kot čreda ovc
Na Kamniškem sedlu
V opoldanskem soncu.*

*In vrat,
Ki ga zaljša
Zeleni ahat.
In droben zlat uhan
Se blisne ti iz las
k meni na kauč.*

Saj težko ranjen čakam, da se dan ohladi.

*Ranjen od enega samega leska tvojih oči
Imam osmojeno kožo.
Kaj res ne slišiš, kako zavijam in tulim?*

*Zakaj ne pritečeš in mi natreš kožo
Z oljem, iz katerega zdravi arnika
Stare in nove rane.*

Spravim se v posteljo.

Povej mi no, kdaj počivaš?

*Bom kmalu pasel drobnico v tvojem srcu?
Bom trgal živico iz tvojega studenca boča.*

*Joj, ko bi vedela, kako brhka si
V skladnosti toplega večera in kako krasna si...*

*Ko pa slišim šum vode v kopalnici,
Se razlijem po svežem prtju
Postelje.*

*Voham, voham,
Skozi dvojna zaprta vrata voham
Sivko in nageljne iz kristalne vaze.*

*In čakam, da padejo poljubi kot kometi
Na žarečo ploščo električnega štedilnika.*

Imeli smo

*Imeli smo kamen
sredi polja,
pa smo bolj ljubili
življenje
in na kamen sredi polja
spomin je zbledel.
Nekdo nam je podaril
pisane kamenčke,
pa smo pozabili,
kako se sveti zlato,
ki nam ga je vzel.*

Bela lepotica

*Mirno pred borom
Viharnikom
V snegu naslanja
Na črno pobarvan les
Visoke bukove police za
bukve
Svoje nežne prsi
In lasje ji segajo
Do njih, stalno boža
Moj pogled Ta deklina,
Ki jo je izklesal Andrej
Grošelj
Iz trdega belega
Kamna. Za nova naročila
Nima kamna in hira izgoreva
V lesu,
Jaz pa pišem
to v pesem in
Morda jo bom celo
Prodal.*

Srečo Dragan, Clavis urbis, 1 cerkev sv. Jurija, 1-2 cerkev sv. Pankracija, 1-2-3 cerkev sv. Duha, (digitalizirana slika)s

ODPOTOVATI K SEBI

(Filozofski in etični utrinki ob pojavu sodobnega turizma)

I

Beseda *touriste* se prvič pojavi v francoskem slovarju leta 1811; v letu 1838 izidejo *Memoires des Touristes* francoskega pisatelja Stendhala. Od leta 1852 so v St. Moritzu v Švici začeli voditi statistiko o obiskovalcih švicarskih Alp. Beseda turist je zamenjala nekdanje besede »romar« in »alpinist« ali pa tudi čisto navadno »popotnik«. Nadomestila je tudi latinski besedi *pilgrimus* in *peregrinus*, ki sta pomenili božjepotnika.

V današnjem pogovornem jeziku označujemo z besedo turist človeka, ki potuje za zabavo. V razširitvi to pomeni potovanje kot obliko preživljanja prostega časa ob asistenci komercialnih ustanov, ki jim je prevažanje, oskrba in zabavanje turistov poklic in vir dohodka.

Poljski sociolog K. Przeclawski definira turizem takole: »Turizem je tip dejavnosti, ki ima za cilj počivati, spoznavati, zdraviti se. Edini pogoj je sprememba kraja bivanja.« Drugi poljski znanstvenik T. Tyblewski pa pravi: »Turizem je gibanje v prostoru, začasna sprememba kraja bivanja in življenjskega okolja ter življenjskega ritma, da bi človek tako spoznal kaj novega in doživel radost odkrivanja.«¹

Statistiki poročajo, da je turizem druga najmočnejša gospodarska dejavnost na svetu. V letu 1985 je znašal svetovni turistični promet 105 milijard \$, kar je enako petkratni mednarodni zadolženosti nekdanje socialistične Jugoslavije. Letno potuje 10 % svetovnega prebivalstva, to je 500 milijonov ljudi. Poučno pa je tudi razmerje med investicijo najrevnejšega turista iz razvitega sveta in povprečnim dohodkom prebivalca tretjega sveta. Tromesečno potovanje z najnižjim turističnim standardom stane Avstrijca 25.000 šilingov. Povprečni dohodek prebivalca tretjega sveta pa znaša za vse leto okoli 17.000 šilingov.

Kakšni so resnični in globlji cilji udeležencev tega svetovnega veletoka potujočih? Gerald Koller, vodja Instituta za socialni nauk v Eggu, pravi: »...ne le tuje dežele, temveč tudi samega sebe in druge v skupini želi potujoči spoznati.« In naprej: »Potovati pomeni - biti na poti, se izročati novemu, strmeti in se učiti. To pomeni tudi obiskovati neznana področja in sprejeti napore. Dopust pomeni tudi dopust od samega sebe; potovati pa pomeni: potovati k sebi.«

Koller torej poskuša izraziti etično razliko med zgolj konzumnim in banalnim letovanjem z ozkim namenom konfekcijske zabave in zbiranja vtisov kot trofej ter med globlje pripravljenim, premišljenim in zahtevnejšim potovanjem z rabo besed turizem in potovanje.

Italijanski raziskovalec Michele Troisi je leta 1977 predlagal proučevanje turističnih vrednot z ozirom na: a) vrednote v prostem stanju (narava); b) vrednote, ki jih je ustvaril človek, ter c) dopolnilne vrednote, ki jih je ustvaril človek z mislijo na turizem. Pri sestavljanju komercialne turistične ponudbe - in pri njenem ocenjevanju je tako treba upoštevati vsaj te vrednote oziroma kriterije. Medtem ko visoko razvite turistične dežele prodajajo turistični produkt, v katerem ima največji delež prav zadnja sestavina, se pravi dopolnilne vrednote, ustvarjene za potrebe turizma, pa je turistični

produkt nerazvitih dežel sestavljen v glavnem iz vrednot v prostem stanju.

Z ozirom na dejstvo, da prav prvi dve skupini vrednot najbolj sodoločata lokalno identiteto, je ta najbolj prizadeta prav tam, kjer zaradi gospodarske zaostalosti ne morejo prodajati turistom drugega kakor vrednote v prostem stanju in vrednote, ki so bile sicer ustvarjene s človeškim delom, a ne za namene turizma. Bogate dežele, ki prodajajo v večji meri nalašč za potrebe turizma ustvarjene vrednote, lahko vrednote prve in druge skupine, ki so za njihovo identiteto pomembnejše, relativno dobro zavarujejo, saj sestavljajo le neznaten delež celotnega turističnega produkta.

Po drugi strani pa izdana vsota denarja sodobnega turista ne obvaruje pred praznoto in ničevostjo njegovega konzumiranja turistične ponudbe. Dolgoletni avstrijski turistični spremljevalec in sedanji vodja socialno-pedagoškega oddelka za izobraževanje Johann Prchwasser pravi: »Dopoldne na kavarniški terasi nam lahko da več vtisov kakor pa križarjenje po mestu ob morečem prizadevanju praznega spremljevalca.«

II

Če želimo dognati etično in vrednostno dimenzijo turizma, moramo najprej najti njegovo filozofsko ozadje. Odkriti moramo tisto globljo moč v sodobnem človeku, ki ga naredi potrpežljivega za vse oblike potovalnih, bivalnih in doživljajskih muk, ki jih v normalnih okoliščinah ne bi bil voljan pretrpeti, pa če bi videl v tem še tako visoko poslanstvo. Da je kdo pripravljen po nekaj ur tičati v cestnem zamašku, zaprt v neznosno vročo avtomobilsko pločevino, prenašati vse muhe tujih dežel in njihovih neurejenih okoliščin - za to mora obstajati globlji motiv, kakor pa postreliti nekaj kodakovih ali agfinih filmov.

Človek je naravnano na »iskanje drugega« (če si smem izposoditi naslov Capudrovega romana) vsaj v štirih oblikah fizičnega premikanja po svetu, ki jim ustrezajo štirje mediji, v katerih je dozdevno ali pa resnično mogoče najti drugega.

Najstarejše in najbolj temeljito je iskanje drugega v Bogu. Oblika poti tega iskanja je romanje. Romanje je najstarejša in še danes najmočnejša pobuda za potovanje. V sebi združuje kreposti, ki so potrebne za premagovanje dolge, težavne in tvegane poti. Delovanje romanja na človeka je v veliki meri ne le mistično in milostno, temveč tudi terapevtsko, se pravi, zaznavno tudi za dojemljivost vidnega sveta.

Že v antičnem svetu je bilo znano poučno seznanjanje s tujimi kraji in ljudstvi, ki bi ga lahko imenovali potovanje. Njegovo učinkovanje je doživljajsko in razgledovalno. Človek, ki v pristnem smislu potuje, se bogati z doživetji in širi svoje obzorje. Srečanje z drugim doživi v srečanju z drugimi ljudstvi, z drugo kulturo in z drugimi navadami in okoliščinami.

Iskanje drugega v naravi z nameni in metodami znanosti se uresničuje z ekspedicijo, v kateri spoznavamo drugega prek znanstvenega odkrivanja. Delovanje tega iskanja je torej spoznavno.

Danes najbolj množična oblika iskanja drugega pa je iskanje v samem sebi, v poskusu zbiranja potovalnih doživetij in užitkov, vtisov in trofej, ki ga imenujemo turizem. Turizem deluje travmatično, saj je to oblika iskanja drugega pri človeku, ki se ni zmožen odlepiti od samega sebe, od narcisoidne in nevrotične zagledanosti v samega sebe in od strežbe svoji nezasitni potrebi po stimulativnih dražljajih, ki jih prinaša sprememba kraja in okoliščin.

Turizem v svoji zgolj komercialni, torej odtujeni in nevrotični obliki, je antiteza romanju, potovanju in ekspediciji kot pristnim oblikam iskanja drugega, ki je prapotreba človeškega bitja tako na imanentni kakor tudi na transcendentalni ravni.

A tudi v še tako odtujenih oblikah turističnega konzuma je skrita tudi pristna potreba človeške narave. Prähwasser pravi: »Če tako gledamo, je turizem danes tudi spopadanje s človekovimi poškodbami; je psihoterapija in preventiva zoper najhujše oblike nevroze.« Vendar pa isti avtor obenem sam priznava odtujene učinke sodobnega turističnega nomadstva: »Najtežje je otrokom. Avtoritarno ali pa alternativno jih vlačijo po tujih deželah in svetovih; navidez odprti starši jih vzgajajo v brezdomovinske kozmopolite in kulturne nevrotike.«

Nasproti temu, čemur pravimo turizem, daje Prähwasser prednost potovanju in pravi: »Morda ni boljše oblike spoznati domovino kakor da se od nje oddaljimo, da tam po njej zahrepenimo in se k njej vedno znova vračamo.« Koller pa pravi: »Potovanje je nazadnje vedno zgoščena oblika življenja.« A za potovanje je drugače, kakor za turizem, pri katerem sta glavni kategoriji čas in denar, predvsem potrebna ljubezen. Prähwasser pripominja: »Kdor potuje, mora ljubiti. Ljudje brez ljubezni naj bi se ne podajali na pot. Ti zgolj uničujejo, ti ne morejo ničesar prejeti.«

III

Če hočemo dognati nekakšno filozofijo turizma, se ne moremo izogniti vprašanju, ali se nemara že v samem pomenskem naboju te francoske besede, ki je nadomestila nekdanja romanja in popotovanja, ne skriva nekaj, kar ta pojav usodno zaznamuje kot odtujeno in odtujevalno početje, ki iz njegovega udeleženca, iz turista, vselej naredi narcisa, ki se ogleduje v luži in se nesrečno zaljublja v lastno podobo, misleč, da je uzrl drugega, ki ga je po svojem prainstinktu prisiljen venomer iskati.

Temeljno dejanje turista je sicer enako kakor temeljno dejanje popotnika: hoja ali vožnja, sprememba kraja bivanja. To, kar turizem bistveno razlikuje od popotovanja, tako na semantični besedni ravni kakor tudi v praksi, pa je smer tega dejanja. Francoska beseda *tour* pomeni obrat, vrtljaj, kroženje. To pa je koncept antične poganske in sodobne ničejansko-nihilistične filozofije o večnem kroženju na istem mestu, o večnem vračanju istega. Turist je torej človek, ki v

Jože Tisnikar, *Karneval 1*, 1997

najglobljem verskem in filozofskem pogledu hodi v krogu, ki se obnaša kakor izgubljenec v temnem gozdu, ki nikoli ne pride iz njega, ker je po zakonu neorientirane hoje obsojen, da vedno pride nazaj na isto mesto. Da to ni zgolj filozofska ali teološka spekulacija, priča dnevna izkušnja z množičnim komercialnim turizmom, kjer že po kratkem pogovoru s turistom spoznaš, da ta človek kljub svojemu impozantnemu številu prepotovanih dežel in kilometrov ne zna povedati o svetu ničesar, prav tako ničesar pa tudi ne o lastnem kraju, iz katerega se venomer odpravlja na pot. Namesto da bi iskal drugega v pristno drugem, se pravi v Bogu, drugih ljudeh ali v naravi, ga išče tako, da venomer kroži okoli samega sebe, pri čemer radius kroga, ki ga tako dela, ne spreminja na stvari ničesar.

Drugače je s človekom, ki roma k Bogu, ki popotuje k drugim ljudem ali ki se odpravlja na ekspedicijo v druga naravna okolja. Koncept popotne filozofije je koncept judovsko-krščanske puščice, ki je zgodovinska črta od začetka časov do odrešenjskega cilja. Človek-popotnik, homo-viator, je tisti, ki se je uspel odtrgati iz orbite kroženja okoli samega sebe in se izstreliti sredobežno od sebe v smer avtentičnega drugega. Znan je rek: *Memento, te esse viatorem* (Pomni, da si popotnik). Judovsko-krščanski koncept zgodovine razume svet in njegovo zgodovino kot usmerjeno eksistenco, ki ima svoj začetek in svoj konec. Tu torej ni večnega vračanja istega, ni brezizhodnega kroženja v temnem gozdu, temveč je usmerjenost, kajkrat izkrivljena in prelomljena, a v temelju vendarle nepovrnjiva usmerjenost k bivanjskemu izteku, ki se mu v krščanstvu pravi odrešenje.

V globini vsega je razlika med turistom in med popotnikom potemtakem razlika med antičnim in novodobnim ničejanskim poganom, ki je ujet v orbito večnega kroženja okoli samega sebe – in med iskalcem drugega tam, kjer ta drugi resnično biva, v njegovi transcendentni dokončnosti, za katero so vsi popotni cilji vidnega sveta zgolj prilike v smislu Goethejevega *Alles Vergängliche ist nichts als Gleichniß* (vse, kar je minljivega, je prisposoda in nič drugega).

IV

To razlikovanje ima seveda odločilne konsekvence v praktičnem učinkovanju pristnih ali pa nepristnih iskanj drugega. Iskanje drugega pomeni vnaprejšnje pristajanje na razliko v posebnostih, pomeni vnaprejšnje sprejemanje posebnosti in drugačnosti drugega brez vseh rezerv in omejitev. Prav to pa je praktično vprašanje, ki se nam sproža ob pojavu množičnega turizma: ali ta pojav podpira ali pa ogroža posebne lastnosti, individualiteto drugega.

Kaj je individualiteta človekove osebe? To je celota delnih iznačilnosti kakor se porajajo iz različnih človekovih vezav z drugimi ljudmi, z okoljem in z njegovo globljo usmerjenostjo.

Z ozirom na naravo biti ločimo pri človeku telesno, duhovno in božansko bit. To je človekova individualiteta glede na njegovo bitno razsežnost.

Po naravi oz. značaju razlikujemo pri človeku prirojeno, privzgojeno in samospoznano naravo.

V smislu dojemanja govorimo o čutnem, razumskem in mističnem dojemanju.

Po kriteriju dejavnosti pa ločimo pri človeku reproduktivno, kreativno in adorativno dejavnost. Prvi bi lahko rekli tudi proizvodna, drugi umetniško-iznajditeljska, tretji pa versko-posvečujoča.

Individualitetna trojica, ki nas tu predvsem zanima, se nanaša na človekovo rodovno pripadnost. Ta je lokalna, nacionalna in kozmopolitska. Vsaki od teh ustreza tudi ustrezen izrazni instrument. Lokalna individualiteta se izraža v dialektu. Nacionalna se optimalno izraža v standardiziranem knjižnem jeziku. Občečloveška individualiteta je po smrti latinščine kot nevtralnega mednarodnega jezika izobražencev ostala brez lastnega ustreznega izrazila, zato tudi

njeno občutenje in njena zavest odmirata. Ta individualitetni segment bi lahko v polni meri nanovo zaživel le, če bi si znova prisvojil sebi primerno izrazilo, kakor ga ponuja mednarodni jezik esperanto.

Pri naštevanju raznih vidikov človekove individualitete nismo uporabili števila tri iz kabalističnih razlogov, temveč preprosto zato, ker so v tridimenzionalnem svetu, v kakršnem živimo, tri oporne točke minimum za uresničenje individualitetne stabilnosti. Če analiziramo pojav izgubljanja individualitete, bomo nazadnje vedno našli odsotnost enega od vsaj treh individualitetnih oporišč. Tudi pripadnik narodne skupnosti je ogrožen od asimilacije samo tako dolgo, dokler ni izoblikoval vseh treh individualitetnih segmentov: lokalnega, nacionalnega in kozmopolitskega. Ti segmenti pa lahko živijo le, če so zmožni avtorefleksije, če so zmožni ustreznega jezikovnega izraza. Resnična lokalna pripadnost ni predstavljava brez obvladanja ustreznega dialekta. Resnična narodna pripadnost ni uresničljiva brez obvladanja nacionalnega knjižnega jezika. Resnična kozmopolitska zavest ni realna brez rabe nevtralnega mednarodnega jezika. Kdor je v sebi uresničil vse tri segmente pripadnostne individualitete, ta je svojo individualiteto tako dopolnil, da težnje asimilacije nanj nimajo več vpliva.

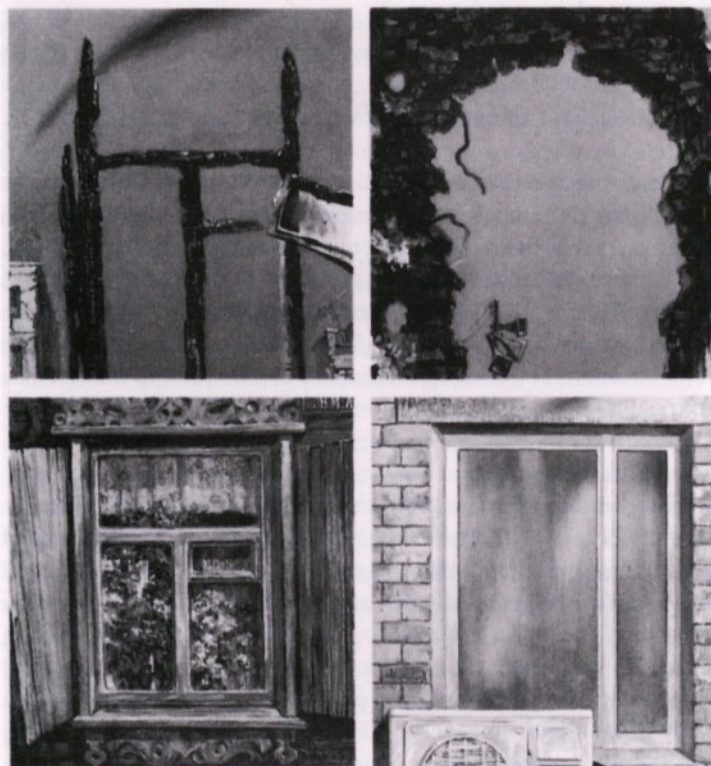
Kakšno zvezo ima vse to s turizmom ali s pristnim popotovanjem kot ustrezno obliko iskanja drugega?

Turist se v osnovi obnaša v drugem okolju kot osvajalec, ki si lahko z orožjem svojega denarja skoraj poljubno prisvaja dobrine in doživetja v novem svetu. Neustavljiva rast spolnega turizma v zadnjem času kaže, kako si turist, oborožen z denarjem, prisvaja tudi življenja drugih ljudi. Na moralni ravni ni bistvene razlike med španskimi konkvistadorji in med sodobnimi turisti. Zato turist tudi ne spoštuje identitete drugih krajev in ljudi, drugih kultur in jezikov. Kakor mu po vseh deželah v bistvu zadošča enak MacDonaldov hamburger za jed in kakor mu zadošča enaka cola za pijačo, tako mu tudi pri vseh ljudstvih zadošča isti pidgin pristaniško-receptorske angleščine za sporazumevanje.

Drugače ravna resnični popotnik, pa naj potuje v romarskem, popotnem ali ekspedicijskem smislu. Drugače kakor turist, popotnik ne bo iskal v Carigradu dunajskega zrezka, temveč bo povprašal za domačo turško jed. Ne bo naročal ameriške cole, temveč bo poprosil za domači čaj. Ne bo jecljal v narečju slabih vesternov, temveč se bo iz spoštovanja do obiskane dežele naučil vsaj nekaj tamkajšnjega jezika ali pa bo uporabljal resnični mednarodni jezik, ki nikomur ne daje prednosti in nikogar ne zapostavlja. Popotnik se bo vedel kakor gost, za katerega veljajo določena vedenjska pravila.

Prav zavest o tem, da smo vsi izmenoma v vlogi gostiteljev in gostov, je ključni moment za povezovanje popotništva in varovanja vsakršne identitete.

Danes je eden glavnih političnih problemov v Evropi in Ameriki strah pred tujci. Radikalne politične stranke pridobivajo glasove iz svojega zavzemanja za zapiranje države pred tujci ali celo iz širjenja sovraštva do tujcev. Če govoriš s človekom, ki je nasedel propagandi teh strank, ti postreže z izjavo: -Poskusi doživeti, kar sem doživel sam, pa boš drugače govoril. Ni tako dolgo, ko sem se moral skoraj do solz nasmejati prizoru, ko me je potomec romskih staršev prepričeval o manjvrednosti črnske rase. Ko sem mu ugovarjal, me je zavrnil: -Ste že bili kdaj v Afriki? On je kajpada bil v Afriki in je imel tam svoja doživetja. Imel je torej svojevrstno kvalifikacijo, da me zavrne in da obvelja njegova. Bila je nekoliko komična situacija: sam sem mu skušal sporočiti, kako trpim ob odnosu Slovencev do romskega ljudstva, ki je globoko rasistično, medtem ko mi je on sporočal, kako je s črno raso resnično velik križ... Podobno stvar je mogoče najti na Gradiščanskem, kjer se bo gradiščanski Hrvat največkrat bolj distanciral od gradiščanskega Roma kakor pa

Anatoly Mikhailov, Okna rusije, 1996

gradiščanski Nemeč. Kdor je sam poniževan, si v »terapevtske« namene čimprej skuša najti koga, ki ga je mogoče še bolj ponižati. To je značilnost vseh hierarhičnih struktur.

Tudi najbolj dobronamerni ljudje delijo prepričanje rasistov in radikalnih političnih strank, da je nekaj tujcev vsekakor mogoče prenesti, posebno še, če so to turisti, ki prinašajo v državo denar, da pa se je treba varovati velikega števila priseljencev, ker ti ogrožajo individualiteto domačega prebivalstva, dvigujejo kriminaliteto in povzročajo vsakršen nered.

Trditev ima prav, dokler imamo opraviti z najbolj primitivnim in neoblikovanim modelom medčloveških odnosov. Toda če bi bila ta trditev resnična v absolutnem smislu, potem bi moral biti Vatikan že davno popolnoma uničen v svoji individualiteti, v njem bi moralo biti največ umorov in tatvin, ropov in posilstev, saj je koncentracija tujcev v primeri z domačim prebivalstvom nesorazmerno velika in stalna. V podobnem položaju so tudi nekatere visoko razvite turistične države, kakor Švica, Luxemburg, Monaco, San Marino in druge.

Trdnost in varnost lastne individualitete ter življenjskega okolja ni odvisna od števila tujcev, temveč od izoblikovanosti in doslednosti razmerja med gostiteljem in gostom. Razpadu individualitete, uničevanju okolja in vnašanju delikvence smo izpostavljeni tako dolgo, dokler ne uveljavimo etike gostitelja in etike gosta.

Tudi predvojna Slovenija je imela neskončne težave z državljani drugih republik nekdanje Jugoslavije. Povprečen Slovenec je mislil, da prihajajo te težave iz prevelikega števila Neslovencev na slovenskem ozemlju. Ta sodba je seveda popolnoma napačna. Ko so Angleži gospodovali v Indiji, jih je bilo tam okoli 20.000, kar ni v primerjavi s številom indijskega prebivalstva nič. In vendar je Indija teh nekaj Angležev čutila kot vsepričujočo nadlego. Nadlega ni izhajala iz števila tujcev, temveč iz njihovega položaja v gospodarskem in političnem ter upravnem smislu, predvsem pa iz neetičnega modela obnašanja med gosti in gostitelji. Tako je bilo tudi v Sloveniji. Če bi Slovenija lahko uveljavila za lastno prebivalstvo status gostitelja, za prišleke z juga pa status gosta, potem bi tudi milijon Neslovencev ne delal nobenih težav. Ker takega modela ni bilo, ker nihče ni vedel, kdo je gost in kdo je gostitelj, bi bil težaven in moteč tudi en sam Neslovenec.

Dolžnost gostitelja, se pravi domačega prebivalstva je, da prizna

vsakomur, ki pride v njegov kraj, dostojanstvo svobodnega človeka, ki ima temeljno pravico do duhovnega in fizičnega gibanja po vsem svetu. Če je popotni potreben pomoči, mu jo je domačin dolžan po svojih možnostih ponuditi. Dolžan pa ga je tudi prijazno opozoriti na civilizacijska, kulturna, folklorna in verska pravila svoje dežele. Prav pomanjkanje takih opozoril povzroča veliko nesporazumov in sporov. V državnem merilu je takšno seznanitev seveda dolžna opraviti najprej državna institucija. Zanimivo je, da na nobeni državni meji carinik ne potisne človeku v roke brošure s kakšno prijazno pozdravno besedo in s koristnimi navodili, kako se kaže vesti v deželi, v katero si se napotil. To bi bila prva dolžnost države do tujcev, pa naj prihajajo kot turisti, kot gostujoči delavci ali iz kakršnih koli drugih razlogov. Dolžnost domačina je tudi, da dostojno predstavlja lastno ljudstvo in državo pred vsakim tujcem, s katerim se sreča. Vsak domačin, ki pride v stik s tujim človekom, ima etično dolžnost častnega konzula lastne dežele pri tujcu.

Dolžnost gosta, potujočega, pa je, da pred mejnim prehodom zavestno odloži vse predsodke o deželi, v katero potuje ter da vstopi v spoštovanju do domačega prebivalstva. Kakor ima vso pravico, da tudi na tujem ohrani lastno identiteto, pa mora v stikih z domačim prebivalstvom in na javnih mestih dosledno upoštevati pravila vedenja v kraju, v katerega je prišel. Spoštovanje do obiskane dežele se kaže tudi v poskusu, da se vsaj bežno seznanji z jezikom, zgodovino in kulturo ljudstva, katerega gost je postal. Tudi zanj velja služba častnega konzula lastne dežele v tujem svetu. Tudi sam stori dobro, če se v stikih z domačim prebivalstvom izkaže z osnovnimi informacijami o svoji deželi in o svojem ljudstvu. Tudi kdor potuje, bi moral imeti v žepu nekaj izvodov osnovnih informacij o svojem kraju. Tudi to pobudo bo treba šele začeti uresničevati, saj razen poklicnih državnih predstavnikov in poslovnih agentov nihče ne hodi okoli s tako informacijo. A koliko nesporazumov bi se dalo skoraj v hipu odstraniti že samo z zamenjavo nekaj temeljnih informacij in pojasnil!

Najustreznejša drža tako gosta kakor tudi gostitelja, je drža učečega se človeka, ki išče in spozna drugega tako, da prihaja k njemu kot gost ali da ga sprejema kot gostitelj. Tudi najbolj dobronamerno vprašanje: »Kako bi vam lahko pomagali?« – vsebuje nekaj vzvišenosti nekoga, ki misli, da je nad drugim. V resnici vedno pomagamo sebi. Bodisi tako, da dajemo, bodisi tako, da prejemamo.

V

Ali je človek, zaposlen v sodobni turistični industriji, po vsem tem sploh upravičen? Je njegova služba moralno utemeljena? Ali ni ob vsej dobri volji in najboljših namenih objektivno na strani brezobzirne gospodarske velesile, ki mendra pod seboj vse, kar je avtentičnega, samoniklega, človeško vrednega? Ali ni vsakdo, ki je zaposlen v tej gospodarski veji nehote vojak nove kolonialne sile, ki si podreja svet z novimi metodami in sredstvi, a starimi cilji?

V tej vlogi se gotovo hitro lahko znajde vsakdo, ki opravlja svoje delo brez ozira na celoto, brez ozira na dva temeljna smotra socialne zavesti: ozira na osebo in ozira na skupno blaginjo. Vojak ali oficir sodobne, v turistično strukturo preoblečene kolonialne vojske lahko postane vsakdo, ki svojega dela in ravnanja ne vstavlja v celoto človeškega namena, ki svojega dela ne presoja po principih etike in z orodji kritičnega razuma. Toda: ali ne velja to za prav vse človeške dejavnosti, za prav vse človeške poklice? Nobenega poklica ni mogoče trajno opravljati zgolj s tehničnim znanjem. Vsak poklic vsebuje tudi križišča vrednostnih in moralnih odločitev.

Kakor je zaposleni v sodobnem turizmu po eni strani izpostavljen hudim moralnim dilemam in preizkušnjam; kakor že se predenj čestokrat postavljajo mamljive vabe hitrega in lagodnega profita na račun prezira človeške celovitosti potujočega ali domačina in

njegovega kulturnega okolja, pa se izvrševalcu turističnega poklica ponujajo tudi nadvse bogate moralne, kulturne, humanitarne in celo karitativne možnosti. Bolj kakor večina politikov lahko turistični spremljevalec razbija negativne predsodke in predstave o tujih narodih in okoljih. Bolj kakor profesorji v šolah ali kulturni minister v svojih nastopih lahko turistični spremljevalec navdušuje svoje kliente za kulturne in umetniške vrednote v lastni ali tuji deželi. Bolj kakor moralist v šoli ali katehet in pridigar v cerkvi lahko etično prebujen turistični spremljevalec nevsiljivo seje v zavest svojih klientov prepričanje, da smo vsi ljudje na svetu bratje in sestre, otroci istega očeta ali matere, pa naj ju pojmuje kot Boga ali kot nepojmljivo Naravo. Bolj kakor dobronamerni novinarji in publicisti lahko turistični spremljevalec neopazno spodbija površne sodbe, po katerih so nekateri narodi po svoji naravi bolj nagnjeni h krivicam kakor drugi.

Če pa turistični spremljevalec vse to zmore, potem si je v bistvu izbral imeniten poklic, ki na nevsiljiv način združuje delo učitelja, politika, filozofa, duhovnika, novinarja in kulturnega animatorja. Tudi diplomata in mirovnega sodnika, javnega branilca in psihoterapevta. Sam mora vedno znova sprejeti moralno odločitev, ali bo med spremljanjem skušal biti svojim klientom všeč s pripovedovanjem neslanih šal o taščah – ali pa bo s simpatičnim in duhovitim nastopom odstranjeval miselne zatrdline predsodkov, kurja očesa sovražnih podob o drugih, očesne mreže in ušesne zamaške nedovzetnosti za lepoto v naravi in v človekovih delih.

Čeprav je turistični spremljevalec poklicno ujet v gospodarsko velestrukturo, ki je po svoji temeljni orientaciji profit, antiteza človekovemu iskanju drugega na način verskega romanja, doživetij iščočega popotovanja ali znanstveno usmerjene ekspedicije, pa ima zaradi lastne moralne svobode, zaradi lastne možnosti izbire med dobrim in zlim vselej možnost, da v lastnem krogu delovanja površnega turista nevsiljivo in ljubeznivo venomer spreminja v romarja, popotnika ali raziskovalca. Ne tako, da bi mu očital njegovo turistično površnost in ujetost v neprestano kroženje na isti krožnici, temveč tako, da ga najprej sprejme kot človeka, ki ni le klient, temveč je tudi nosilec neizbrisnega dostojanstva ter ustvarjalnih in moralnih vrednot. Čeprav bo tako prebujen spremljevalec kritično distanciran do strukture, v kateri je zaposlen, pa lahko prav v tej strukturi uresničuje njeno notranjo antitezo: pristno iskanje drugega, ki je na dnu vsakega človeka, tudi tistega, pri katerem je ta pranagon postal predmet gospodarske eksploatacije in individualitetnega izničenja, kar je značilno za sodobni množični turizem.

Rešitev potemtakem ni v bežanju iz turistične dejavnosti, ki je v smislu tega filozofskega diskurza sporna. Turizma nihče ne bo odstranil s sveta, ker sodi med njegove najmočnejše realnosti. Z begom ali načelnim odklanjanjem ter vihanjem nosu nad »nemoralno industrijo« lahko kvečjemu povzročimo, da se bo v tej dejavnosti še dvignil odstotek tistih, ki iščejo zgolj profit. Rešitev je v tem, da znotraj teh struktur na osebni ravni ponudimo pozitivno alternativo in skušamo brezizhodno kroženje spreminjati, od človeka do človeka spreminjati, v usmerjeno pot. Na nacionalni ravni pa morda ni brez vrednosti poteza pogumnega župana v francoskem St. Troupeju, ki je v petdesetih letih iz dotedaj neznane vasice naredil svetovno znano elitno turistično središče tako, da je čez noč za desetkrat zvišal cene gradbenih zemljišč in turističnih produktov ter storitev. Kraju je prihranil uničujoče posledice množičnega turizma, privabil je elitno klientelo, ohranil je identiteto kraja in prebivalcev, pri tem pa omogočil trajen zaslužek. Višja cena turizma utegne tudi mnoge opozoriti na materialno cenenost in spoznavno etično vrednost romanja, popotovanja in ekskurzije.

1 Tyburcjuż Tyblewski: zapiski s predavanj, ki jih omenjeni avtor redno podaja na študijskih tednih Mednarodne akademije znanosti v San Marinu, kjer je redni profesor in dekan fakultete za morfološke vede.

PRVENEC, A ZRELO PESNIŠKO DEJANJE

Uspelo je Črnjanki Saši Fužir, nosi pa naslov Nedoravnost besa.

Izšlo je avgusta pri ravenski založbi Voranc. Od kod laskava ocena iz naslova recenzentu Andreju Makucu?

Meni, da je v zbirki Saše Fužir največ vredno dvoje: nova, prepoznavna avtopoetika in doživeta, tematsko zaokrožena, premišljena izpoved. V knjižici z risbami avtoričinega očeta Leandra Fužirja je 48 pesmi v štirih razdelkih: Čakajoč, Mrest, Nedoravnost besa in Šesti okus. Zanimivo je, da imajo razdelki latinske podnaslove.

Osrednja tema je obupana, razočarana ljubezen, polna muke, gnusa, razčlovečenja. Makuc ugotavlja: »To, kar se je spočelo iz spopada med animo in animusom, med sanjami in stvarnostjo, duhovnim in telesnim, samoobetanim in stvarnim ... je šesti okus. In samo v tem zadnjem, četrtem razdelku, Šestem okusu (vieux saxe), so pesmi naslovljene. Deziluzija je popolna, stvari so zabetonirane, zato jih je očitno mogoče poimenovati. Beg je končan, ujetost brezizhodna. Tudi nedolžen bes je utišán in sprijaznje s stvarnim dokončno. Ni naključje, da je zadnji verz v zbirki Prerokujmo s stopal.« Odliki pesnjenja Saše Fužir sta tudi »zavidljivo skrbna kompozicija in z njo intenziven izpovedni lok« ter »jezik doživete prevare, groze, tihe vdanosti«.

POD KOŠATO LIPICO

Ljudske pesmi so »živa priča naše preteklosti in dragoceno zgodovinsko izročilo o življenju in čustvovanju našega naroda«, »so neusahljiv vrelc najčistejše lepote in neprecenljive vrednosti«, zapiše Jože Leskovar na pot knjižici ljudskih pesmi Mislinjske doline z naslovom Pod košato lipico. Pesmi je zbrala Anica Meh, ki so jo ljudske pesmi Mislinjske doline spremljale ob prijetnih in neprijetnih dogodkih vse od leta 1952, ko je »prišla učiteljevat v te lepe kraje«. V zbirki je 113 pesmi, urejenih po abecednem redu. Vsaki je pridan notni zapis, delo Jožeta Leskovarja, kraj nastanka ter podatek, kdo je avtorici pesem zapel in kdaj je bilo to. Na koncu je še narečni slovarček. Notografijo je prispeval Tadej Lenarčič.

V MENI JE TOLIKO MATERIALA, DA ME JE STRAH

Tako pravi »vražji Korošec« Niko Brumen in drugi knjigi aforizmov dodaja tretjo, navrh pa še prvo pesniško zbirko. Obe noviteti sta izšli avgusta pri založbi Voranc. Nič čudnega, da mu Evgen Jurič v recenziji zadnje zbirke s 1248 aforizmi In obratno... zapiše, da »je menda sklenil, da bo prav na hitro prehitel vse slovenske aforiste«. Poudariti je treba na hitro, kajti vse objave vrednega (objavlja tudi v časopisih in na Koroškem radiu) je Brumnu nastalo v zadnjih treh, štirih letih, tudi prvi zbirki Misli iz parterja in Natroski. Prav tako mu ne kaže slabo za naprej, čeprav naslednjo zbirko napoveduje šele za leto 1999. Pisanje aforizmov mu je namreč postalo že polprofesionalna dejavnost (da zasluži za ribičijo) in, kot rad poudari, »saj lahko takoj najdem na vsako besedo v slovarju aforizem«. Če pomislimo na SSKJ! S po abecedi urejenimi aforizmi

imamo opraviti tudi v tej zadnji osemrazdelčni zbirki z ilustracijami dr. Bogomirja Celcerja, sicer pa so njegova posebnost tudi aforizmi v akrostihu. Evgen Jurič mu zato zapiše: »Niko Brumen piše aforizme vodoravno in navpično (v akrostihih), torej lahko predvidevamo, da jih bo kmalu začel pisati še diagonalno. Kajti on je avtor, ki bralce očara s kvaliteto«. In še: »...Nikovi aforizmi, domislice, maksime in kar je še take robe, so resnično iskri, polnega okusa, čeprav često grenkega...« Sam je v nekem intervjuju to takole razložil: »Razmišljanje, navajanje na sprejemanje spoznanj, ki niso vedno v prid človeku, navajanje na to, da človek ni neko zveličavno zemeljsko ali celo nadzemeljsko bitje. Zabava je eden od sestavnih delov, ampak šele na četrtem mestu. Moji aforizmi so domiselni, niso pa humoristi.«

Če so mu nekoč pomenili notranjo sprostitvev, »praznjenje«, so mu danes zgolj razumsko početje, vrtnje, iskanje gnilega, praznega. Od tod pesmi; spet za čustveno sproščanje. Zbirko je naslovil Ko bolijo spomini; v njej je 50 pesmi, pred tem pa jih je »najmanj 500 spustil mimo«.

DR. LJUBA PRENNER (1906 - 1977);

ob 90. obletnici rojstva in 20. obletnici smrti

Kdor si je v Koroškem pokrajinskem muzeju v Slovenj Gradcu utegnil pogledati razstavo o dr. Ljubi Prenner, ve, da je znala diplomirana etnologinja Brigita Rapuc odlično popeljati po njej. Prav je, da je zdaj to »predavanje« izšlo tudi v pisani besedi, v zborniku, skupaj še z drugimi prispevki o tej slovenjgraški odvetnici in pisateljici, o tej »nenavadni osebi v moški obleki«.

Rapučeva je svoj del zbornika nasloвила Njeno življenje. Opremila ga je z mnogimi fotografijami in drugim ilustrativnim gradivom (razni Ljubini zapisi, zapisi drugih o njej itd.). Dokaj obsežno besedilo je spretno razbila s številnimi, v glavnem enobesednimi (zato vabljivimi) naslovi (npr.: Komedijska, Reševanje, Ferdreng, Sestra, Šmiklavž itd.).

Drugi prispevek v zborniku je spod peresa Polone Kekec, ki si je za svoje diplomsko delo, opravljeno maja 1997, izbrala ravno Ljubo Prenner in njeno književnost. Po vrsti, kot so nastajala, je pregledala vsa njena dela in med drugim ugotovila: zlasti v proznih delih se je posvečala opisovanju rodnega Slovenj Gradca in njegovih ljudi; vsa javnosti znana dela so nastala pred drugo svetovno vojno; njeno delo je dobivalo vse izrazitejši značaj realističnega pripovedovanja; njeno najpomembnejše delo je Neznani storilec (1939), malomeščanska kriminalna povest; s teksti se je veliko ukvarjala; predelovala jih je, spopolnjevala in krajšala; življenjska usmeritev oz. nazor se kaže v izbiri ustvarjalnih žanrov: pisala je prozo in komedije, ni pa se ukvarjala z lirčno poezijo ali tragedijo; v prozi se je posvečala predvsem ljudem, njihovim življenjskim zgodbam, navadam in razvadam; tovrstni opisi so razgibani in prepričljivi, s sočnim jezikom in pestrimi, pogosto duhovitimi dialogi; najbistvenejši problem njenega ustvarjanja: ni imela pravega mecena; 1939 je postala članica Društva slovenskih književnikov; ker je pretrgala kulturni molk, je bila izključena; vrniti se med članstvo ji je bilo dovoljeno šele 1976, leto pred smrtjo...

Z opravljenim delom Polone Kekec je slovenska literarna znanost Prennerjevi priznala mesto, kot ji gre, analize in primerjave pa so seveda še mogoče.

Sklepni del pridaja knjižici o Ljubi Prenner Helena Horvat. Naredila je njeno bibliografijo.

Knjižico sta izdala slovenjgraška muzej in ZKO, v skladu s celostno podobo (podlaga je Ljubini rokopis) oblikovala Blanka Kamnik, v 1000 izvodih natisnila Tiskarna Grešovnik in sponzoriral Zepher Slovenica, oba iz Slovenj Gradca.

Helena Merkač

Zgodba romana *Skozi soteske* je razširjena in poglobljena pripoved o odraščajočem mladostniku. Neimenovanega prvoosebnega pripovedovalca iz prvenca zamenja tretjeosebni pripovedovalec Matevž Lipnik. Prej prava poimenovanja družinskih članov nadomestijo izmišljena, dodane pa so številne nove osebe; nekatere - predvsem tiste iz Srbije - najbrž s pravimi imeni. Tudi zemljepisna lastna imena v novem tekstu so po večini avtentična, čeprav so lokacije posameznih krajev zamenjane. V obeh avtobiografskih besedilih zanimivo, pa tudi strahotno dogajanje prekinjajo čustvovanja in razmišljanja literarnih oseb, njihova samospraševanja, hrepenenja. Spominska proza *Skozi soteske skozi* umetniško izpoved o usodi zavednih Slovencev posreduje prezez skozi zgodovinsko pomemben čas druge svetovne vojne in povojnega obdobja, čeprav se morda v celoti težko povezuje s sodobnim bralcem in njegovimi izkušnjami. Tri generacije proletarsko - kmečke rodbine so šle skozi kalvarijo izjemnih situacij: izguba doma zaradi nasilne izselitvije iz Slovenije v Srbijo in izguba skoraj polovice članov - od sedmih se vrnejo le štirje.

V sicer realistično zasnovanem besedilu so vloženi elementi magičnega realizma (travmatične blodnje, pripovedovalec čudežno premaga bolezen) in moderni postopki pisanja (sanjski svet, tok zavesti, notranji monolog). Dogajalni potek sintetične zgradbe prepletajo analitični spominski prebliski. Pripovedni položaj je večinoma poročevalen - tretjeosebni avktorialni pripovedovalec dogajanje in usode likov spremlja z razlagami in komentarji; vseskozi je slikoven - pripovedovalec je poistoveten z glavno osebo, kar vnaša v pripoved subjektivnost, iskrenost, domišljijo in poetično občutje razčustvovanosti, ki se posebej odraža v opisih narave, saj je polepotena in preko nje se lahko odkriva "dremajoči jaz" predvsem pripovedovalca in v sanjah, v katerih so opazni simboli, npr. hudournik, ptica; večkrat je tudi sceničen - ob pripovedovalčevem gledišču soobstaja še več samostojnih, ki se soočajo v dialogih, v katerih je tretjeosebni pripovedovalec tudi odsoten oziroma skrit prisluškuje npr. razgovoru med očetom in prvorojencem; vključeni pa so tudi pristni ljudski pripovedovalci storij - babica o rodu, mlinar Miloš in tetka Stojana o bratu, ki so ga zverinsko ubili četniki.

Pripovedovalčevo osebnost med trinajstim in osemnajstim letom so sooblikovali družinski člani, zgodovinske okoliščine in predvsem: "To, kar človek doživlja v mladih letih, kar se kali skozi otrokovo dušo, to ostane odločilno pri odraslem, iz tega rastejo nagibi, dejanja. Če se ti v mladih letih do česar koli vsadi ljubezen ali sovraštvo v srce, to ostane in se pozneje vedno v taki ali drugi obliki pokaže. Čemur se človek pozneje priuči, to raste na temelju tega, kar si je osvojil v mladosti", kakor je zapisal Voranc v noveli *Jirs in Bavh*; vendar pripovedovalec v romanu *Skozi soteske* prenaša tudi zrele izkušnje sedanosti v preteklosti in za nazaj ugotavlja in določa svoj odnos do sveta in ljudi in ljudi do njega. Porajajo se mu mnoge pomisli o življenju, smrti, trpljenju, usodi, smislu, resnici, veri, lepoti, vrednotah, minljivosti, strahu, sreči... Zgodba je zaznamovana z vojno, ki na eni strani prinaša razčlovečenje, pohleb, zanikovanje vrednot, morije, na drugi pa - kot nakazuje simbolika družinskega priimka - utrjevanje medsebojnih vezi prijateljstva, naklonjenost, solidarnost, zvestoba, trmo in zavezanost slovenstvu, ki se ne pusti izkoreniniti. Posebna skrb je posvečena jeziku, saj je prav jezik edino, kar Lupnikovim ne morejo odvzeti, samo z njim lahko npr. babica kljubuje nemškutarjem, s pesmijo lahko vzpodbujajo mučene sojetnike in hrabrijo sebe v zbirnem taborišču. Matevž in njegovi stavijo na razum, moč spoznanja, da obvladajo prepreke od zunaj ter svoje življenje usmerjajo po lastni presoji, nikoli ne obupajo, na svoji "poti" pa naletijo tudi na dobre ljudi, ki jim pomagajo; taki so: sotrpini Lužnik in kovač Srnovršnik pred odhodom transportnega vlaka, srbski kmet Vlado, sošolka Mojca, gimnazijski razrednik Areh, prijateljica Katarina... V besedilu je opazna vloga žensk, saj so etično, čustveno in domišljjsko razvite osebnosti in imajo velik vpliv na pripovedovalca. Le - ta odkritosrčno razlaga svoje lastnosti in delovanje, opredeljujejo ga bivanjski nemir, negotovost, vzpon po socialni lestvici - patriarhalni odnosi so se že toliko skrhali, da mu je uspelo ubežati tradiciji nasledstva na posestvecu in se odločiti za humano poslanstvo učiteljskega poklica.

Tekst s 35 poglavji in z odprtim koncem (pripovedovalec se po udarniškem delu pri graditvi nove gimnazije in opravljeni maturi odpravlja na študij) kar kliče po nadaljevanju zgodbe.

Miran Kodrin

Znani mežiški kulturnik Marijan Mauko je ne samo neutrudni besedni raziskovalec in samosvoj pesnik, ampak ima tudi šest prstov. Palec, Kazalec, Sredinec, Prstanec in Mezinec je imel že prej - pet zvezkov s temi imeni namreč sestavlja knjigo haikujev Čarovna metla, ki je izšla leta 1993. Letos, maja 1997, pa je Marjan dodal šesti zvezek haiku poezije - Pocvetke, ki so del omenjene knjige, na kar nas avtor opozori že na prvi strani novega, v usnje ovitega in ročno vezanega ličnega zvezka.

Uvodoma nas Mauko spomni, kaj je haiku (haikai, hajkaj). Gre za pesniško obliko, ki izvira iz Japonske in ima večstoletno tradicijo. Haiku določa stroga forma treh verzov, 5-7-5 zlogov, in je izredno preprost, jednat ter neposreden. Nastajal je pod vplivom Zenovske filozofije, kjer gre za intuitivno spoznavanje globjega smisla stvari. Haiku navadno uporablja podobe iz narave, je kot preblisk, ne vsebuje čustvenih besed in je poučen. Prvi in tretji verz pa tvorita novo celoto, pojasnilo in pogosto novo dimenzijo. Zato haiku preberemo najprej v celoti nato pa še prvi in zadnji verz.

V Pocvetke (cvetje sadnega drevja, ki požene jeseni) je Marjan Mauko zbral 100 haikujev, ki so pisani dosledno po predpisani formi, kar poleg uvoda kaže na to, da avtor dobro pozna tradicionalni haiku in ga večče komponira v izvorni obliki. Tu se zastavlja vprašanje, ali naj zahodnjaški haiku dosledno posnema izvirnik in če ga ne - ali je to sploh še haiku?! Pesnik Boris A. Novak v svojem eseju zaključuje filozofsko, zenovsko: »Je in ni. Je to sploh važno?«

Prvi »koroški« haiku Franca Pečnika pred več kot dvajsetimi leti (Franc Pečnik, Haiku, Literarni klub Slovenj Gradec, 1976, spremna beseda Mart Ogen) je bil vsebinsko izredno globok in miselno bogat, a kar se forme tiče, svobodnejši - zahodnjaški.

Maukovi haikui so razprostrti po paleti najrazličnejših tem, od narave do politike, vsebinsko pa nihajo tako po sporočilnosti kot po razumljivosti. Nekaj pesmi(c) je prav maukovsko hudomušnih in direktnih:

*Kuzla se goni
Psi pridejo od daleč
Le eden jo bo.*

Haiku naj bi slikal letne čase, podobe iz narave. Vendar je v zlati dobi japonskega haikuja, pred tristo leti, drugi najpomembnejši pesnik (za Bašom) Issa vanj že začel vnašati druge, humanistične prvine, kar je haiku vsebinsko bogatilo, čeprav ga je odmikalo od tradicionalne tematike.

Nekatere Maukove trivrstičnice so vsebinsko zelo podobne tipičnim haikum s podobami iz narave in odlično učinkujejo v smislu odstiranja kozmosa:

*Sonce izide
Nebo je jasno modro
Kje so oblaki.*

Avtor v mnogih haikujih uporablja veliko nevsakdanjih izrazov (v posameznih haikujih celo več), tudi starinskih in narečnih, ki jih v opombah na dnu posamezni strani pojasni. Te besede so sicer biseri v zakladu jezika, haiku poeziji, ki naj bi učinkovala neposredno, pa naredijo samo škodo. Kako naj intuitivno dojamem neko podobo, če moram besedo, ki jo slika, iskati v pojasnilu, da mi bo razumljiva?

Anaj se vina
Ama* v vinskem sodu
Ajer* na morju*

(* pazi se, *prazen sod, * brezvetrje)

Škoda, da se je primerilo tudi nekaj nedoslednosti v rabi predlogov (že kar v tretji pesmi) in drugih napak, ki so jih avtor, lektor in korektor spregledali. To je pri tako drobni pesmi, kot je haiku, izredno moteče. Ena taka cvetka lahko izniči učinek sicer dobrega haikuja. Teh pa je v Maukovi malhi kar nekaj, dobrih namreč.

Ker sem se ob nekatere haikuje in slabosti obregnil, mi lahko avtor pokaže tudi srednji prst in napiše 100 novih. Vsekakor je upoštevanja vredno, kar je duhovito zapisal v eni od literarnih trivrstičnic:

*Ne zategujmo
Še s praznimi listi
Svojega bralca.*

Mauko takšnih postmodernističnih malopridnosti zagotovo ne počne. Čakam njegovih naslednjih sto haikujev in dvigam prst. Palec navzgor.

Blaž Prapótnik

JUBILEJNI ZBORNIK ZA 40 LET SLOVENSKE GIMNAZIJE V CELOVCU

Z naslovom tega prispevka povzemam naslov v vsakem pogledu dostojnega ter izredno lepo izdelanega in pregledno urejenega slavnostnega zbornika, ki ga je celovška Zvezna gimnazija in zvezna realna gimnazija za Slovence, kot se ta najpomembnejša izobraževalna ustanova za koroške Slovence uradno imenuje, pripravila za zaznamovanje svojega štiridesetletnega obstoja. Če upoštevamo dejstvo, da je tako v Celovcu kot na Dunaju, teh odločujočih dejavnikih deželne in zvezne avstrijske oblasti, na nastanek slovenske gimnazije marsikdo pristal zgolj v prepričanju, da bo živela komaj kaj več kot nekaj kratkih let, je 40 let uspešnega izobraževalnega in za Slovence vseskozi še pomembnejšega kulturnega poslanstva že vsega spoštovanja vredno obdobje.

Že na zunaj je torej zbornik velikosti 27 x 23 cm in z obsegom 255 strani, ki ga vsaj delno kroji nujna slovensko-nemška dvojezičnost, zares razkošna knjiga. Zahtevno uredniško delo sta na prvi pogled zelo uspešno opravila profesorja slavljske šole Jože Wakounig in Franc Krištof, ki je zbornik tudi oblikoval - tako zgledno in domiselno, da nam kar zasije v vsej mavrični barvitosti od prve zunanje do množice privlačnih notranjih podob. Po ustaljeni navadi jima je pripadla čast prve spremne besede, ki sta jo naslovila Na pot! in v njej razvoj gimnazije ponazarjata z rastjo krhkega dekliškega bitja do postavne lepote zrelih let. Šola je letos odprla vrata v svet že 35. rodu maturantov, s katerim se je njihovo skupno število že približalo številki 1300. Takoj nato se soočimo z dvostransko barvno sliko 44 članskega zdajšnjega profesorskega zbora, a brez njihovih imen. S tem smo že pri prvi pomanjkljivosti knjige, saj so slike pogosto premalo dokumentirane, ali pa - kot v tem primeru - sploh ne.

Kar lepa množica najpomembnejših avstrijskih politikov in drugih uglednih osebnosti je za Zbornik napisala svoje čestitke, najboljše želje in krajša razmišljanja o slovenski manjšini in njenem šolstvu. Omeniti je treba zveznega predsednika Thomasa Klestila in zveznega kanclerja Viktorja Klimo z dvema ministroma (W. Schüssel - vicekancler in za zunanje zadeve ter Elisabeth Gehrler - za šolstvo in kulturo), koroške deželne in celovške mestne politike, krškega škofa Egon Kapellarija (o pomenu gimnazije za slovensko prvobitnost, za sožije na Koroškem in za povezavo s Slovenijo) ter superintendenta evangeličanske cerkve Joachima Rathkeja (omenja, da je v njihovem muzeju protestantske cerkve na ogled tudi slovensko protestantsko pismenstvo). Politično verigo skleneta predsednika osrednjih slovenskih organizacij - Nanti Olip (Narodni svet koroških Slovencev) in Marjan Sturm (Zveza slovenskih organizacij), ob njih pa je še tista, ki jo sestavljajo predstavniki deželnih šolskih oblasti: Werner Glass, predsednik deželnega šolskega sveta (zlasti o pomenu srednjih šol za Slovence), njegov podpredsednik Herbert Würschl (počastitev prvega ravnatelja Joška Tischlerja in prejšnjega zveznega predsednika Kirchschrägerja); prispevka obeh sedanjih za slovensko šolstvo pristojnih deželnih nadzornikov pa moramo omeniti tudi z naslovom *Iskanje poti v novo tisočletje* vodje manjšinskošolskega oddelka in nadzornika za osnovno dvojezično šolstvo Tomaža Ogrisa (spominja se tudi svojega prvega šolskega dneva v prvem letu nove gimnazije in poudarja vzgojo za sosedsko in evropsko povezovanje) ter *Na poti uspeha* strokovnega nadzornika za srednje šole Teodorja Domeja (tudi o današnji neustreznosti pojma manjšinsko šolstvo).

In že smo pri naslednji pomanjkljivosti knjige: Tako prevodi nemških piscev v slovenščino kot slovenskih v nemščino so skrčeni na en sam krajši odstavek izvornika, prikrajšani za celovitost besedila pa so oboji - pisci in seveda tudi enojezični bralci, ki glede slovenščine na nemški strani nedvomno prevladujejo.

Zgodovinski datum 9. maj 1957, ko je takratno zvezno ministrstvo za pouk na Dunaju s podpisom pristojnega ministra Drimmla deželnemu šolskemu svetu v Celovcu izstavilo ustanovitveno listino za 'slovensko zvezno realno gimnazijo', je nedvomno dovolj pomemben, da si zasluži lastno stran, ki ji smotno sledi celostranska preslikava odločbe - brez prevoda v slovenščino. Vsekakor pa gre za pravo zgodovinsko poslastico.

Dr. Teodor Domej, nekoč sam dijak in kdaj pozneje tudi profesor te gimnazije, je svoji nekdanji šoli in tisti, ki jo zdaj kot predstavnik šolske oblasti delovno spremlja in ocenjuje kot šolski nadzornik, za Zbornik napisal znanstveni prispevek Predzgodovina Slovenske gimnazije na Koroškem (1945 - 1950). Na začetku je zanimivo brati, da sta v šolskem letu 1919/20 v Velikovcu že delovali slovenska gimnazija in učiteljsiše, za gimnazijo v Celovcu pa so se Slovenci s podporo Jugoslavije pričeli potegovati takoj po koncu II. svetovne vojne. V nadaljevanju dr. Domej priča, da je ves čas proti tej pobudi zagrizeno nastopala koroška deželna vlada. Imela jo je za neutemeljeno in celo smešno v prepričanju, da nikjer ne bo mogoče najti 30 otrok za vpis v slovensko srednjo šolo. Deželni oblastniki so se korenito zmotili in s svojim nerazumevanjem osmešili sami sebe - dijakov za vpis je bilo skoraj vsako leto 50 do 70 in v slavnostnem šolskem letu je 1. letnik osemrazredne gimnazije (v tej obliki deluje vsa leta svojega obstoja - torej s štirirazredno nižjo in štirirazredno višjo stopnjo) končalo 65, osmega pa blizu 40 dijakov.

Vsekakor je škoda, da T. Domej svoje zgodovine nastajanja celovške slovenske gimnazije ni razširil do njenega nastanka v letu 1957. Čeprav upamo, da jo bo nadaljeval najkasneje za njeno 50 - letnico, je s tem nastala precejšnja praznina, ki je toliko bolj opazna, ker je ne zapolni niti Domejevemu sledeči prispevek ravnatelja dr. Reginalda Vospernika, kot je razvidno že iz njegovega naslova Niz pomembnih dogodkov od 1957 do 1997. Gre za zelo kratek sestavek, a poln pomembnih dejstev in globokih miselnih podkrepitev, npr: "Čeprav pisana in tiskana slovenščina v tej deželi dveh narodov, odkar se je pojavila v pradavnini Brižinskih spomenikov, nikdar ni več zbledela, se oglašala zdaj prtajeno in zadržano pri Drabosnjaku, zdaj ponosno pri Prežihovem Vorancu, je prišla do gimnazijskih časti šele v drugi polovici 20. stoletja." Dr. Vospernik osvetljuje tudi delo dveh predhodnikov na mestu ravnatelja (dr. Joško Tischler je bil ravnatelj prvo desetletje, dr. Pavle Zablantnik drugo, sam pa je prevzel to nalogo leta 1978) in obeh predhodnikov dr. Domeja - šolskih nadzornikov dr. V. Inzka in dr. Antona Feiniga.

Po vmesnem Slikovnem eseju sledi razdelek ...po 10, 20, 30, 40 letih... s spomini nekdanjih maturantov. Iz niza trinajstih zapisov, od katerih vsak prinaša kakšen ohranitve vreden drobec, posebej navajam Ob 40 - letnici Zvezne gimnazije za Slovence Franca Kattniga, ravnatelja Mohorjeve založbe (vprašljivo je le, da celo Ravenčane šteje med 'Nekorošce'), župnika Jurija Bucha Slovenska gimnazija mi je dala potrebno samozavest (tudi zaradi tega, ker se z veseljem spominjam njegovega sijajnega vodstva za ravnatelje naše koroške enote zavoda za šolstvo po rožanski šentjakovski farni cerkvi leta 1995), Gimnazija je v nas okrepila zavest profesorice na celovski univerzi dr. Herte M. Lausegger (zavzema se za temeljitejšo jezikovno vzgojo), Z vso vnemo smo branili gimnazijo! mag. Štefana Schellandra (gre za 70. leta, polna napadov nemških prenapetežev, tako značilnih za avstrijsko demokracijo, ki očitno naj velja bolj za narodno večino, gre torej za takšne vsebinske poudarke, zaradi katerih še posebej pogrešam prevod za nemške bralce, ki so jim predvsem namenjeni; v tem prispevku sta upoštevani tudi preostali slovenski srednji šoli - najstarejša, šempetrska višja šola za gospodarske poklice - obstaja od leta 1908, in najmlajša, celovška dvojezična trgovska akademija - od leta 1990, ki si jih ne moremo zamišljati brez absolventov slovenske gimnazije) ter Ne za življenje, marveč za šolo se učimo dr. Marije Wakounig, profesorice zgodovine na dunajski univerzi, ki preobrnjeni latinski rek nekoliko šaljivo utemeljuje s svojo študijsko potjo.

Zbornik poseben razdelek namenja gimnazijinim umrlim profesorjem (če že, gotovo veliko preskromno, saj ne zvemo niti tega,

kaj in kdaj so poučevali) in maturantom ter upokojemcem, med katerimi je danes nedvomno najbolj znan književnik Janko Messner, ki je edini poučeval tudi na ravenski in s tem (do leta 1996, ko se jima je kot tretja pridružila slovenjegraška) na obeh koroških slovenskih gimnazijah.

Po novem fotografskem vložku Pisano življenje I, ki mu malo pozneje seveda sledi še Pisano življenje II bolj neposredno pričenjamo spoznavati gimnazijino sedanost. Uvaja jo poglavje Kje so cilji? s prispevki nekaterih šolskih predsednikov strokovnih oziroma predmetnih delovnih skupnosti (v Sloveniji jim pravimo šolski strokovni ali predmetni aktivni). Prispevki imajo tu razmeroma dolge naslove, ki precej povedo o njihovi vsebini. Uvaja jih mag. Jože Andolšek, predsednik delovne skupine za verouk (Verouk - ugodna priložnost za mladino, šolo, Cerkev in družbo: pisec ugotavlja, da je pouk tega predmeta v krizi, ker je razpet med stiskami mladih ter družbenimi izzivi in željami Cerkev po močnejšem posredovanju vere). Dr. Reginald Vospernik v zapisu Delovna skupnost slovenistov na koroških gimnazijah in slavistično-pedagoški seminarji na Slovenski gimnaziji prikazuje delo te skupnosti, ki združuje vse sloveniste na gimnazijah avstrijske Koroške. Že po tradiciji jo vodi ravnatelj Slovenske gimnazije; ta je doslej torej vedno bil slovenist. Na samem začetku se je skupnost morala posvečati zlasti zagotovitvi prepotrebni slovenskih učbenikov, zdaj pa je težišče njenega dela že lahko prešlo na strokovno izpopolnjevanje. V razdelku sodelujejo še prof. Hema Cesnovar (Delovna skupnost za tuje jezike), mag. Franc Krištof ("Če me vprašaš, kaj je umetnost, ti ne morem odgovoriti. Če me ne vprašaš, vem za odgovor"), dr. Niko Ottowitz (Delovna skupnost za prirodnoznanstvene predmete, pridružili so jim še informatiko), prof. Anton Malle (Delovna skupnost telovadcev s preglednico športnih dosežkov) ter mag. Roman Verdel (Pomen glasbene vzgoje in glasbene dejavnosti na ZG in ZRG za Slovence v Celovcu). - Opažamo, da kakšno strokovno področje žal manjka in najbrž nisem edini, ki najbolj pogrešam ravno zgodovino.

Športnim dosežkom se pridružuje razdelek Lestvica uspehov. Napisala ga je prof. Vera Wutti Incko in segla od prvih uspehov dijakov in dijakinj že v letu 1960 do najnovejših v lanskem letu. Zajema državna in mednarodna tekmovanja oziroma natečaje, kot so likovni natečaji in razstave in - pri nas manj znane - olimpiade ruskega jezika na Dunaju in v Moskvi ter spisovni in govorniški natečaji. Vse, ki so se v zgodovino svoje gimnazije vpisali s takšnimi uspehi, omenja povsem skladno z njihovimi zaslugami tudi imenoma, ne da bi ob tem ovrednotila tudi delež njihovih učiteljev.

Sašo Vrabič, Ekran, 1995-97, detajl postavitve

Med zelo pomembna poglavja vsekakor štejem Pobratenja - povezanost Slovenske gimnazije s podeželjem. Napisala ga je vrsta koroških kulturnih delavcev - predstavnikov znanih in manj znanih kulturnih društev, tako ali drugače še vedno sodelujočih z gimnazijo. Med njimi so tudi Stanko Wakounig (SPD Danica 1980/81), mag. Tatjana Feinig (Slovensko prosvetno društvo Kočna v Svečah in Slovenska gimnazija 1982/83), Jožko Hudl (Leto sodelovanja z Zvezno gimnazijo - SPD Edinost v Pliberku 1983/84), dr. Miha Vrbinč (Škocijanski kulturniki in Slovenska gimnazija - SPD Vinko Poljanec 1988/89), Tomaž Ogris (Življenjska vadnica - SPD Radiše 1991/92), Jože Pasterk (90 let SPD Srce Dobrla vas 1995/96). Kot vidimo, gre za posebno izvirno vrsto pobratenja, s katerim se gimnazija v posameznem šolskem letu poveže v tesnejšem sodelovanju s katerim od slovenskih kulturnih društev. S skupnimi kulturnimi prireditvami se med dijaki vzgaja društveni naraščaj in za vse sodelujoče rojevajo nove pobude, eno in drugo pa je za obstoj skoraj vedno tako ali drugače ogroženega slovenstva izrednega pomena.

Mag. Zalka Kuchling je prispevala zapis Naši dijaki in svet - utrinki mednarodnih stikov Slovenske gimnazije. Zlasti tvorne so povezave z Lužičani in drugimi slovanskimi narodi tudi že z daljšimi gostovanji dijakov in profesorjev, z nekaterimi drugimi manjšimi evropskimi narodi pa imajo občasne stike.

Prof. Štefan Pinter je napisal zelo poučen članek Projektni pouk ali še ena čarobna palica sodobne pedagogike. Teoretični utemeljitvi šolskega projektne dela, za katerega dobro vemo, da ga ni mogoče izvajati brez vzornega sodelovanja med dijaki in profesorji in zunanjimi sodelavci, sledi pregled enajstih šolskih projektov iz množice dosedanjih, uspešno opravljenih od leta 1987, ko je bila obdelana 30 - letnica gimnazije, do 1997, ko so raziskali zgodovino izseljevanja Ziljanov v Ameriko.

S pedagoškim razmišljanjem Vzgoja - včeraj, danes, jutri v Zborniku gostuje dr. Vladimir Wakounig, profesor celovške univerze, v vsebinski sklop Odmevi pa sta urednika vključila izbor devetih z gimnazijo povezanih preslikav člankov iz koroškega slovenskega in nemškega časopisja od leta 1983 do današnjega obdobja. Prispevek dr. Marije Spieler Gutenbergovi in Trubarjevi vnuki - Naša šolska glasila prinaša pregled tovrstne dijaške ustvarjalnosti od prvega Dijaški Glas v obdobju od 1963 do 1979 do tistega v šolskem letu 1994/95 z naslovom Boropres. Profesorica ob dejstvu, da v slavnostnem letu gimnazija nima dijaškega glasila, vseeno upa, da tovrstna dijaška vnema še ni do kraja zamrla.

Pregleden in dovolj poveden je prispevek ljubljanskega univerzitetnega profesorja dr. Vladimira Klemenčiča Petintrideset let maturitetnih potovanj po Sloveniji oziroma nekdanji Jugoslaviji. Dve strani je sourednik F. Krištof namenil danes že znamenitemu koroškemu slikarju, velikemu prijatelju slovenske gimnazije, Valentinu Omanu v zapisu z naslovom, ki je hkrati slikarjev rek: "Umetnost moramo razumeti s srcem, ne z razumom." Sledi sklop treh prispevkov, tako ali drugače povezanih z organizirano gimnazijo: Odbor šolske skupnosti - "Socialno partnerstvo" na Slovenski gimnaziji ravnatelja R. Vospernika, Združenje staršev na ZG/ZRG za Slovence predsednika tega združenja dr. Ivana Ramšaka ter VOLBANKOV FOND Združenja staršev na Slovenski gimnaziji Andreja Sturma o zdravniku dr. Jožetu Volbanku iz Šentlipša človeku, ki je po plebiscitu moral zapustiti koroško domovino, del svojega premoženja pa je zapustil združenju staršev za pomoč dijaku. Vsak vsaj malo zgodovinsko navdahnjen bralec se bo razveselil nadaljnjih devetih preslikanih listin (sicer vseh nemških in spet neprevedenih) o nastajanju gimnazije v letu 1957 v vsebinskem sklopu Z arhivskih polic.

V štiridesetih letih svojega delovanja je Slovenska gimnazija pomembno vplivala na socialno preobrazbo koroških Slovencev je več kot dovolj ustrezen naslov izredno dragocenega raziskovalnega prispevka mag. Jerneja Zupančiča z Geografskega instituta v Ljubljani.

Vsem nadaljnjim raziskavam bo v izjemno korist po letih

pregledno urejena Izbrana bibliografija ZG in ZRG za Slovence v Celovcu na 18 straneh, za katero gre avtorjem Meti Domej ter Avguštinu in Mariji Malle vse priznanje. Sklepni del Zbornika prinaša za takšne jubileje zelo smotrne preglednice Profesorji in profesorice na Slovenski gimnaziji z bolj ko ne skupimi podatki, ki pa za vseh 120 vendarle vključujejo njihova delovna področja, Maturanti in maturantke 1963 - 1996 po razredih in z navedbo razrednika ter odličnjakov (naj priznam, da jih niti sam ob pisanju tega prispevka nisem imel časa prešteti in sem se rajši zadovoljil z na začetku omenjeno oceno) ter Dijaki, ki so se vpisali v Slovensko gimnazijo. Seveda niti teh nisem štel, poudarim pa naj, da sem na takšno preglednico naletel prvič, čeprav sem imel priložnost videti že veliko podobnih zbornikov. Zelo izvirno torej, izvirnost pa še stopnjuje abecedni razpored dijakov; ta je od nepodpisanih sestavljavcev - na 20 straneh so opravili ogromna dela - ob rojstnem datumu in kraju še dodatno terjal vstopno leto in razred vpisa.

Za konec: Ob tej priložnosti sem si vsaj malo ponovno ogledal JUBILEJNI ZBORNIK 25 LET ZVEZNE GIMNAZIJE ZA SLOVENCE V CELOVCU iz leta 1982. Pri nastajanju tukaj obravnavanega Zbornika so se sotrudniki v precejšnji meri zgledovali po tem predhodniku, kar novemu Zborniku ni v škodo, prej to vzbuja občutek tradicije, lepo dopolnjene z novimi imeni in možnostmi. In že takrat me je ob prelistavanju prevečala nekakšna narodno romantična želja: Naj koroški Slovenci vsaj svoje ohranjene slovenske priimke, v katerih je izredno veliko jezikovno narodno bogastvo, spet - kot samoumevno, iz materinega jezika izhajajočo pravico - pričnejo pisati s slovenskim pravopisom. Oba zbornika dokazujeta, da je to nekaterim tako takrat kot tokrat vendarle že uspelo.

Franček Lasbaher

Alojz Jerčič, *Moja dežela*, 1997

DVE NOVI KNJIGI MARJANA PUNGARTNIKA

Literarni opus Marjana Pungartnika se je letos pomnožil za dva naslova: v juniju je izšla pesniška zbirka *Oglej*, v septembru pa knjiga dvanajstih kratkih šaljivo uglašanih zgodb *Petre s tepke*.

Pungartnik je bil doslej znan predvsem kot pesnik (*Žalostinka za galjotom*, Založba Obzorja Maribor, 1973, *Pesmi*, Literarni klub Slovenj Gradec, 1977, *Večni krsnepar*, Založba Obzorja Maribor, 1978, *Svetjelačen*, Založba Obzorja Maribor, 1985, krajši dvojezični izbor *Pesmi Lieder*, v prevodu Mirka Križmana v nemščino, Maribor, Locutio, 1994). Knjiga *Oglej* je kot šesta izšla v samozaložbi »v 30 oštevilčenih izvodih ob prvi javni izvedbi skladbe *Oglej* Marjana Šijanca (26. junij 1997)«, kakor beremo v kolofonu, in sicer v okviru Evropskega meseca kulture v Ljubljani. Opremil jo je avtor sam in za naslovnico uporabil fotografijo Gerija Pozzara. Uvrščena je v zbirko *Oglej* kot njen prvi zvezek.

Pesmi (enaindvajset po številu) si sledijo brez delitve v cikle, vendar je pri branju mogoče zaznati nekaj zaokroženih enot. Tri pesmi so privzete iz zbirke *Svetjelačen: Žalostinka za lokomotivo na pomladni postaji*, M.C. Escher: *Relativnost ter Dvorana gladi in žeje*. Uvrščene so na začetku, za uvodnim besedilom, ter nakazujejo osnovno občutje zbirke. Druga med njimi pomeni pesnikovo podoživljanje slikarjeve vizije relativnosti. Sklepni verzi odpirajo pogled v notranjost človeka, »ki sedi na robu svojega sveta / groza ga je padca vase / tudi on je samo rob / nekega drugega znanega sveta.« Iz tega občutja izpostavljenosti in groze se lirski subjekt zateka v spomine in si pred duhovnimi očmi obuja slike posameznih trenutkov, v katerih je posebej intenzivno doživel podobo matere (v prvi pesmi) oziroma očeta (v tretji pesmi). V spominu niso ohranjene samo vizualne zaznave, kakor jih lahko podoživljajo eidetiki, podobe so napolnjene tudi z glasovi, ritmi, vonji.

V Pungartnikovih pesmih pa ne beremo le beleženja vtisov, večkrat se oglašajo refleksija. Tako je v pesmi *Človek za človekom* gre izpostavljena mnogostranost človekove notranje podobe. Iz nje izhaja na videz neuskkljena dvojnost v notranjosti prvoosebnega izpovedovalca, njegova navezanost na mater in s tem na dom, na drugi strani pa njegovo odhajanje iz zavetja doma v svet (*Svet je velik*), trganje iz negibnosti (*Negibnost*), lovljenje hipnih zaznav iz realnega sveta in nestvarnih podob »iz sanjskih stvari« (*Križarjenje na Jadranju* - tudi ta pesem je zrastle iz likovne pobude). V vseh teh pesmih je ob različnih motivih zmeraj znova prisoten avtorjev osnovni odnos do sveta, ki bi ga bilo mogoče označiti kot odprtost temu svetu, hlastanje po vedno novih in novih vtisih, doživetjih in spoznanjih, pa hkrati vedno vnovično vračanje v prvotno izhodišče, v zavetje doma, ki pomaga premagovati občutek odtrganosti od tal, lebdenje v zraku.

Nekaj naslednjih pesmi je z motivom povsem prizemljenih, a hkrati simbolno privzdignjenih. Pesem *Koroška* v na videz čisto realističnem slogu opisuje opitega kmeta, ki se z vozom skozi dež vrača iz mlina v hribe, pa se mu iz vreče »moka tenko usipa«. Verzi se nato prevesijo v simbolično podobo razpadajočega sveta, ki mu dež spira rano. Sledijo tri nenaslovljene pesmi, označene s po tremi zvezdicami. Tudi te govorijo o vračanju domov, vendar »pred zaklenjena vrata«, ko se tem bolj živo budijo spomini in hkrati oživlja zavest o pretrgani zvezi med materjo in otrokom, kakor jo ponazarja podoba lame ob mrtvem mladiču visoko v Andih.

Pesem *Hvalnica svobodi* po občutju povzema vsa prejšnja besedila, a z naslovom, ki nasprotuje sporočilu o negibnosti, lebdenju, hladnosti, okamenosti, govori o silni želji, ki bi rada

pretrgala to navezanost na nekdanji, prvotni svet. Čeprav je ta svet »v ruševinah« in je hiša že zdavnaj mrtva, pa je spomin nanjo edini, ki lahko obudi občutek pomirjenosti (Akacije). Želja po sanjskem miru pa se kdaj prebudi tudi v drugem okolju; pesem Popoldne v Pragi prinaša trenutek uglasenosti pesnika z negibnostjo okrog njega in hkrati z drobnimi vzgibi, ko »le kresnice iz vina zletavajo, kasne jesenske kresnice.« Ta sklop se zaokroža s pesmijo Cveti asparagus. Spet je oživiljen spomin na neko davno odhajanje neveste od hiše, zdaj pa je v pesnikovi zavesti opuščeni dom in spomin na otroka, ki »iz vsega v hiši strmi«. Občutja v teh pesmih napoveduje že prva pesem v zbirki, kakor nekakšen uvodni akord, Modrobela poslikava na porcelanu. Začenja se: Deček in jaz. Stojiva na robu sveta.« Nasproti si stojita nedolžna dežela, pokrajina v sebi in okrog sebe ter gluhi, hladi, prostran svet, ki zaliva nekdanjo nedotaknjenost.

Sklopne štiri pesmi se na videz oddaljujejo od prejšnjih, saj jih povezuje skupna zemljepisna označitev, ki ni več neposredno povezana z avtorjevim ožjim okoljem: Oglej, Nagrobni napis v Ogleju, Malik v oglejski cerkvi, Oglej, čas, pozabljenje. Pesnik Pungartnik je v svoj motivni svet sprejel Oglej že zgodaj. Že v drugi zbirki Pesmi (1977) je izšlo besedilo Aquileia (Srečni Oglej), ki ga naslednje leto sprejel v zbirko Večni krsnepar. Sporočilo v tej pesmi se od posameznikovega doživljanja razširja v občestveno občutje poraženih, ponazorjeno z vreščanjem, s katerim so poraženci odhajali v nebesa. V pesmih o Ogleju v zbirki Oglej pa prevladujejo občutja minljivosti, brezmiselnosti in brezvoljne utrujenosti, motivi grobov, opuščeni besed, obnemelosti, kar vse napolnjuje te verze z razbolelo umaknjenostjo vase, ki se odreka vsakemu poskusu boja. Tako se cikl o Ogleju, ki je tudi dal naslov zbirki, izteka v resignacijo. Samotni popotnik v Ogleju vidi in sliši, kako: »v zvoniku golob kembelj obletava, / da zvon od prhutanja kril zaječi«. Tu ni več vreščanja, ki nosi v sebi neizrabljene moči poražencev, tu je samo še boleč umik.

Zbirka Oglej pa kaže novo razvojno stopnjo tudi na poetološki ravni. Najopaznejša je sprememba v stavčni konstrukciji. Ta postaja razvidnejša, čedalje bolj približana običajnemu jezikovnemu izražanju, brez prej tako pogostih krčitev in izpuščanj. Stvarno podano sporočilo pa vedno ohranja simbolne sopomene.

Zbirka dvanajstih folklorno obarvanih pripovedi Petre s tepke se ob prvem branju kaže kot besedilo, ki je brez povezave s Pungartnikovo poezijo in je nekako osamljeno v njegovem opusu. Res je to njegov prozni prvenec, a z nekaterimi pravljimi in bajeslovnimi mitivi samo nadaljuje pisanje, ki ga je Pungartnik zastavil v devetdesetih letih z lutkovnimi igrami (doslej so bile uprizorjene štiri, dve od nji sta bili tudi natisnjeni). Knjiga Petre s tepke je izšla v založbi Grafiti studio, d.o.o., Maribor, v zbirki Gostosevci. Vsako zgodbo uvaja likovna priloga Antona Repnika; Datirane so z letnico 1995. Iz tega časa je tudi besedilo. Repnikova likovna privlačna in za slikarja značilna upodobitev naslovne osebe, pa tudi drugih nastopajočih, ljudi in živali, kaže svet, ki je v sebi zaokrožen, na zunaj malo robot in za koga morebiti omejen, vendar navznoter občutljiv in poln odtenkov. Tako likovna govorica zgovorno podpira sporočilo besedila, zasnovanega na podoben način, in se z njim povezuje v skladno celoto.

Besedilo najprej učinkuje s svojimi folklornimi sestavinami. V njem srečamo vrsto znanih motivov, ki so oblikovani večinoma s humornimi poudarki. Petre se pokaže kot oseba, ki se od drugih razločuje v marsičem. Že rodil se ni kakor drugi otroci iz matere, temveč je k starima Plajenkoma, ki sta si zaželela še postržka, božjega otroka, zlezal kar s tepke, kamor ga je posadil njegov patron, spremenjen v belega goloba. Petre torej živi življenje božjega otroka, življenje, ki bi bilo za običajno vrednotenje v marsičem boleče omejeno, zanj - in za njegove najbližnje - pa je blagoslovljeno, blaženo. Njegov svet je tako sklenjen, da se more nadaljevati v novem rodu in na koncu umre brez otrok čisto spokojno. Kljub taki zaokroženosti pa se v življenju ne more izogniti skušnjavam sveta okrog sebe. Mika ga vse, kar je neznano, še zlasti, če je prepovedano. Tako na primer puška, kjer sreča hudiča in z njim zamenja dušo, pa

je za hudiča Petrejeva dosti preblaga in mu jo vrne. Ko odkrije velikanski zaklad, ki ga straži pošast, dragocenosti občuduje, a se jih ne polakomni. Človeški pohlep in goljufivost spozna, ko ga na sejmu, kamor si je šel kupiti pameti za cekine, ki mu jih je dala rešena vila, v igri s kartami prevara tolovaj Krevelj. Vendar Petreja to ne potare in tudi njegove matere ne. Drugačen je lik Treze, Petrejeve žene, podan s poudarjeno karikiranimi potezami. Ob njej spozna na sejmu Petre novo, negativno čustvo, ljubosumnost. Tako je tudi drugi Petrejev stik s svetom zunaj domačije zanj boleč, vendar brez usodnih posledic. Podobno je, ko gre na štelngo, k vojakom, kjer ga ne potrdijo, vendar ohrani svojo samozavest. Okvir realno možnega, ki v posameznih pripovedih prevladuje, se stika s svetom čarnega, bajnega zlasti v epizodi, ko Petre po zapletih reši zakleto kraljično, ne da bi pričakoval ali dobil za to plačilo. Z uporabo besedne in situacijske komike je opisovanje tega etično vzvišenega dejanja obvarovano sleherne privzdigljenosti. Petre ostaja svojemu svetu in samemu sebi zvest, tudi ko se sreča s cesarjem, preoblečenim v vandrovca. Tu dobiva motiv preoblečenja in skrivanja identitete svojo različico: preoblečeni imenitnik spozna namreč človeka, ki priznava le neposredne medsebojne odnose in jih ohranja tudi po razkritju brez klečeplazenja.

Ključna zgodba pa je predpredzadnja, Petre z drugega sveta. Pri oranju se skozi nastalo luknjo Petre sreča z drugim svetom in s svojim dvojnikom na njem. Vse, kar opredeljuje Petreja, se v novo odkritem kraju ponovi v nespremenjeni obliki. Petre se zave nekaterih pomanjkljivosti, sredi katerih je dotlej živel, pa so mu bile prikrite, vendar se odloči za svoj stari svet, v katerega se vrne. Tako ta epizoda simbolno nakazuje človekovo razklanost, o kateri govori marsikateri Pungartnikov verz v njegovih pesmih. Istočasno pa prinaša obrazec za razrešitev: spoznanje, da sta oba na videz nasprotna pola enaka, da gre za odzrcaljeno enost, ki je podvojena le v človekovi notranjosti.

Petrejev svet občutimo kot arhaičen svet. Arhaiziran je deloma tudi jezik (onikanje matere), ki vsebuje posamezne dialektizme. Lokalno barvo ob opisu posameznih geografskih značilnosti osvežujejo ledinska imena: gornja njiva, puša, pod planino. Iz njih je mogoče slutiti usedline iz avtorjevega otroštva, ki ga je preživljal na kmečki domačiji na Legnu nad Slovenj Gradcem. Vendar Petre s tepke ni avtobiografsko zasnovan, temveč je besedilo, ki raste v mnogopovedni simbol samoumevne vraščeniosti v svet, iz česar literarni junak črpa moči za življenje, skladno s seboj in z ljudmi okrog sebe.

Alenka Glazer

Aelina Surya Sumorina, Dolga kriza, 1992

Goran Rakić, *Idoli*, 1991

OB 50-LETNICI PIHALNEGA ORKESTRA SLOVENJ GRADEC

Tak je naslov zbornika, ki ga je orkester izdal ob jubileju.

V resnici je publikacija veliko več kot le pregled preteklega in sedanjega orkestrovega dela. Je pregled celotnega glasbenega življenja v Slovenj Gradcu in Mislinjski dolini v zadnjih sto letih. Je rezultat »iskanja korenin naše glasbene preteklosti«, kot je v zaključku zapisal Jože Potočnik, glavni in odgovorni urednik in hkrati avtor nosilnih prispevkov v zborniku. Zato so v njem prvič objavljeni nekateri neznani in manj znani zapisi in fotografije z glasbenega področja.

Povzeto po uvodu so na hitro dejstva o bogatem glasbenem življenju v Slovenj Gradcu in Mislinjski dolini v zadnjih sto letih naslednja: »V 19. stol. je Wolfova družina imela pomembno vlogo pri širjenju vokalne ter instrumentalne glasbe. Pred 1. svetovno vojno so nastale v nekaterih krajih vaške godbe in tamburaški zbori. Slovenj Gradec je imel salonski orkester že leta 1919. Med obema svetovnima vojnoma je krajši čas obstajal jazz ansambel, mestna godba Slovenj Gradec je bila ustanovljena l. 1934, aktivne so bile vaške godbe v Šentilju, Trobljah, na Vrham in v Starem trgu. Z okupatorjevim prihodom so orkestri in godbe utihnili. Po osvoboditvi je tradicijo mestne godbe nadaljeval sedanji pihalni orkester, ki deluje in nas navdušuje že 50 let. V zadnjih desetletjih so v tem prostoru, med Pohorjem in Uršljo goro, delovali in še delujejo različni drugi orkestri in ansambli.«

O vseh teh glasbenih formacijah je nato podrobnejša beseda, bogato opremljena s fotografijami, v nadaljevanju zbornika. Najtemeljiteje sta predstavljena salonski orkester (1919 - 1971) in mestna godba (1934), katere dedič je sedanji pihalni orkester. Izšel je iz sindikalne godbe Tovarne meril Slovenj Gradec (1947), od leta 1960 do 1978 pa je nastopal kot Delavska godba Slovenj Gradec.

Slavlencu je v almanahu seveda namenjenega največ prostora. Ob jubileju mu spregovorijo Janez Komljanec, Helena Horvat, Rudi Verovnik, Tone Berdnik in Peter Valtl, njegovo zgodovino in sedanjost pa predstavi urednik. Dodan je sklop utrinkov z raznih prireditve, na katerih je orkester nastopal, in poimenski seznam zdajšnjih članov; navedeni so vsi dozdejšnji dirigenti in predsedniki, člani sedanjega upravnega in nadzornega odbora ter priznanja in nagrade orkestru in posameznikom.

Lepše kot s tako bogatim zbornikom Slovenj Gradec ne bi mogel skleniti praznovanja orkestrave 50-letnice. Kot je potrebne nimalo truda za to, da orkestri živijo, kar je v almanahu večkrat poudarjeno, je bilo potrebne tudi nimalo temeljitega dela za ta zbornik.

Helena Merkač

NIKOMUR V ZGODOVINI NI BILO TREBA OBŽALOVATI ŠIRINE IN PRIZNAVANJA DEJSTEV

To so besede Vinka Ošlaka, zapisane Slovenj Gradcu, ki je ob 110-letnici rojstva Ernsta Golla izdal dvojezični izbor njegove poezije. In Ošlakove besede so tudi: »Ta čas je popolnoma drugačen, kakor je bil čas Ernsta Golla. Zato njegova poezija nikoli ni bila tako dragocena in vredna pozornosti kakor prav danes.« Čeprav si je »nekaj širše mislečih in pogumnejših slovenjgraških razumnikov že v šestdesetih letih prizadevalo rešiti ime pomembnega slovenjgraškega pesnika pozabe in prezira«, pa sta bili dejstva, da je Goll pesnil v nemščini in da so si ga prisvajali nacionalsocialisti, premočni, in izdaje njegovih pesmi v slovenščini vse do danes ni bilo. Toda Slovenj Gradec je svoj dolg poravnal, izhajajoč iz spoznanja, da »je Goll po svojem jeziku sicer nemški, po literarnozgodovinskem kontekstu avstrijski, po okolju, iz katerega je izhajal, tudi nekoliko slovenski pesnik, predvsem pa je pesnik obče človečnosti, kakor so to pravi pesniki iz vseh ljudstev in jezikov«, če še govorim z Ošlakovimi besedami. Zaslužnih za to izdajo so predvsem: Vinko Ošlak, ki je opravil izbor in prevod dela ter napisal spremno besedo, založba Cerdonis (Studio S; za založbo Uroš Slemenik) ter urednik Andrej Makuc. Knjižica nosi naslov *V trpki deželi človeka* in je, kot že rečeno, izbor Gollove poezije, in sicer iz zbirke z istim naslovom; ta je izšla v letu njegove smrti (1912 v Gradcu; kot študent nemščine in francoščine skoči z okna drugega nadstropja univerze) in doživela osem ponatisov, zadnjega leta 1982. 38 pesmi v tej novi Gollovi knjižici je prevedel Vinko Ošlak, v dodatku pa so še tri; ena v prevodu Bruna Hartmana (objavil jo je leta 1990 v Večeru), dve pa v prevodu Kristine Jelnicar in Mateje Lesjak, ki sta kot dijakinji 1. mariborske gimnazije »leta 1992 izdelali odlično šolsko raziskovalno nalogo o Ernstu Gollu, v kateri sta objavili tudi nekaj presenetljivo dobrih prevodov iz njegove poezije« (po V. Ošlaku). Izbor poezije seveda pritrjuje literarnoteoretičnim opredelitvam tega pesnika. Težko ga je uvrstiti v katero koli literarno šolo ali obdobje, kajti bistvo njegove lirike je, kot je ugotovila Anna Elisabeth Wrienz, ki v knjižici predstavlja osebnost Ernsta Golla, »čustveno-subjektivni izraz neposrednosti, počutja in občutja, izražen z odsotnostjo razdalje med subjektom in objektom, vsebino in obliko, pesnikom in bralcem. ...Očitno imamo opraviti z vplivi romantike in viteških ljubezenskih pesmi. Možno so tudi asociacije z ekspresionizmom.«

Kar zadeva teme v pesmih Ernsta Golla je predvsem čutiti vpliv subjektivne čustvene senzibilnosti. ...Za njegovo liriko so značilne žive podobe, zanimive besedne in verzne kombinacije, preproste oblike in izredna muzikalnost. Optimistični in življenjsko pritrjujoči toni v njegovih pesmih so vedno znova prelomljeni z globoko potrlostjo in brezupnostjo. (Mimogrede: oranžno-siva zunanja podoba zbirke, za katero se je odločil oblikovalec Blaž Prapotnik, je človeku, namreč Gollu, ki je zapisal: »Življenje me ni ljubilo. Do zadnjega sem čakal, a dobrega angela ni bilo«, pisana na kožo.)

Najmanj trpko obdobje je bilo Gollovo otroštvo v Slovenj Gradcu do odhoda na realno v Maribor in nato na študij v Gradec. Tam se je rodil v nemški meščanski družini hotelirju in poštnemu upravniku. O tem času kot študent piše svoji prijateljici, »poetovemu duhovnemu pribežališču« Else Hoffman: »Moje staro domače gnezdo! Strahotno ga imam rad in bi se še vedno rad valjal v njegovem mehkem perju.« Slovenj Gradec dokazuje, da je velik dolg plačan, tudi z odkritjem spominske plošče na pesnikovi rojstni hiši, hotelu Kompas in da je, po Ošlaku, »iz administrativno deklariranega mesta postal tudi mesto po duhu.«

Helena Merkač

SPONZOR 29. ŠTEVILKE ODSEVANJ

CMP, d.o.o.

SLOVENJ GRADEC

Na jugovzhodnem delu Slovenj Gradca, v prostoru med slovenjgraško obvoznico, levim bregom reke Mislinje in Celjsko cesto, je v zadnjih desetletjih nastala industrijsko-obrtna cona. V nekdanjih treh Kogradovih delavnicah, sedaj nanovo preurejenih in urejenih, ima sedež družinsko podjetje CMP holding (Consulting, Marketing, Production, d.o.o.), ki razvija različne programe v skladu z enotno poslovno politiko. Krovno podjetje vodita Jože Grah in sin Robert Grah. V okviru holdinga deluje pet podjetij: Penatex, d.o.o., Kabeltehnika, Berovka, d.o.o., Agent-trade, d.o.o., in Ivarčko, d.o.o.

Podjetje Penatex je nastalo v sodelovanju z nemško firmo Peter Butz iz Lagenfelda (blizu Solingena). Nemško podjetje proizvaja izdelke iz poliuretana za avtomobilsko in pohištveno industrijo. Sodelovanje je bilo med obema partnerjema že prej, in to v času, ko je Jože Grah vodil NTU. V Penatexu ima polovične delež CMP, drugo polovico pa nemški partner.

Tovarna Penatex je začela s proizvodnjo v začetku leta 1995: izdeluje zglavnike in komolčnike za znane evropske avtomobilске tovarne - Mercedes, VW, Opel in Audi - ter sedeže za Renault in vstavne dele za BMW. V začetku so zaposlili 60, od tega 20 nekdanjih Kogradovih delavcev, sedaj pa jih je zaposlenih 120. Že med pripravami na ustanovitev tovarne je bilo treba premagati močno negativno mnenje, ki se je pojavljalo tudi v dnevnem tisku, namreč, da Slovenj Gradec dobiva še eno okolju škodljivo proizvodnjo. Številne kontrole in testiranja so to mnenje ovrgla. »Vsi, ki so prišli v tovarno, so pričakovali, da bodo prišli v podrtijo, vsi, ki so bili pri nas, pa so bili presenečeni nad urejenostjo. Obiskali so nas različni inšpektorji, tudi delovni, in vsi so odšli drugačnega mnenja. Imamo dokumente, ki dokazujejo, da je poliuretanska proizvodnja pri nas v skladu z veljavnimi predpisi. Od ministrstva za zdravstvo smo dobili dovoljenje za prevoz in uporabo vseh komponent,« je v pogovoru z novinarjem Dela pojasnil direktor Jože Grah (Delo, 21.2.1995). Zanimiv je tudi podatek, da odpadne materiale vračajo nemškemu dobavitelju v nadaljnjo predelavo.

Kabeltehnika je podjetje, ki je v celoti last CMP holdinga. Izdeluje kabske snope in elektronske sklope za avtomobilsko industrijo, belo tehniko in strojogradnjo oz. transportno tehniko. Za podjetji Volvo in Opel so razvili elektroniko s pomočjo slovenskih strokovnjakov oz. inštitutov. Ocenjujejo, da je ta del proizvodnje najperspektivnejši. »Kot zanimivost naj dodam, da nam tuji partnerji v ceni izdelka priznavajo tudi naš razvoj,« dokumentira ugotovitve Robert Grah, direktor Kabeltehnike.

V obeh tovarnah dela okoli 180 delavcev, 15% jih ima visokošolsko izobrazbo. Na delo prihajajo iz vseh treh dolin - Mislinjske, Mežiške in Dravske doline.

Čeprav sta obe podjetji na začetku svojega razvoja, sta se dokazali v evropski avtomobilski industriji: letos je obema podelila slovenska podružnica TUV Bayern certifikat kakovosti ISO 9002.

»Penatex je uspešno preстал preizkus po zahtevnih avtomobilskih standardih VDA 6,1; tega je v Slovenj Gradcu opravila družba Mercedes,« je novinarju Dela predstavil testne dosežke Jože Grah (Delo, 13.8.1997).

V okviru holdinga CMP dela podjetje Beroha, d.o.o., natančneje, mešano podjetje, ki z nemško firmo Benteler AG iz Padeborna prodaja in predeluje črne cevi najrazličnejših profilov. Prodaja jih na slovenskem in nekdanjem jugoslovanskem tržišču.

Agent-trade, d.o.o., je mešano trgovsko podjetje dveh slovenskih partnerjev. Prodaja medicinsko opremo oz. pripomočke na debelo in drobno. Zastopa številne velike evropske proizvajalce medicinske in ortopedске opreme.

Podjetje Ivarčko, d.o.o., je tudi mešano podjetje dveh slovenskih partnerjev. Temeljna dejavnost je razvijanje turizma na območju Ivarčkega jezera in Ošvena pod Uršljo goro.

V treh letih je CMP holding s svojimi družbami pognal močne korenine, zaposlil okrog 180 delavcev in se uveljavil kot kvaliteten proizvajalec na zahtevnem domačem in tujem tržišču. Poudariti kaže, da s strokovno zastavljenimi načrti odpirajo nove razvojne in proizvodne perspektive in se tako hitro prilagajajo zahtevam evropskega avtomobilskega trga.

Še posebej pa velja omeniti velike izkušnje, ki si jih je prav na tem področju pridobil ing. Jože Grah, in to v času, ko je bil več kot 20 let na čelu TUS NTU Slovenj Gradec, potem NAUE-NTU, d.o.o., in nazadnje mešane slovensko-ameriške družbe Johnson Controls-NTU, d.o.o.; te izkušnje uspešno vgrajuje kot samostojni podjetnik v nadaljnji razvoj in sodelovanje z evropsko avtomobilsko industrijo. Zato ni nenavadno, da je (1993) dobil nagrado Gospodarske zbornice Slovenije za velike tovrstne gospodarske dosežke.

Podjetja, ki jim je načeloval Jože Grah, so z razumevanjem in naklonjenostjo spremljala razvoj družbenih dejavnosti v občini in jih tudi gmotno podpirala, kar posebej velja tako za kulturne, športne, zdravstvene, šolske in druge dejavnosti. Tudi kot samostojni podjetnik priznava, da je vsestranski razvoj našega prostora oz. okolja v medsebojni povezanosti, soodvisnosti in sožitju, kar se more in mora odražati v skupnem materialnem in družbenem bogastvu in kvaliteti življenja vseh in vsakogar.

Jože Potočnik

ODSEVANJA - časopis za leposlovje in kulturna vprašanja

Izdajatelj: Zveza kulturnih društev, Založba CERDONIS in Literarni klub Slovenj Gradec.

Založila: Založba CERDONIS - STUDIO S, d.o.o., Slovenj Gradec, Francetova 6, telefon: (0602) 45 227, fax: 45 228.

Uredniški odbor: Andrej Makuc (poezija, dramatika), Tone Turičnik (proza, esejistika), Blaž Prapótnik (gl. in grafični urednik), Andreja Goligranc-Fišer in Alenka Horvat.

Naslov uredništva: Založba CERDONIS, Francetova 6, 2380 Slovenj Gradec. Telefon: (0602) 45-227, fax: 45 228. E-mail: info@studio-s.si, <http://WWW.studio-s.si/odsevanja/>

Oblikovanje, prelom in grafična priprava: STUDIO S, d.o.o., Slovenj Gradec.

Naklada: 400 izvodov. Cena: 500 SIT. Tisk: Tiskarna Grešovnik, december 1997.

Po mnenju Ministrstva za kulturo Republike Slovenije sodijo ODSEVANJA med proizvode, za katere se plačuje prometni davek po stopnji 5%.

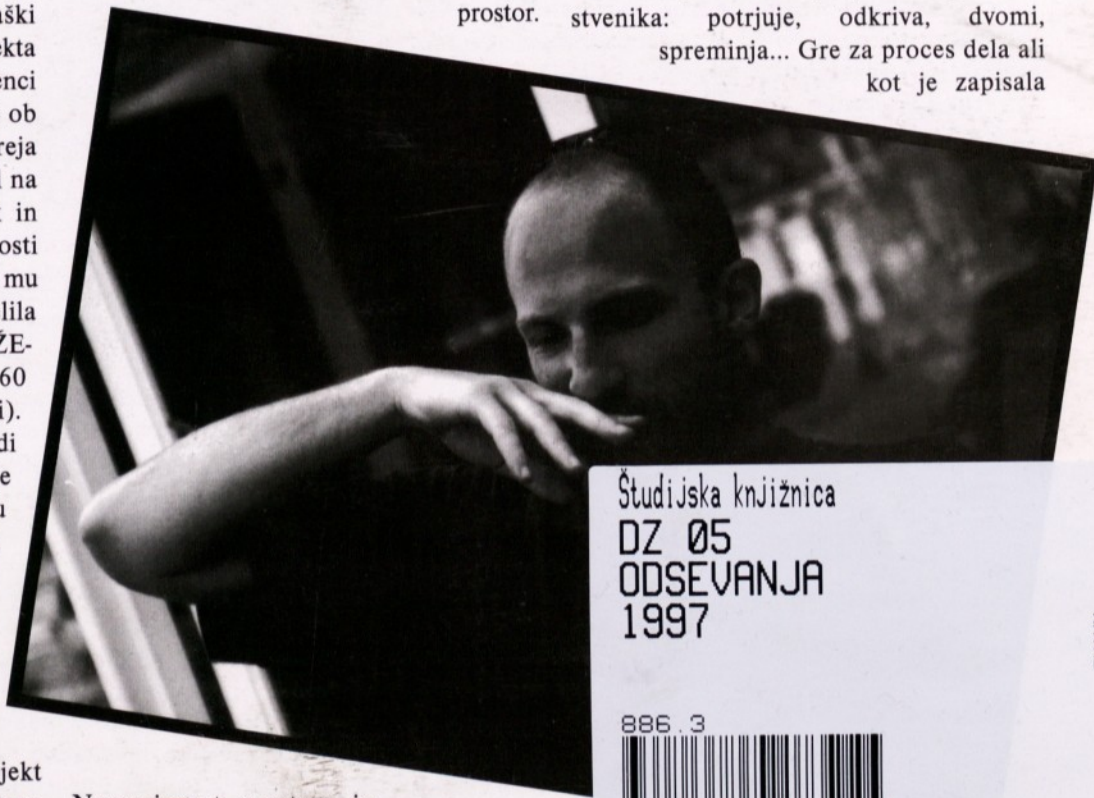
PETER HERGOLD

Peter Hergold, rojen leta 1966 v Slovenj Gradcu, je končal študij slikarstva na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, pri profesorju Gustavu Gnamušu. Leta 1989 je prejel Študentsko Prešernovo nagrado.

Že nekaj let poučuje na slovenjgraški srednji šoli. Njegova je bila zamisel projekta Ptiči pridejo po semena, ki smo ga z učenci in dijaki izvedli v slovenjgraški galeriji ob postavitvi kiparske razstave del Andreja Grošlja. Še posebej pa je nase opozoril na mednarodni likovni razstavi Umetnik in urbano okolje (Galerija likovnih umetnosti Slovenj Gradec, junij - oktober 1997), ko mu je mednarodna strokovna žirija podelila drugo nagrado za projekt PERICAREŽE-RACIREP (prostorska instalacija: 1260 skrilavcev, steklena volna, napis na steni). V okviru iste razstave je sooblikoval tudi projekt na prostem - Površina, trg, ki ga je na Glavnem trgu v Slovenj Gradcu izvedla skupina BHK (J. Bricman, P. Hergold, J. Kožar).

V Galeriji likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu je Hergold prvič razstavljal leta 1991 na razstavi Koroški likovni bienale. Leta 1995 je s skupino mladih kolegov, likovno "oživil" zapuščeni hlev Šrotnek (projekt MAMMA) in isto leto ga je na razstavo Prima vista v Umetnostno galerijo v Mariboru povabila kustodinja Aleksandra Kostić; izvedel je konceptualni projekt PREVLEKA. Razstava je pomenila prvo priznanje njegovemu delu, ki ni bilo vezano

na običajno izrazilo akademskega slikarja - sliko. Hergold se je namreč že nekaj časa ukvarjal s prostorom, ki je presegal običajno dvodimenzionalno razpoložljivost formata slike - posegel je v resnični prostor.

Študijska knjižnica
DZ 05
ODSEVANJA
1997

886.3

3003262,29

KOROŠKA OSREDNJA KNJIZNICA
RAVNE

COBISS 8

Neomejenost prostora in impozantna umeščenost naravnih ali umetnih "objektov" ga sicer ni privlačila na način slovitega Crista, ki je že leta 1969 ovil del avstralske obale, niti ne na način ameriškega umetnika Roberta Smithsona,

Vanessa Cvahte:

"Hergold torej tematizira nastajanje, trajanje in minevanje umetniškega dela."

S samostojno razstavo Interim v Galeriji likovnih umetnosti v novembru in decembru 1997, Hergold razgrinja pred nas deset projektov. Šest jih upredmeti fotografija, enega video, trije so prostorske instalacije: ALEJA, DESTRUKCIJA DREVESA, GRAŠČAKOV KLJUČ = PINUSOV VRTNAR. Te nas na najbolj neposreden način vpeljejo v avtorjev proces poseganja v galerijski prostor, ki je umetnikov začasni atelje, laboratorij in hkrati komunikacijski prostor. V njih lahko iščemo, estetske učinke, razmišljamo o spreminjanju in minljivosti vsakega predmeta, tudi umetniškega: Predmet - slika, ki jo več stoletij "ohranjamo" pri življenju v ugodnih klimatskih pogojih, je prav tako zapisana minljivosti kot instalacija v galeriji, ki smo ji strogo določili trajanje - čas postavitve razstave. Lahko ji podaljšamo življenje s pomočjo fotografije, videa ali filma, nenazadnje lahko postane tudi izhodišče za "klasično" likovno delo. Odločitev o tem pa je seveda avtorjeva.

Peter Hergold, Mamma, 1995

Milena Zlatar